

МАРКО ПРАГА

ПЛАВОЈКА

РОМАН

Превео
М. С. Јовичић

НАРОДНА КЊИЖНИЦА
БЕОГРАД

Штампарија »Прогрес«, Београд, Витољска 25.

Ivan V. Vukobratović

МАРКО ПРАГА

Неколико речи биће довољно поводом овога дела које, писано италијанском лакоћом и галском јасношћу и логичношћу, има на првоме месту да пружи читаоцу забаве. Писац је, очигледно, имао дубље претензије, радити ово своје дело. Спарио је две народности, учинио њихове представнике, у исти мах, представницима раса (Енглез је чак и сувише стандартизиран, шаблонизиран) и упустио се у психологизирање које би, да није лаке реченице и ваздушностагила, местимично могло и да замори. Овде се одмах види утицај старе психолошке школе, која је, у новоме издању, оживела у Италији у другој половини прошлога века, да од седамдесетих и осамдесетих година обухвати и социолошке преокупације. Писац се труди да сваки поступак својих јунака до у најситније детаље психолошки образложи. И то код њега испада на један типично италијански начин.

Духовити познавалац италијанске књижевности, Француз Бенжамен Кремије, у својој историји новије италијанске књижевности, повлачи ову разлику између француског и италијанског начина психологисања: Француз анализира душу своју да себе позна, евентуално да се поправи а исходиште му је неки идеал (хришћански, јелински и т. д.) А анализира другога да би га дефинисао или чак и поправно: Италијан себе анализира само да би себе искористио до максимума, друге — да би њих искористио или се од њих одбранио. Психолоштва Италијанца има увек утилитаристичку сврху, и крајњи циљ

понашање, пример. Студа психолошки роман француски је описан, италијански „егземпларан“, ствар понашања, држања. Па и у овоме роману Марка Праге, поред свих утицаја француских на писца, што се осећа јасно, ипак у крајњој линији пробија форма и циљ италијанског психологисања. Добија се утисак по прочитању књиге, да је овде цела срж ствари не у чињеницама и душевним расположењима него у оваквом или онаквом понашању или не понашању главних лица. Другим речима, психологија је одвише формалистичка.

Разуме се да се још више осећају утицаји веристичке школе Ђовани Верге. Кратко речено — веризам је италијански натурализам. Флобер, Зола и Мопасан су, изгледа, директни инспиратори веризма. Веризма се италијанска књижевност, расцепкана у школе и еминентно регионална, никако није могла да ослободи све до после светскога рата. Могло би се рећи да је веризам, који је дошао с југа, једно чистилиште кроз које је италијанска књижевност прошла, задржав се у њему дуже него је требало.

Марко Прага, поред све своје љубави за психолошку интерпретацију, у основи је вериста. Сам предмет овога романа је кроз веристички, па и обрада, и спољна форма — све то носи форму „докумената живота“, можда упадљивије него је требало да би се, у своје време, кад је роман писан, задовољила доктрина.

Марко Прага је, пре рата, код нас био веома познат писац. Рат и ново време донели су нове интересе. У италијанској историји књижевности остао је забележен нарочито у поглављима о веристичкоме театру, поред имена Ђакозе, Брака и Сем Бенелија. **Идеална жена** (1890) и **Затворена врата** (1892) држали су се дуго на репертоару.

Ур.

Први део

„А сад да изиђеш за часак“.

„Зашто?“

„Кад те молим. Изиђи на два минута у дво-риште, док те не позовем.“

Џемс се удаљи а Аделина обеси на зид слику, која је догле суревњиво била скривена. А онда до-викне, кроз врата: „Уја Џемсе, трчи, брзо!“

„Е, твоја слика!“ рече он зачуђен, али не ди-жући глас. „Твоја слика. Изненађење. Врло лепо. Ко је радио?“

„Фотограф“, рече она кроза смех и загледа се веселим очима у мужевљеве очи.

„Па да, фотограф. Али тако велику. Биће да је скупо стала. Да не трошиш ти и сувише много, Аделина, на излишне ствари?“

„Овог пута не, баш ништа. Ово је поклон је-дне моје пријатељице, која се удала за фотографа“.

„Ко је?“

„Једне моје школске другарице, не познајеш је ти. Него много си зао. Зар моја слика па излиш-на ствар? Ти живиш овде од јутра до мрака, једва да ме видиш на пола сата преко дана, и то кад ти ја дођем у госте. Овако ћеш бар моју слику имати пред очима. Мислила сам да ћу те обрадо-вати! А ти...“

„Јест, много си ме обрадовала. Само ме је био страх, да не буде сувише велики издатак. И сама знаш да нам се још не прелива.“ И он је пољуби у уста, и почне опет радити.

Аделина се склупча на софи и овога пута остане дуже. „Дивота! Кад ти сада дођем у посету, имаћу лепо местанце и пристојну столицу да седнем, а да ме није страх да ћу испрљати хаљину, као на твојим сламним столицама; увек с киселинама. Је ли ти мило? Али сам и на то морала да мислим ја! Медведи! И кад ти сада наиђе какав пристојан човек, моћи ћеш пристојно да га дочекаш. Јер твоја жена о свему води рачуна. Је л' да? А знаш ли, на што сам још мислила, сад кад имам овде свој мали салон? Долазићу свакога дана с неким ручним радом или с књигом и остајати врло дуго, да ти правим друштво. Шта велиш?“

„Биће ти досадно, мала.“

„Кад ми се досади, дићи ћу се и отићи ћу. То је бар проста ствар.“

Испричала је још читаву силу љупких багатела и пнкантних стварчица, које је покупила овде и онде, код тетке у салону или код пријатељице Бјанке, где је проводила поподневе.

Он је слушао, равнодушан и ћутљив, не прекидајући цртање. Тако је радио увек за време њених посета, које му она већ годину дана готово свакодневно чини у његовој канцеларији. Премда су у браку већ четири године, та интимност, та приврженост Аделине настала је тек пре кратког времена. Џемс је увек био заљубљен у своју жену, али му није било у природи да то говори или много показује; а није за то имао ни времена. Од седам часова увече до јутра сутрашњег дана, то је било време које је он њој могао посветити. А Аделина се, за три прве године брака, лако навикла на такав живот.

Преко целога дана била је слободна, канцеларија је далеко од куће, а пошто се она за „Енглеза“ (тако су га назвали, кад су први пут о њему говорили) удала не из љубави него из рачуна — са своје двадесет и четири године није се више могла надати да ће наћи што

боље —, није се печалила због велике слободе, коју јој је муж био принуђен да даде; напротив, можда се она баш радовала и ценила ту слободу. Али се од пре, годину дана све изменило. Готово посведневно долазила му је у канцеларију. На тргу Катедрале улазила је у електрични трамвај и излазила код царинарнице. После тога је морала још прилично дуго пешачити до великих вратница високе једне зграде, на којој је црним словима било исписано: Међународно трамвајско друштво. Било је то енглеско друштво, које је саградило многе трамвајске линије у Горњој Италији. Седиште му је у Милану а Џемс Бартон је технички управник.

Диван човек. Проналазачки геније. Већ четири године проучава он код својих трамваја примену електрицитета по једном новом практичном систему. Разрађен до оног савршенства, какво је он имао пред очима, има тај систем да унесе револуцију у ову врсту индустрије, мора потпуно да истисне пару као и да удари темељ његовом властитом богатству. Тако је он многе часове крао од сна, од забаве, од породице, посвећујући се своме раду. Остајао би по дванаест часова у бироу, заузет све новим и новим огледима. Била је фиксидеја овог јаког и гениалног човека: освојити славу и богатство.

Џемс је био најмлађи између седморо браће и сестара. Рођен је у Глазгоу. Бартонов отац, трговац, подигао је петорицу својих синова у једној практичној и здравој идеологији. Он је ишао за њиховим склоностима и свакога је припремио за позив који ономе најбоље одговара. „Имајте у виду“, говорио би им он, „да ја нисам богат и да немате одступнице. Живот је скуп, а ако ми пође за руком да нешто приштедим, то је унапред одређено за ваше сестре. Ви можете и морате радити, и сами на себе мислити. Ако је, дакле, икако могућно, бирајте такав позив, у коме ћете брзо моћи почети

да зарађujete.“ Један постаде трговцем, други инжењером, најстарији, одушевљен за поморство, сврши поморску академију, па је сад био официр у енглеској морнарици. Џемс, дипломирани инжењер, бавио се грађењем железница. Онда му понуде ово место у Италији и он га прими, наума, да и овде даље студира. Чим буде решио проблем који га занима, мислио је да се сместа врати у Енглеску, да из њега истера капитал. Место које му се нудило у Италији, било је скромно, сигурно, мирно у погледу на рад, и дозвољаваше му да ради на властитом свом усавршавању.

Дошао је у Милано. Леп млад човек од двадесетосам година, висок, плав и плећат. Био је образован, љубазан и учтив, имао потпуну уздржљивост своје расе, па је убрзо стекао свеопште симпатије. Он је већ првих дана свог миланског боравка задобио искрено и верно пријатељство једнога човека, који представља добар тип старог кавалера. Кристоф Гали, фабрикант свећа и сапуна и, у исти мах, члан управе друштва, где је Бартон нашао место. Добри старац који је, сиромах од рођења, сапуном и свећама стекао извесно богатство, заволео је одмах младога човека, који је већ првим речима испољио тако здраве, тачне и практичне идеје. Поштена нарав ова два човека различитих раса нашао је допуну у строгој отворености младога и добродушној увиђавности старог човека. Стари га позове у свој велики, гостољубиви дом, који даваше крова великој, патриархалној породици. Жена му, постарија госпођа и притиснута послом, који је поступно око ње израстао у току од двадесет година дужности и штеђење. Петоро деце, два сина и три кћери, снахе, један зет и њихова деца. Синови и зет водили су фабрику. Тако су живели сви заједно, у великој палати иза капије Мађента, код фабрике сапуна.

Добри Гали, који је од управе добио налог да прими новог директора, позове га још истога дана на ручак.

Чудновато је било ступање у велику трпезарију, где је већ цела породица била на окупу. Стара Гали није знала ни речи француски, а оно што би сметено говорила талијански, није било ни за шта. Али њено изборано лишце, уокривено љубичастом капицом, имало је један јединствени осмех, мало збуњен али весело и добродушан, и он је странца охрабрио. Синови нису знали много француски, само онолико колико су у школи научили. Међутим кћери, које су га училе и прилично течно говориле услед лектире Мопасана и Буржеа, говораху с извесном лакоћом. Свако је за њега имао пријатељску реч, изражавајући се можда по мало вулгарно на свој начин, али су сви били сушта срдачност. Он седе поред Старога, с друге стране је седела Клара, најмлађа, најживља и најобразованија од свих кћери. Она је с њиме весело чаврљала, објашњавала му разне ствари и изигравала тумача.

Стари је био задовољан и, док би госту допуњавао тањир или доливао чашу, узвикивао би: „О, сад видим да нисам бацио паре за науке мојих кћери!“

С Аделином се упознао у кући код Галијевих, куд је од тада често долазио. Он је био радо виђени гост за столом и у гозбама, које је стари милански грађанин приређивао сваке суботе за време карневала. Права сврха ових гозби била је та, да се за обе још неудате кћери, Клару и Вирђинију, нађе муж. То се није крило.

Два месеца касније била је Аделина Џемсовом женом. Заљубио се у њену плаву косу, у црне очи, детињску љупкост и наивну кокетност. И код њене тетке Ермелинде нашао је велику срдачност, а код своје жене проуздану оданост, пуну поверења. Навикнут на строгу хладноћу својих земљака, у толико више је подлегао топлој животном даху који бије из талијанске жене, подлегао свечаностима предане љубави, којима би окружен у овом новом животу.

Од тога доба прошло је четири године, четири године велике, чисте среће за Џемса. Жена и рад чинили су га срећним и давали му оно задовољење, за којим је жудео, и у оној мери и равномерности и трајању, какви су њему били потребни за топлину његове душе. У својој канцеларији, свом великом лабораторијуму, проводио је он цео дан и заборављао све остало. Кад би у седам сати увече дошао кући, дочекала би га жена и исклићен сто. Његова жена била је мила и весела и причала је свашта; сто је био чист, леп. Ту је срећа о којој је сањао, коју је наслућивао на дан своје свадбе. Најмили су мали стан у улици Умберто, и Аделина га је одржавала у извесној елеганцији. Аделина је, у Џемсовим очима, поред свих осталих имала и ову велику заслугу: да је изванредна домаћица. Са до смешнога малим средствима умела је она, да и кући и себи самој даде изглед елеганције, па чак и извесног богатства. Четири хиљаде лира било је све, што јој је Џемс могао дати за све потребе. Па ипак се облачила с добрим укусом, у кући би с времена на време, сасвим неочекивано, искрсао какав нов комад намештаја, какав украс, нов и грациозан, јело је вазда било добро, па се готово свакога дана нашао и по неки сладак залагај. Све то од четири хиљаде лира, кад сама кирија износи готово хиљаду. Кад би је запитао за тај невероватни подвиг, Аделина би одговорила кроза смех: „Па још и приштедим по неку пару.“ Сва ствар је у томе, да она уме добро да купи. Исто тако зна мајсторију да преправи стару хајину, да би се човек могао заклети да је нова. У орману је вазда имала по туце шешира, а сви укупно не стају ни стотину лира. Тако је говорила она, па како никд није тражила новаца и он никад још није имао да исплати ниједан рачун, морало јој се веровати.

Вечером би Џемс ретко кад излазио. Он је јутром и сувише рано устајао, да би себи увече

могао дозволити раскош, да вечером дуго остане на ногама. Али он при том није хтео да се Аделина жртвује. Он или служавка отпратили би је до тетке. Ова је становала у близини и вечером је увек имала госте. Или би сестричину повела у позориште. У поноћ би се Аделина вратила. Будући је Џемс спавао, гледала је да не ларма, свлачила се обазриво, не правећи шум. Са зором би zazво-нио будилник. Џемс би пољубио жену, коју је морао пробудити — тешко њему ако би отишао не учинивши то — и изишао би из куће. Враћао се тек на вечеру.

Они су још једнако били сами, нису имали деце. О томе нити су разговарали нити лупали главу, јер у колико се тицало њих обоје, они једно другом нису имали шта да пребаце. Аделина му се предавала са страшћу и с љубављу. Ово потпуно и никад заморено чулно предавање, које је он код ње нашао непрекидно од првога дана, увери га потпуно да га она воли, или још тачније, да јој се он свиђа, што је од још већег значаја за човека његове врсте. Када би Џемс јутром, дишући пуним грудима, поносан и задовољен ноћним загрљајима, кренуо у канцеларију да се загнури у посао, имао је чврсто убеђење, да и у његовој жени владају исти осећаји. Што је она задовољавала његову чулност, ценио је он код ње можда још више него остале њене врлине. Она му је пружала унутарњу душевну мирноћу.

Има једно годину дана како она према њему показује још већу оданост, и повећану нежност. Сад је Аделина већ навикла, да га свакодневно посећује у његову бироу. И створила тамо себи љубак један кутак, да ту тихо проведе један сат, лежећи мирно у његовој близини и посматрајући како он ради.

„Уморна сам од свих тих посета код мојих пријатељица“, говорила је она. „У самој ствари, човек се нити забавља нити што научи. Ниједна

или готово ниједна између њих није вредна, да се човек с њима упушта. Једна даје рђаве савете, друга рђав пример, свуда се о људима говори рђаво. Мучи ме досада. Милије ми је да дођем мало до тебе. То је лепа шетња а, кад је лепо време, може се и пешице... Дођи ћу да те видим, да те пољубим и да, задовољна, одем кад те се малчице сита нагледам при раду.“

Као једину пријатељицу задржала је Бјанку, јер је ова Аделину заиста искрено волела. Она је била неколико година старија и, после кратког, несрећног брака, раздвојена од мужа. „Мораш је сматрати као моју сестру, ми се много волимо.“ Аделина је одлазила Бјанки посведневно а Цемс није имао ништа против тог пријатељства, пошто је о Бјанки слушао само добро. О њој се говорило као о поштеној, несрећној жени, која у својој несрећи није тражила оправдање за рђав начин живота. Кадгод би Аделина наишла у канцеларију, казала би увек: „Долазим од Бјанке Кардели.“ А при поласку: „Идем к њој.“ Често би Аделина позвала Бјанку на вечеру, па би је после отпратила кући и остала код ње мало дуже. Има година да на како не општи с другим женама, већ само с тетком и с Бјанком, нити посећује ког другог осим њих. Међу њима двома владала је толика присност, да Аделина не могаде Бјанки одбити жељу да је прати у Напуљ. Било је то пре неколико месеци. Бјанка је била принуђена да путује у Напуљ. Имала је тамо сестру на самрти, па је преклињала Аделину за пријатељску помоћ и потпору. Бојала се да, кад стигне у Напуљ, не затекне покојницу, па није имала храбрости да издржи тај бол без Аделинине потпоре. Аделина замоли Цемса да јој дозволи ово путовање, и он то учини и ако нерадо. Аделина је изостала од куће два месеца; толико је Бјанкина сестра била тешко болесна.

Свакако је дуга Аделинина одсутност била за Цемса од добрих последица. После повратка

она је изменила свој уобичајени живот. Одрече се свих познаника, и тада отпочеше свакодневне посете бироу. И, мада је живот његове жене био и дотле прилично уредан, та јака привезаност, то упрошћавање њеног спољашњег живота повећаше његову срећу. И он приписа ову заслугу Бјанки, која је мудрим својим пријатељским саветом од Аделине, добре жене, начинила још беспрекорнију жену.

Тог топлог априлског јутра оде Џемс од куће раније него обично. Морао је свршити извесне послове пре него што му дође Оскар Диманвил, један француски многоструки милионар, чију је посету најавио Џемсов брат из Лондона.

Џемсов млађи брат, Џон, био је у Лондону прокуриста филијале Банке Диманвил из Париза. Приликом честих посета шефа у Лондону разговарао је Џон с њиме о своме брату Џемсу и о његовим радовима. Оскар Диманвил, капацитет на банкарскоме пољу, вазада у вредној потрази за новим уносним предузећима, почне се занимати Џемсом. Одлучио је да даде на преглед и оглед Џемсов проналазак, па да га после, могућно, у друштву с енглеским капиталистима, искористи у Енглеској. Најзад је дотле дошло да је, за време свог боравка у Милану, банкар најавио посету. И данас га је Бартон очекивао. Банкар је приспео пре два дана и једном веома учтивом картом известио Џемса о својој посети. И та посета падала је врло zgodно Џемсу. Његова истраживања била су завршена. Додуше, још се није смео усудити да тврди, да је проблем потпуно решен, јер је, као практичан и савестан човек, механизам који је пронашао, хтео да види и кад функционише. Међутим, досадашњи покушаји пружали су му извесност успеха. Зато је разговор с банкарком био од великог значаја. Џемс је могао, не излажући се великоме ризику и не одајући своју тајну, опуномоћити Диманвила, да у Лондону предузме нужне кораке за оснивање друштва, које би имало

да финансира коначне покушаје и да упути у Италију погодне инжењере за испитивање резултата.

Кад се Џемс одјутрос опростио с Аделином раније но обично, запитала га је за разлог. Али он јој га прећути. Хтео је да жену изненади тек свршеном чињеницом. И тако је, лак и задовољан, одјурио у биро и почео чило радити. Отворио је широки прозор. Са поља, која окруживаху кућу, продирали су топли валови пролећа у канцеларију. Небо је било ведро. Све се на њега осмењивало. И, док је радио, правио забелешке и постављао заплетене математичке формуле, мисли су му блудиле негде далеко.

Мислио је на прошлост и на будућност. Прошлост његова. Видео ју је у духу у својој кући у Глазгоу и сећао се дана кад је оставио, да отпутује у страну земљу, новим људима. Али је једна мисао, једна велика нада, била његова утеха. Сећао се доласка у Милано, и како се упознао с добрим Галијем, и своје прве посете у његовој кући. Није се преварио, кад је у срдачности, с којом су га људи тамо предусредили, видео добар знак за будућност. Та зар се није врло скоро тамо упознао и с плавом девојком, у коју се заљубио и која је постала добра и мила сапутница његова живота. Тај сусрет, тај брак била је прва велика срећа, коју му је судбина даровала. Живот му је, за те четири године, пружио нову сврху, нову мету. Нову мету осим рада, коме је искључиво Џемс хтео пре тога посветити свој живот. Лепа, племенита и, при том, нежна сврха. Ко зна, можда би Џемс радио с мањим одушевљењем, с мањим поверењем у себе, да није имао једно драго створење, за које зна да је нераскидно за њега везано. Њој, и само њој, хтео је извојевати богаство и славу. Свих ових последњих година рад је ишао и брже и лакше него пре. Лаки и кратки чињаху му се часови, кад је знао да га, после грозничаве делатности, која је стално напред помицала његова испити-

вања, код Аделине у његовој кући очекују тихе, слатке радости. Биле су то четири срећне године. А сад ће да буде још лепше.

Резултат дугогодишњег разрађивања његове мисли лежи пред њим. Које да га саопшти? Свету, гомили, у свакидашњици новинарског чланка? Својој матери? Јест, то би баш хтео. Али она је далеко — он њене сузе радоснице не би видео, њених миловања не би осетио. И после, мати његова... Да, радост која се њој причини, свакако је велика, она човека задовољава, даје му поноса и мира као после неке извршене дужности. Али радост, у којој се учини учесником рођена жена, своја жена коју човек волн, која му припада, колико је ова радост већа, интензивнија, више унутарња!

А он има тако драго створење. Данас, кад се буде вратио кући, саопштиће јој радосну вест једним пољупцем. И већ је у души описивао тај узвишени тренутак радости. Нема за њега веће награде него су Аделинини пољупци.

Вечерас, о како је он данашње вече замишљао весело и срећно, за време док је радио, очекујући барона. Мало по мало њиме овлада све веће усхићење.

Можда Диманвилова посета за њега не значи много; свакако је то, на првоме месту, мали један корак према апсолутној материјалној самосталности, коју он још нема а коју му морају дати не Диманвил, него његове машине, његови брзи тракачи по трачницама. Па ипак га је та посета расположила. Он је имао осећање, да му с те стране има доћи нешто одлучно, можда последњи подстрек. И он је сада себи лично на трговачког путника, који пуних дванаест часова седи мирно и стрпљиво у купеу, убеђен да њега не може спасти нестрпљење, и који на последњем делу пута постане нервозан и немиран, сваки час набија каппу на главу, откључава и закључава куфере, наклања се на врата хотећи их силом отворити да

сиђе с воза, и коме изгледа немогућно поднети те последње часове путовања.

Џемс се осетио близу мети путовања. Шта би се њему још могло да деси на овом последњем делу пута? Ништа, зацело ништа, у толико пре што му се придружује нови сапутник, да му пружи помоћи.

Тако су пролазили сати у раду и у мислима. И како да јој саопшти велику новост? Мора пронаћи неко лепо, оригинално средство. Докопао је да оде претходно у неки велики магацин, Вернацију или Оснагу, или у атеље готових тоалета, Венгура на пример, па да тамо изабере лепо, скупу па чак помало и кокетну хаљину, онако како Аделина воли. Па ће је сам однети кући у великој тајанственој кутији. О, те радости његове жене кад отвори кутију! Па клицање, загрљаји и пољупци! „Зашто? Како? Шта то значи?“ рећи ће она свакако. „Како се то чудо десило? Ти, баш ти, што увек проповедаш штедњу?“ И тада ће он да јој каже тајну: „Ми смо богати. Ми смо — ми смо поготову богати.“ О, зар то није нарочити разлог, да он победу још скупље плати? Задовољити Аделину у овој њеној јединој слабости, која је тако природна, тако оправдана, толико је у складу са њеним бићем, које је сама љупкост и темпераменат — у њеној сујети. О, колике је жртве та јадница морала подносити за ове четири године! Каква је чуда довитљивости и лепога укуса починила, да и у пркос малим средствима, којима је располагала, увек изгледа елегантна и отмена! Тек му је сад пукло пред очима, сада је тек тачно оценио велике црте своје жене. Је ли се икада запитао, како то све Аделина постиже? Са сто лира умела је она да набави хаљину, која у основи није више ни вредела, али је чинила утисак да стаје четири стотине. Стара, изношена хаљина, према фазону који је сама скицирала, коју је можда она сама и преправила, прекривена чипком, изгле-

дала је као нова новцата. Кад понеки пут не би дошла у биро, шта би чинила онда? Остала би код куће с неком малом шваљом, која би долазила преко дан, да Аделини помогне и све покаже. А после тога је ова изгледала тако као да се оденула код прве париске кројачице. Шта он зна о свима тим чудесима рада и стрпљења? Ништа. Он је целог боговетног дана у канцеларији. „Данас ниси долазила. Зашто?“ — „Шила сам хаљину. Погле!“ И како је лепа та хаљина, а како просто то Аделина каже, не правећи се ни мало важна, као да је то најприроднија ствар на свету. Колике жртве и каква храброст!

Сад је, дакле, и томе дошао крај. Сирота мила Аделина неће више имати потребе да разбија главу око изношене хаљине, како би од ње опет начинила нову. Неће више морати да замара очи, нити да боде прсте. Може отићи Вентури, Магуљанију — како ли се само зову све те чувене миланске кројачке фирме. Слушао је само тако *en passant**) како им се изговарају имена, без сваких жеља и без зависти. Сад може ићи коме год хоће. А он ће мислити само на пуњење њеног новчаника.

Па тек кућа? Радила је сатима, разбијала себи прсте изигравајући тапетара, превлачила намештај лажним старинским материјама, с рестловима броката арапских шара, које је добавила Бог зна где и ко ће га знати за како мало новаца. А кухиња? Зар јадница није често изишла с девојком још рано ујутро, да купују на тргу? И само се тако дао разумети стварни луксуз његових ручкова и вечера. Да ли је он о свему томе водио рачуна и умео да оцени? Је ли он био свестан, какво благо од домаћице има он у својој жени? Не! Он је јео што је справљено и није питао даље. Кад је све то прелетео у памети и сад видео приближавање

*) Узгред у пролазу.

свршетка свих жртава, осети грижу савести. Сирота, драга његова Аделина!

„Је ли слободно?“ У размишљању га прекиде глас Каспара, служитеља.

„Слободно.“

Каспар уђе и предаде му једну посетницу: „Господин жели да разговара“.

Џемс прочита: „Барон Оскар Диманвил, шева-лије Легије Чести.“

Он је. Протекли су толики сати а он није ни осетио. Скочи и погледа на сат: било је већ два.

„Нека уђе.“ И пође вратима, у сусрет банкару.

„Господин Џемс Бартон?“

„Барон Диманвил?“ одговори Џемс францу-ски, пошто је и питање тако било постављено.

Банкар прихвати пружену му руку и стезаше је дуго, срдечно, готово с љубављу.

Нудећи своме посетиоцу једну од наслоњача у углу, спроћу врата, посматрао га је. Диманвил је био млад човек од својих тридесетпет година, веома елегантан, плав, висок и снажан. Имао је на себи жакет и панталоне отворене боје. На ногама лаковане ципеле а на рукама беле, црним прошиве-не рукавице. Лице му није било ни лепо ни ружно, али је имало нешто отмено и зрачило је великом животном радошћу. На левоме оку носио је мо-нокл.

Овај први испитивачки поглед није задовољно Џемса. Истина, он ниједанпут није покушао да се-би у духу представи, како би могао изгледати ње-гов посетилац, којег је ишчекивао с толиким инте-ресовањем. Међутим сад, посматрајући Диманви-ла, рече у себи Џемс, да је, у ствари, имао о њему сасвим другу слику. У отменом држању бароновог, у однегованој елеганцији његове особе, у начину представљања, поздрављања, пружања руке, свака-ко је било нечега што улива поверење и говори у његову корист. Али Џемс не нађе овде оне стро-гости и оне озбиљности, коју би волео да нађе код

човека од посла. Диманвил је пре лично на спортисту него на великог финансијера. Џемс је и зато, можда чак и не дајући себи рачуна, добио неповољан утисак, што га је барон ословио француски, док је он знао да Диманвил зна перфектно енглески.

Тако је Бартон помало изгубио храброст. Од тренутка кад је почео рад па све до часа кад му је најављена баронова посета, он је само сањарио. Елем, будући се налазио на врхунцу усхићења и вере, било је довољно најбезначајније разочарење, један неповољан утисак, који је могао бити и погрешан, па да се на њега стровали читава гомила разних сумњи и свакојаких бојазни. Свакако су то глупости, детињски страх! Али зашто је Диманвил плав а не црн, зашто носи беле а не црне рукавице, зашто је — Џемса поздравио француски а не енглески? Џемс је сада сумњао, да би то могао бити човек који је њему потребан. Свакако ваља сачекати, али је он страховао, да би ово прво разочарење могло бити почетак других, много озбиљнијих, која га тек чекају. Тај јаки човек једне снажне расе, који је увек био миран, равнодушан и поуздан у себе и који је веровао у своју звезду, имао је за тренутак осећање страха, ужаса. Можда су у понеким моментима живота сви људи слични, и утисци су за све једнаки...

Међутим, барон је даље ђаскао, високим гласом, топлим, сликовитим изразима. Говорио је о Џемсовом брату, о његовој отаџбини, о својој давнашњој жељи да се упозна са Џемсом, о сигурности коју је стекао да је овде по среди озбиљно предузеће, достојно пажње стручњака и капиталиста. Док је банкар тако говорио, Џемс је стојао оборене главе и готово се није усуђивао да га погледа, у страху да ће опет имати онај непријатни утисак који је добио посматрајући барона, па га је једва и слушао као да стоји под притиском неке

фиксидеје, која је болна, можда неоправдана, али у сваком случају несавладљива.

Примакнуо је своју наслоњачу поред бароново и седе леђима према вратима од канцеларије.

Изгледало је да је Француз приметио забуну овог строгог човека од рада, па настави говорити својом париском окретношћу у говору, као да о-номе хоће да даде времена да се на њега навикне, као да налази за потребно да му саопшти једно осећање топлине. Џемс се, пак, страшио тренутка кад буде морао да проговори и да одговори банкару. Спопала га је нека детињска снебивљивост, која ничим није била оправдана. А он је осећао, да му неће поћи за руком да је сузбије, да му је уста затиснула нека гвоздена рука.

Диманвил је још говорио, кад се зачу неки шум, врата од лабораторијума се отворише, а онда се разлеже мали пригушен врисак и врата се залупише свом снагом. Џемс је у томе кратком крику изненађења и страха познао глас своје жене. Право дете! Видела страног човека и утекла! Док је он дигао очи, банкар је већ скочио, управивши поглед веселог чуђења према вратима. За тренутак прекинуо је говор, трчећи претрчао канцеларију, отворио врата и радознало извирио напоље.

Не дајући себи тачнога рачуна о осећајима бароновим — да ли га је на тај чин нагонила радозналост или сујета — дигао се и Џемс и пошао мирно излазу. Хтео је рећи: „Видите, то је моја жена; извините што је утекла, али је она тако страшљива“ — кад се Диманвил окрене и узвикне с највеселијим изненађењем у гласу: „Моја плавуша!“

Џемс осети убуд у срцу. Да је био у нормалноме расположењу, прснуо би у весели смех: „Ваша плавуша! Каква заблуда!“ Али у томе тренутку и под страховитим притиском чудновате море, коју је имао од погледа на барона, оста запањен и

нем. Осети слабост и опре се обема рукама о један од великих цртаћих столова.

Диманвил стане на праг и звераше на све стране појудним погледима. Тражио је жену; да ју је пронашао, пошао би за њом и придружио јој се. Али је она ишчезла. Он учини два корака у двориште и тражаше. Узалуд. А онда се врати. Пружи Цемсу обе руке и одведе га софи. „О, о, ја вам честитам, господине Бартоне. Имате лепе пријатељице!“ узвикне он, смејући се. „И примате овде посете, које су занимљивије од моје.“

Цемс га гледаше упорно, као месечар. Али се савладао, покушао да уништи своје узбуђење па, поткрепљен слутњом, поготову једном сигурношћу која не вара, већ је његове антипатије према овоме човеку само повећавала, запита: „А — ко је то био?“

„Моја плавуша“, понови барон. Онда седе и настави у неозбиљном тону. „Моја — пардон! Мала једна авантура, којом бих се могао хвалити, али ја хоћу...“

Цемса спаде наступ дивљега гњева. Одлучио је да Француза шчепа за врат и задави га. С муком се савладао. Неспоразум се мора разбистрити. И обазриво. „Извините, господине бароне, да се нисте неким случајем преварили?“ запита он.

„О не, искључено, могао бих се заклети. Ту сумње нема; ово је моја јучерашња Плавуша. Тек што се појавила на вратима, спазила ме је, познала, лако врисула и побегла. Видели сте како је утекла. Додуше, ја сам одмах излетео на врата, али је ње већ нестало...“ А онда ће, после кратке почивке, с искреним кајањем у гласу: „О, извините, господине Бартоне... Можда сам — и нехотице...“

Бартон наслути ток мисли и појми потребу да отклони сваку сумњу, да би ствар испитао темељно и све му било јасно. „Не, не, молим. Не бојте

се ничега. Кунем вам се да се нисам надао посети и да у Милану не познајем ниједну плавушу.“

„Онда, у толико боље!“ одговори Диманвил. И додаде просто: „У сваком случају, молим Вас верујте ми кад Вам кажем, да су ми се крик и признање измакли против моје воље. Али је и моје изненађење било и сувише велико! Комбинација тако чудновата, тако ретка, да овде, управо овде видим девојку, коју сам јуче познао под сасвим другим околностима...“

Џемс мишљаше да ће се угушити. „Извините, господине бароне, морам часком издати једну наредбу управнику фабрике. Два минута само, па ћемо наставити разговор о чудној авантури.“

„О, то није нимало важно!“ одговори барон у смеху. И додаде: „Радите Ви свој посао, мени није журно.“

Бартон изиђе. Био му је потребан тренутак мира, морао је да се надише ваздуха. Тек онда ће моћи чути остало. О, натераће он већ њега да говори, све да каже. Уосталом, то неће стати много труда. Тај барон је обичан шупљоглавац, њему је само да черпче. — У дворишту Џемс опет осети слабост. Наслонио се на зид, притиснуо руке на очи и зарио укочене прсте у слепоочнице. Боже, о Боже! Шта се то дешава! Шта ће се догодити? Узалуд је покушавао да се прибере, да нађе једну конкретну мисао, једну добру или рђаву претпоставку. У његову мозгу био је дармар, који се повећао у грозницу. Аделина: „Моја Плавојка.“ Толико.

Аделина. Али зар је то баш она била? Јест, познао јој је глас. И утекла је. Па ипак!.. Зар је могућно?... Да се не вара? Баш је глупак! Па то је морао брзо увидети. Дуго је трљао очи, као да се хтео навикнути на сунчеву светлост. Умирио се, удахнуо два три пута пуним грудима, као да жели да с чистим ваздухом овог топлог априлског

дана усиса мир, па се упути вратарници. „Каспаре!“ позва он тихо.

Каспар се појави.

„Је ли моја жена била овде?“

„Јесте, господине. Као и увек, не питајући ништа, прошла је поред мене и одмах се вратила.“

Цемс није ни трепнуо. Да је Каспар рекао „не знам“, било би горе. Сад пак мора да сазна све. Пође одлучним кораком канцеларији и уђе. Опет је био миран. Осећао је да је толико прибран, да ће бити у стању саслушати све што буде а да се не ода. Јер мора чути. Мора бити. Неопходно је потребно знати све. А он ће дознати.

„Ево ме, господине бароне, и веома сам радознао да чујем о вашој авантури, која Вам је улепшала боравак у Милану.“

„Кад Вам кажем да није вредно...“

„Немојте, извините. Ђоворимо ђтворено. Ја овде нисам очекивао никакву жену. А дошла је једна жена. Не знам ко је она и шта је од мене хтела. Па пошто Ви знате, ко је она и шта је она... И пошто ми један за другог нисмо више туђинци...“

„На против“, прекиде Диманвил, у коме се опет пробудио послован човек у потрази за масним профитима. „На против, ми данас намеравамо да ступимо у муђусобне везе, које не треба да буду само пословне већ и пријатељске. Чврсто се надам.“

„И ја се надам. Дакле, молим Вас, разумите да сам радознао, како то да мени дође једна жена... Јер се очевидно тиче једне...“

„Било би бесциљно порицати. Девојка коју сам познао јуче, и коју Ви, ако Вам се прохте, можете познати данас или сутра.“

„Е! Е! Дакле, врло лака роба!

„Не баш сасвим лака, али — па да: углавном, питање новца.“

„Драги бароне, морате признати да је по среди занимљива и забавна авантура, па сте сад при-

морани, хтели — не хтели, да ме обавестите о мојој непознатој посетиоци. Кад би се случајно вратила, онда бих знао како да се понашам — наравно, не компромитујући Вас.“ Џемс је говорио весело, одрешито, чак и с лаким ругањем у гласу. Јер треба сазнати целу истину. Зато је требало одржати савршену мирноћу. Зар је то он? Да човек пукне од смеха! Дође му да се смеје. Његова жена мора се врећати, ружити. Он је спреман да је врећа. Шта би имало још да се уради. Можда убити или украсти. Он је спреман да убија и да краде! Али он мора да зна све.

Искрени, весели и слободни тон, у коме је Џемс изговорио последње речи, поврати банкарну потпуну одрешитост. И у простачком смеху, који следова тим речима, ишчезе његово последње предомишљање. „Да, да“, рече Диманвил смејући се. „У праву сте. Од данас сте Ви за мене један драгоцен објект, и ја Вас морам заштитити од једне могуће опасности. Ко зна, Ви човек рада и студија, далеко од светских уживања, могли бисте, најзад, запасти у руке некој девојчури, која би се усудила да попре чак и у ваше светилиште... Морам Вас опоменути...“ И потапше пријатељски Џемса по колону.

Тако је, захваљујући чудноме доживљају, између њих брзо настала интимност. Ниједан ни други не би то ни слутили колико пре пола сата.

„Овом приликом — да не заборавим“, поче барон опет, „данас ћемо заједно вечерати?“

„С највећим задовољством.“

„Дакле, у пола осам, код Кове?“

„Како Ви желите.“

„А ако хоћете да се прво поразговоримо о послу, што је важније, онда ћу Вам онај доживљајчић испричати за време вечере.“

„Не, молим Вас“, рече Џемс, стављајући му поверљиво руку на раме, „ослободите ме моје радозналости.“

„Како хоћете. Пушите?“

„Хвала.“ И Џемс узе из кожне дувањаре, украшене грбом, коју му Диманвил пружи, једну велику хавану.

„Не знам да ли Вам је познато, да сам ја одсео у Грант-Отелу-дез-Етранже. Не одседам први пут у томе хотелу. Чезаре, момак на првоме спрату, познао ме јуче ујутро кад је ушао у моју собу, и тако сам брзо дошао до авантуре. Авантура коју, мислим ја, овде доживљавају сви странци од извеснога ранга па на више... А ја имам срећу или несрећу, да се рачунам у те странце. Боже мој, зна се да сам милионар и барон. Најпростија ствар, онако како се одиграва по великим хотелима готово свих главних градова. Први грум долази ујутро с послужавником најбољих цигара у вашу собу. Будући су кријамчарене требало би да су јевтиније; међутим, оне су скупе, то се зна.

Понуде Вам цигаре, Ви одбијете с „хвала, не пушим“, или „пушим своје властите“. Онда Чезаре више не наваљује, клања се и излази. Купите ли пак што и заподенете ли разговор — разуме се, разговор центлмена с лакејом — ствар се свршава на томе, што Вам Чезаре нуди своје услуге — у свакоме погледу. Јуче ујутро догодило се следеће: Чезаре Мудри, поклонио се и, већ машивши се браве, рече уз осмех, пун задњих мисли: „А ако господин барон баш не зна, како да данас утуца неколико часова...“

Ја сам стари практикус у таквим стварима, схватих од прве и одговорих: „Добро, али само ако је у питању нека која вреди.“

Чезаре пусти кваку, остави поново на сто послужавник с цигарама, извади бележницу и рече: „Наравно! Ја познајем људе и правим разлику.“ А онда додаде: „Бави ли се господин барон дуже у Милану?“

Питање ми се учини индискретно, па и не знајући зашто, ја сам се збунио.

„Дакле“, говораше Чезаре даље, „господин барон добиће најбоље што је овај град у стању пружити.“ Он написа брзо на једној посетници неколико речи, метне је у куверат, залепи и исписа једну адресу. Онда ми је пружи коректно, на пошљавнику, и каза: „Господин барон ће ми опростити што Им дајем затворено писмо; потребно је, да бисте били задовољни мојим услугама.“

„У реду.“ И ја га отпустих. „О цени, и то ћу Вам казати,“ додаде Диманвил кроза смех, „за случај, драги Бартоне, да и Ви на својим путовањима доживите што слично — наравно да се о цени с тим Чезарима и не разговара, тамај посла да тако што човеку падне на памет. Такође Вам саветујем, говорите увек да ћете врло брзо отпутовати, јер немате намеру да се задржавате дуже од дан-два. Доцније сам разумео Чезарево питање: „Мисле ли се господин барон дуже бавити у Милану?“ и било ми је мило што сам одговорио највише два дана. Јер се извесне жене, које човек позна на тај начин, дају само оним богатим странцима, који остају сасвим кратко време у Милану. Приспели сте, Чезаре Вас пошаље, плаћате и путујете већ сутрадан. Дакле, нема страховања да ћете се доцније срести на улици, нема страха да ћете коме у граду испричати своју авантуру и описати даму, дакле не треба се бојати компромитовања, и тако човек — упознаје жене, које имају љубазника а неће да га изгубе. Девојке, за које човек мисли да су још достојне да носе венац од мирте и које се још надају да нађу мужа; и, покадшто, часне супружнице уважених чиновника, које се испомажу том споредном зарадом, што им нимало не смета да се од света дају поштovati као верне супруге и изврсне матере.“

„И Ви,“ пита Бартон, који је с највећим напрезањем очувао од себе изнуђени мир, „Ви сте се јуче упознали с Плавојком?“

„Сасвим тачно. Можемо је 'tout court'* називати 'Плавојка', зато што ми је госпођа Банки на фотографији представила под тим именом и за све време наших преговора није је називала друкчије него 'Плавојка'. Право име, разуме се, нећете дознати никада... Али није то ни најважније!“ заврши барон кроза смех.

„Госпођа Банки?“ запита Џемс с лаким подрхтавањем у гласу, које Диманвил није ни приметио, утонуо у сећање на срећни доживљај.

„Госпођа Банки, улица Сперонари 53, то је та часна жена којој ће Вас Чезаре препоручити. О, човек би морао имати перо једнога Золе, да би могао описати ту жену и њену средину.“

„То није најзанимљивији део приче“, прекиде га Џемс, који је желео час пре да се обавести о другом нечем, па је хитао, осећајући да се неће још дуго моћи да држи.

„Једна околност биће Вам довољна“, рече банкар. „Она држи фотографије својих дама у трима мапама. Прву уопште и не показује, кад се човек легитимише с Чезаровим писмом. У њој се налазе жене, које немају шта да изгубе и зарађују мало. С другом мапом ствар већ стоји друкчије. Првом који наиђе а не изгледа да има солидан новчаник, она ту мапу неће ни показати. Али код странца моје класе почиње њоме. И пред Вашим очима промичу слике у свакоме формату, из свих земаља, женске прилике одевене на најчудноватији и најизазивачкији начин. Већином трикои и дубоки изрези. Највећи део материјала за ову другу мапу лиферије позорница. Ви међутим, обавештени од Чезара, који Вам је рекао: 'Добићете најбоље што је град у стању пружити', Ви обећате да сте готови банкротирати, и успут ласкате сујети те уважене жене и наваљујете даље: 'Не, не, морате Ви имати и нешто финије!' Јер мадама је аристократкиња у своје фаху. Најзад, после дугог мољакања,

*) Укратко

„Сасвим тачно. Можемо је 'tout court'* називати 'Плавојка', зато што ми је госпођа Банки на фотографији представила под тим именом и за све време наших преговора није је називала друкчије него 'Плавојка'. Право име, разуме се, нећете дознати никада... Али није то ни најважније!“ заврши барон кроза смех.

„Госпођа Банки?“ запита Џемс с лаким подрхтавањем у гласу, које Диманвил није ни приметио, утонуо у сећање на срећни доживљај.

„Госпођа Банки, улица Сперонари 53, то је та часна жена којој ће Вас Чезаре препоручити. О, човек би морао имати перо једнога Золе, да би могао описати ту жену и њену средину.“

„То није најзанимљивији део приче“, прекиде га Џемс, који је желео час пре да се обавести о другом нечем, па је хитао, осећајући да се неће још дуго моћи да држи.

„Једна околност биће Вам довољна,“ рече банкар. „Она држи фотографије својих дама у трима мапама. Прву уопште и не показује, кад се човек легитимише с Чезаровим писмом. У њој се налазе жене, које немају шта да изгубе и зарађују мало. С другом мапом ствар већ стоји друкчије. Првом који наиђе а не изгледа да има солидан новчаник, она ту мапу неће ни показати. Али код странца може класе почиње њоме. И пред Вашим очима промичу слике у свакоме формату, из свих земаља, женске прилике одевене на најчудноватији и најизазивачкији начин. Већином трикоји и дубоки изрези. Највећи део материала за ову другу мапу лиферује позорница. Ви међутим, обавештени од Чезара, који Вам је рекао: 'Добићете најбоље што је град у стању пружити', Ви обећате да сте готови банкротирати, и успут ласкате сујети те уважене жене и наваљујете даље: 'Не, не, морате Ви имати и нешто финије!' Јер мадама је аристократкиња у своме фаху. Најзад, после дугог мољакања,

*) Укратко

правећи се тајанствена, износи она трећу мапу. Овде се налазе само оне, које хоће да праве познанства једино са странцима из великих хотела. С онима који остају у Милану само неколико сати. „Боже мој,“ додаде Диманвил са сумњаличким изразом бонвивана, „није све злато што сија; свакако се и овде обмањује. Неће баш ни све оно, што садржи мапа број три, бити најбоља роба. Можда се, овде онде, понека лепа девојка, која се појављује на даскама шантана или, можда, тера и гори живот, увуче кришом у ову суревњиво чувану архиву, да би скочила у цени. Од такве добија Ђанки и већи проценат, па је стога препоручује баронима и руским кнежевима. Али најзад човеку, као и у свима другим стварима а нарочито у љубави, па тако и овде, причињава задовољство, да га помало окружују тајанственошћу. Кад би ма који овдашњи грађанин однекуд видео садржај те мапе, зацело би доживео чудна изненађења. И ја тврдим, да је тако на целоме свету. Можете ми веровати, драги Бартоне, истина је ово, па ма колико од чуда очи бечили. Ви, човек од рада, не сматрате ово за могућно, али ја вас могу уверити, да се такве ствари свуда догађају, у Паризу као и у Лондону, Берлину, Риму и Милану.“

„И Ви сте изабрали плавушу?“

„Да. Пало ми је у очи њено кокетно лице. Чедна, озбиљна слика уливала ми је поверење и будила моју радозналост. Штета што се, пре него је она ушла, нисте окренули вратима. Да сте је видели, одобрили бисте мој избор.“

Онда ће сасвим другим тоном: „Знате ли Ви, у колико више размишљам, у толико ми је непојамније што је плавуша овамо дошла. Могао бих поготову претпоставити, да ме је спасила на улици, пратила ме доведе и мислила да ће ме овде затећи самога. Јер треба да знате да сам јуче њоме био усхићен — признајем да ме је бацила у формално пијанство —, па сам јој понудио да са мном учини

једно путовање и учинио јој хиљаду других ласкавих обећања. Она је путовање па и сваки други састанак одлучно одбила, говорила о оковима што је овде држе... И заиста, тврди Банкијева, плавојка је удата жена... Него ко ће то знати? Плава Ниники — рекла ми је да се зове Ниники, али јој је то, може бити, њено пом де bataille*) — могла се ноћас и предомислити и доћи до једне практичне одлуке.“

Џемс учини последњи, надчовечански напор да не изгуби присебност. Хтео је да сазна још неке ствари. И запита: „Зар јој ни Банкијева не зна имена?“

„Клела ми се да не зна. Кад хоће да је обавести да има муштерија, пише јој на уговорену адресу. Тако је бар мени рекла. Мене није занимало, да даље истражујем. То јест, јуче ме није занимало, док бих данас, могу Вам се заклети, врло много дао за то да је пронађем. Жртвовао бих, у најмању руку, онолико исто, колико сам платио јуче.“

„Је ли било много?“ шапне Џемс једва чујно, јер му се загушио глас у грлу. И закашља се после питања, да би оправдао то изневеравање гласа.

„Хиљада лира“, одговори Диманвил, „које су: разуме се, унапред плаћене на руке Банкијеве.“

„А састанак је одржан у кући Банкијеве?“ још је запитао Џемс, дигао се с места, наслонио се на сто да би се могао одржати на ногама.

„Не. У једној кућици иза божјих леђа, куд сам се одвезао колима. Адресу ми је дала Банкијева. Стигли смо после дуге вожње, после многог кривудања по тесним, полумрачним улицицама...“ Банкар се диже и погледа на сат. „О, већ је тако доцкан а нисмо још ништа углавили. Натераћете ме да у Милану останем један дан дуже,“ додаде он уза смех. И окрете се да узме шешир, који је оставио на софи. Сагнувши се, опази Аделинину

*) Убојно име

једно путовање и учинио јој хиљаду других ласкавих обећања. Она је путовање па и сваки други састанак одлучно одбила, говорила о оковима што је овде држе... И заиста, тврди Банкијева, плавојка је удата жена... Него ко ће то знати? Плава Ниники — рекла ми је да се зове Ниники, али јој је то, може бити, њено *nom de bataille**) — могла се ноћас и предомислити и доћи до једне практичне одлуке.“

Џемс учини последњи, надчовечански напор да не изгуби присебност. Хтео је да сазна још неке ствари. И запита: „Зар јој ни Банкијева не зна имена?“

„Клела ми се да не зна. Кад хоће да је обавести да има муштерија, пише јој на уговорену адресу. Тако је бар мени рекла. Мене није занимало, да даље истражујем. То јест, јуче ме није занимало, док бих данас, могу Вам се заклет, врло много дао за то да је пронађем. Жртвовао бих, у најмању руку, онолико исто, колико сам платио јуче.“

„Је ли било много?“ шапне Џемс једва чујно, јер му се загушио глас у грлу. И закашља се после питања, да би оправдао то изневеравље гласа.

„Хиљада лира“, одговори Диманвил, „које су: разуме се, унапред плаћене на руке Банкијеве.“

„А састанак је одржан у кући Банкијеве?“ још је запитао Џемс, дигао се с места, наслонио се на сто да би се могао одржати на ногама.

„Не. У једној кућици иза божјих леђа, куд сам се одвезао колима. Адресу ми је дала Банкијева. Стигли смо после дуге вожње, после многог кривудања по тесним, полумрачним улицима...“ Банкар се диже и погледа на сат. „О, већ је тако доцкан а нисмо још ништа углавили. Натераћете ме да у Милану останем један дан дуже,“ додаде он уза смех. И окрете се да узме шешир, који је оставио на софи. Сагнувши се, опази Аделинину

*) Убојно име

слику, која је била упола заклоњена наборима од драперија. Приђе, да је још боље види, те се одједном обрне Џемсу. „Она!“ Па ће после трепавичног оклевања, веома збуњен: „Господине Бар-тонне... Ви је познајете.. Можда Вам је то неко бли-зак — а Ви сте ме пустили да говорим... Не знам, како бих да објасним...“

Џемс га прекине. „Јест, ја је познајем. Пла-војка је моја жена.“

Савладан пренапрегнутошћу живаца и духа, пао је без свести на под.

Несвест је трајала дуго. Диманвил није позвао никога у помоћ. Бојао се да би Џемс, чим поврати свест, с првим речима или у афекту који га може спопасти, могао одати ужасну тајну, којој су и нехотично обојица ушли у траг. Изненађење и болни потрес били су и за барона врло велики. Потресен суровим открићем, није имао присуство духа да Џемса у паду прихвати, тако да је овај главом ударио о под. Он подиже онесвеслог Бартона и положи га на софу. Одмах ту, на столу, спази боцу с водом и пошкروпи га с неколико капи по лицу. Онда му принесе носу бочицу амонијака, коју је имао обешену на једном сребрном ланцу поред безброја брелока. Све је ово радио, не журећи се особито. Дуга несвестица не може имати озбиљних последица; међутим, њему она поможе да се прибере, да схвати оно страховито и чудновато што се догодило, да размисли о својој настраној ситуацији и да одлучи како да се понаша.

Шта да каже Бартону? Шта може да му каже? Увиђао је немогућност опозивања онога што је речено као и испољавање сваке сумње у идентитет плавуше. Тренутак је мислио чак, да ли не би било могућно одлучно тврдити, да је све што је испричао сплет лажи, лакрдија коју је он, недуховити брбљивац, измислио шале ради.

Али је предвиђао да му Бартон иеће веровати...

А, руку на срце, и сувише се гадио такве дебеле лажи.

С друге стране, зар то откриће није срећа за Бартона? Зар се за њега све није решило на добро? До данас је био жртва подлога и ниског срама, а сад му је пуки случај отворио очи. Јест, то је свакако срећа. Диманвил би, у свакоме случају, више волео да види ког другог на своме месту, да се ком другом десила срећа или несрећа, да игра важну улогу у животној драми Џемса Бартона. О, да однекуд није прихватио Чезарове услуге! Никад плавушу познао не би. Да није, — враћао се праузроцима: он, ловац новца, одрекао би се и уноснога посла — да није никада предузео овај пут у Италију, да није никад ни помислио да се упозна с Бартоном!... Био је чак и такав један тренутак, кад је он помислио да ли не би било боље да бежи, да онесвеслог човека остави на цедилу, да отрчи у хотел, спакује куфере и узме први воз за Француску. Зацело се још никад човек није налазио у мучнијој и чуднијој ситуацији него он у овоме тренутку. Налазио се пред човеком, чију је жену имао а да је није завео, не знајући јуче да је она жена овога човека. Човека, који нема чак ни то право да од њега тражи задовољство, који га вероватно неће ни тражити. Најзад, човека којег он особито поштује, који заслужује све његово уважавање и саучешће поштенних људи, за којега је он осетио нову искрену оданост. Човека, коме би он најрадије казао речи утехе и понудио савета и помоћи.

Али кад се Бартон поврати и у њему не буде хтео да види ништа друго осим супарника, човека који је имао његову жену, који је запрљао његову част? Ако он у том психолошком моменту, не будући у пуном поседу осећања одговорности, заборави на околности које су то дело изазвале и пропратиле?... И ако се, жедан освете, на њега буде обрнуо?... И он се буде морао бранити?...

Диманвил није знао понајтачније колико милиона има, али би један од њих свакако жртвовао, кад би овога часа могао бити далеко одавде, много миља далеко.

Најзад се Џемс освестио. Настаде почивка пуна страха, неколико минута болног ћутања. Бартон се осврте на све стране, прибирајући мисли. Најзад поче Диманвил, схвативши да сада нешто мора рећи а не знајући управо шта говори: „Господине Бартоне...“

Џемс скочи, прекиде га пруживши му руку и изговори чврстим гласом: „Хвала!... Вама имам да захвалим за мој морални препорођај; Ви имате у томе својих заслуга.“

И, док је Диманвил, зачуђен, збуњенији него икада, стискао Бартонову пружену руку, овај додаде уз опор смех, од ког се банкар у следи крв у жилама: „Видите ли Ви ову чудновату ситуацију! Стежем руку човека, који је имао моју жену!“ Онда спусти главу, упре поглед у под и, не испуштајући Диманвилову руку из своје, прихвати тихо: „Моја жена — јавна жена!...“

После мале почивке, горко, са сузама у очима, рече он, као да хоће да себи даде одушке, ма да је знао да изговара излишне речи: „Молим Вас да верујете, да ја нисам имао ни појма, и да из те ствари нисам извлачио користи.“

Банкар стеже чврсто његову руку и прошапта једну реч одбране.

Онда Џемс дигне поносито главу, као да се жели отргнути од и сувише болног размишљања, готово нестрпљив да изведе свој план, да своју намеру претвори у дело, онај план, који је он себи у ономе тренутку поставио брзином муње. Али је барон морао бити удаљен. Гледајући га у очи, поче он: „Ви ћете можда знати шта ја намеравам чинити, и свакако сте спремни понудити ми своју помоћ и потпору. Ја Вам захваљујем, али ми Ви нисте потребни. Оно што ћу ја учинити врло је про-

сто. Неће бити скандала ни страховите освете. Појмићете, да је човек у стању убити жену, кад открије да га је преварила неког љубазника ради. Жена пак која се продала па још на такав начин, није вредна да је човек убија. Да бих избегао опасност да не будем понесен гњевом, нећу више ни да је видим. Имам једног доброг, оданог пријатеља, неког Галија, коме све могу да кажем. Идем да га потражи одмах. Он ће обавестити тетку моје жене, нека је она узме у своју кућу. Онда ћемо повести парницу за развод брака. У међувремену ћу ја отпутовати у Енглеску, својима, које нисам видео већ пуне четири године. Ви путујете вечерас за Рим? Сутра ујутро? Лепо. Ја вас молим да ми дате часну реч да ћете отпутовати, све што се овде десило заборавити и никоме о томе причати... Знам да је излишно, од центлмена као што сте Ви, тражити да се закуне. Али Вас молим да ми опростите... И не узмите ми за зло. Потребно ми је. Када се враћате?"

„Мислим, за три дана. Нисам имао намеру да се овде задржавам. Али, ако сам Вама потребан..."

„питао сам зато што је могућно, да заједно отпутујемо до Париза и Лондона.“ Џемс с највећом спољашњом мирноћом изговори читава кола лажи. Његове намере биле су сасвим друге, сасвим друкчији његов план, који је он у своме духу саставио. Али се њему журило да се за који дан ослободи барона, време довољно да изврши своје дело.

„Моја кола чекају напољу, ако Вам могу бити на услузи..." рече Диманвил, изненађен тим миром и хладноћом, али ипак задовољан, што се тако јевтино извукао из мучне ситуације. Он је имао само једну жељу, а та је да побегне из овога места, где му се догодио најчудноватији доживљај његова живота.

„Хвала лепо. Али Ви ћете свакако у хотел а ја идем према Порта Мађента, дакле у супротноме правцу.“

Тако су се растали, неодређено уговоривши састанак. Диманвил му је, за сваки случај, саопштио своју адресу у Риму: хотел Бристол.

Оставши сам, Џемс сачека док су се банкарска кола удаљила, а онда узе шешир и капут, и изиђе. Каспару, који га је на капији поздравио, рекао је: „Путујем. Известите управника фабрике. Мислим да нећу бити потребан али, за сваки случај, ако што затреба, нека се обрате господину Гали.“

Прејурио је крупним корацима широку улицу предграђа која води царинарници, попео се тамо у једна кола и казао кућну адресу.

Он је јасно и чврсто имао план пред очима: требало је једино да га изведе без сваког оклевања. Да тако уради као да путује, да заиста и отпутује, али већ идућег јутра да се врати. Да одседне у Отел дез Етранже под лажним именом, издајући се за богатог странца. Да се упозна с Чезаром и Банкијевом, да купи своју жену, да је ухвати на делу — са самим собом — чудно браколомство! — а онда... а онда... Ту се свршавао његов план. Свршавао се радозналошћу, да чује њено правдање, њено извињавање. Али оправдања и извињења која ће она наћи тамо, немајући могућности да пориче. Да однекуд сада, кад дође кући, смело стане пред Аделину и каже јој: „Знам све!“ О, она! Па та би била у стању да му одговори: „Све, шта је то 'све'?“ Дођавола, његова жена је у стању још много што шта друго! Те четири минуле године: каква комедија лицемерства! Како се лепо понашала пред његовим очима, како је њега, који није магарац, рафинирано варала! Још до јуче би пре посумњао у самога себе него у њу. Дакле, она је толики мајстор претварања! О, небо и о, пакао! Узор жена била је та муштерика једне подводачице. А кад би се позвао на Диманвиљово сведочанство. Аделина би била у стању, да се хладно испрси и каже му дрско, и не поцрвенивши: „Ви лажете или се варате.“ Зацело би и за то била

способна. О не, та бестидница мора бити ухваћена у клопку!

А Ђанкијева? Ђанкијева би ћутала, чак да нешто и зна, чак и да може говорити. А могућно је и то, да је све било тако добро комбиновано и припремљено, да чак ни сама Ђанкијева не зна којој је клијенткиња. Такве ствари догађају се у Паризу, у Лондону, у Милану. То је казао Диманвил, а тај се разуме!

А она је побегла, брзо утекла кад је спазила Диманвила; то је један доказ... Доказ? Није! Аделина је мужу, као и обично, дошла у посету. Кад је наишла у канцеларију, видела је странца, непознатог човека... Она би само била на сметњи... Пардон! Па је одјурила. Није побегла, него је одјурила.

Не, није; не тако. Треба да она дође у ону кухињу, у ону забачену улицицу, позвана, најмљена од једног енглеског маркиза, који авантуру може да плати тешким златом. Онде, онде!... О, охо! Уживање, сурова наслада од тога сусрета! Доврага! Сада, заваљен у куту кола, размишљао је Џемс о томе, па је нашао чак и нешто привлачно у целој ствари, и све би да овом својом жељом ускори сусрет са својом женом. Шта ће она рећи, шта ће она учинити? Како ће она оправдати не своју неверност, него своју поквареност? Како то и зашто да се она толико ниско спусти, да постане једном од оних које се плаћају? Јер таква је само постала: он се оженио девицом.

Мршаво фијакерско коњче каскало је полако а пут је био дуг.

Одједном опхрва Џемса болна сумња, да би му се та освета, тако слатка и сурова, могла и да измакне. Зар није могло бити да се Аделина, дошавши у канцеларију и познавши банкара, уплашила да и он њу није познао. После, у канцеларији се налази и њена фотографија, коју Диманвил може приметити. Једном речи: Аделина је могла слутити,

да ће се десити оно што се заиста и десило. А онда? Мисли да је откривена? Онда је могла стећи уверење, да се цела зграда лажи срушила и да њен муж зна истину? Она је већ могла да се склони? Или је бар одбрану могла да спреми? Да ли ће је затећи код куће? И у каквоме стању ће да је затекне? А у случају да је затекне и да она можда само у првоме тренутку ода своју забринутост и страх, да ли ће он, Џемс, умети да се савлада, да је својим држањем умири, и да ли ће моћи да се понаша тако лако, тако природно и да буде миран, да код ње отклони сваку недоумицу и сумњу, тако да она пође у кљусу коју он њој буде разапео. Он се, може бити, неће само са властитом бригом и са властитим својим узбуђењем, него ће се и с њеним бригама и с њеним узбуђењем имати да бори... Он се, дакле, налази пред једним новим тешким искушењем, које је теже него је он мислио онда кад је у њему поникао његов ужасни план.

Лепо, све ће он савладати, и прибавиће себи задовољење. Ух, само да би могао уживати у тренутку сурове радости у оној кућици, и у сусрету са својом женом, био је он у стању да се сада тако добро претвара, да се показује тако весео и пун љубави, не би ли разгонио све њене сумње и бојазни. Њеним властитим оружјем ће он с њоме заподенути борбу!

О, тај сусрет тамо! О, наслада немилосрдне, сурове, насилничке освете! Да јој некажњено може плунути у лице; да се изненадном променом снага може бранити од онога, који га је дуго мучио и кињио а он није имао чак ни могућност отпора. Да ономе, који нас је годинама газио, сјуримо нож у срце — каква сласт!

О, да је миран узмогне наћи!

И после, то неће бити напор дужи од једнога сата. Он ће жени саопштити, да је приморан да још исте вечери крене с Диманвилем на једно

пословно путовање. Тешкоћа је само у томе, да се нађе начин, да јој се та чињеница саопшти природно и љубазно...

Одједном му падоше на ум његови јутрошњи снови. Он промоли главу из прозорчета и довикне кочијашу: „Хеј! Возите на корзо и станице пред Вентуром, великом новом радњом пре улице Сан-Пиетро-ал' Орто.“

О, о, каква мисао!

И задовољан, што себе види тако мирна, тако присебна и с пуно предвиђања, у бесној радости с којом је унапред сладио тако брижљиво припреману освету, смишљајући све појединости да му се та освета не измакне, Џемс је поготову заборавио на свој бол, на своју несрећу.

Своју месечну плату, коју је данас примио, имао је у џепу, ону коју је исте вечери имао предати жени, он, добри што никад не задржа за себе ни паре, јер му ништа не треба.

Сишао је с кола код Вентуре. Купио упадљиву, шарену, модерну, врло елегантну пролетњу хаљину. При избору није гледао ни на каквоћу материје ни на доброту израде. Једна висока црнпураста девојка паметних очију пропусти испред њега десетак хаљина разних боја и кројева. У журби питао је само за цену. Девојка је истицала преимућства ове или оне хаљине и гледала да наметне најскупљу.

Не, не. Он има на расположењу само своју плату. Кад чује да се изговара тај износ, мислио је Бартон, он ће хаљину купити и однети је. А висока црнпураста девојка паметна погледа осмехивала се испод ока, јер је мислила да има пред собом заљубљена човека, који приноси жртву да би начинио поклон својој лепојци, највишу жртву што себи може дозволити, па је намерно казала најнижу цену. Није хтела да превари човека, који купује жмурећи.

„Хоће ли господин да ми да своју адресу?“

„Не, хвала. Понећу сам. Метните у кутију,
чекају ме кола.“

И оде, с великим картоном.

Ако Аделину не затекне код куће? Ако је
она већ утекла, у страху да Џемс зна све? Лепо,
онда ће послати по њу слушкињу Каролину, или
ће је он сам потражити. Знао је, где је може наћи:
код њене тетке или код Бјанке Кардели. Па ће се
правити зачуђен, што је није нашао код куће та-
ко касно, у време вечери.

Џемс је предвиђао све и хтео је да се о свему
постара, само да би му се испунио план.

Мршави коњић је касао према улици Принчи-
пе Умберто.

Више мртва но жива чекала је Аделина код куће. Прошла су два страховита сата. Он — странац од јуче тамо, у канцеларији њенога мужа! Зашто? Шта се то дешава? Је ли он тамо зато што је дознао ко је Ниники? Не, свакако не. Тако одвратна нискост чинила јој се немогућна за једног мушкарца. Дакле, пуки случај? Можда је то један од акционара трамвајског друштва? Не. Она зна да су сви акционари било Енглези било Талијани. Па ко је тај човек?

Сад је она покушавала да се сети свих оних ситних појединости свог последњег састанка, сваке речи коју је измењала са својом последњом муштеријом. За она два сата, које је јуче провела у оној кућици, о њој је било много говора — то ће рећи, да је странац стално покушавао да све о њој говори. Он је тражио тачна објашњења и покушаваше наговорити је да с њим пође на једно путовање. О својој личности је врло мало говорио; само толико колико треба да јој улије поверења. Пре свег осталог, говорио је о своме богатству и о дарежљивости према женама. Он је претпостављао, и било је сасвим тачно да тако претпоставља, да њу занимају, убеђују и могу да заведу само те особине. Поменуо је да је Француз, племић и банкар — и ништа више. Зар баш ништа? А да, рекао јој је своје крштено име:

Оскар. Рекао га јој је, и ако га она није питала, у усхићењу у које га је бацило њено тело, и мољаше је да га зове по имену: „Оскар, зови ме Оскар“, то је узбуђивало тога шупљоглавца.

Ово име залепило јој се у сећању, и сад јој једнако звони у ушима.

Шћућурена у прозорскоме отвору, уздрхта-них ногу и разбеснелих дамара, извиривала је она кроз завесе, ишчекивала мужевљев долазак. Има већ два сата од како она тако чека. С времена на време стала би пред огледало. Како јој изгледа лице? Искривљено? Не. Страховито узбуђење било је унутра, у њој. Најстраховито је је та неизвесност! Што се ње саме тиче, намера јој је чврста: порицати! Све порицати, љутито, Џемсу у очи, Французу у лице јогунасто порицати. Чињенице, околности порицати. Ако буде потребно, одрицати чак и њену данашњу посету у фабрици.

Имају ли доказе? Не, свакако не. Зар би могли имати доказа? Не. Дакле, одрицати. Али добро одрицати, мирно и с гнушањем и, већ како буде, — смејући се порицати или претећи потезањем тужбе за клевету.

Одрицати, порицати. Само приликом првог сусрета са Џемсом не сме јој лице одати ни бригу ни страх. Главна је ствар, претурити преко главе тај одвратан тренутак. Кад већ буде саслушала оптужбу, страха више имати неће. Она је сигурна у себе саму и у своју снагу. Боји се само првог сусрета. Она је схватила, да ће то бити страشان тренутак, тренутак кад ће она морати да ћути док он буде говорио. Али од тренутка кад она отвори уста, да одговори, она се више плашити неће. Онда ће црвенило њених образа, дрхтање гласа и целога тела бити посве природни.

Али ко је, ко је онај човек? Шта ће он код њенога мужа? Случајно? Послован састанак? Да, могућно. Такве случајности дешавају се у животу. Лепо. А је ли он њу познао? Можда не. То значи не

— свакако не. Она је главу само за тренутак про-
молила кроз врата, а онда је утекла. И тако брзо
побегла, одмах обишла угао и сакрила се у капији
једне оближње куће. Не, немогуће је да је он њу
познао. Како је глупа, та како је луда! Зашто се
само узалудно мучи?...

Па ипак, ипак... Можда је погрешила што је
тако побегла. То бегство било је признање. Да ни-
је било боље, између двеју опасности изабрати
мању? Да је сузбила изненађење и ушла унутра?
Да се дала у руке непријатељу и признала: јест,
Ниники је Бартонова жена. Зар сада не би било
боље, бити у рукама Француза него у мужевљевим
рукама?

Па да тај плави човек од јуче и зна истину
— па шта? Несрећа свакако, али не тако неутешна
несрећа као кад Џемс сазна истину.

Боже! Каква несигурност, колике муке! Кад
би имала сигурност, да Џемс зна све, па лепо, она
би знала како има да га дочека, како да иступи,
како да прими његове прве речи, па би држала у
припреми добар, искрен и убедљив одговор. Да,
сада би она тај одговор проучила, и напамет га
научила... Овако пак, не може чак ни да се спреми;
она не зна, нити може чак ни да замисли шта се
све у ствари догодило.

Је ли је Француз познао? А ако је и познао,
зар је уопште могућно да би он испричао своју
јучерашњу авантуру?.. Зашто би је испричао? Зар
му сама Банки није дала на знање, да Ниники није
нека прва са улице? Да тајна, којом је сусрет о-
бавијен, није превара, није опсена да се од муште-
рије ишчупа што више новаца, него истинита и
света чињеница?... Лепо, али зар би он веровао?
Тај Француз је бонвиван и парижанин! Да он са
свим тим није терао шегу, тај шаљивчина, шупљо-
главац, тај скептични освајач жена, који побеђује
звечкањем својега злата?

Па нека је и тако, зар он није морао претпо-

ставити, кад је она ушла, да је Ниники човеку, с којим је он у друштву, у најмању руку познаница?

Зар он није сматрао за своју дужност да ћути, зар није осетио природну потребу дискреције и танкоћутности у односу према жени? Французи су кавалери... Они спадају у људе, који жену понајвише поштују... Не, не, он није казао, па чак да ју је и познао. Баш је луда, само мучи себе...

У сваком случају је ова авантура томе човеку морала да изгледа врло чудновато. На дводневном боравку у Милану, у пролазу (она је била убеђена да је тако, јер је Банкијева још никад није преварила), срета он два пута исту жену, и сваки пут у потпуно различитим животним приликама. Тај се мора чудити! Да ли му је пошло за руком, да се савлада? Макар био и најкоректнији центлмен, да ли се одупро искушењу да задовољи своју радозналост? Да се није понадао, да ће му тај нови сусрет пружити средство да дозна, ко је та Ниники? Је ли попустио пред својом радозналошћу? О, колико сад мисли на ону упорност, којом је он јуче испитивао о њеном правом животу, и како је покушавао да сазна, које су то препреке што јој за брањују да прихвати његову понуду и прати га на његову путу кроз Италију, а онда можда и до Париза, где јој је стављао у изглед један просто диван живот. Јер Ниники је себи могла признати, да му се јуче допала, да га је бацила у усхићење. О, како се сећа његових речи: „Нећеш? Заиста нећеш? Нећеш чак ни то, да те видим сутра пред свој полазак? Апсолутно не? Ни по коју цену?... Лепо, али само пази, ако те неким срећним случајем будем сусрео на улици, уграбићу те“, закључио је он, смејући се. И она га је морала молити, од њега тражити реч, да ће се одвести својим колима не чекајући, не уходећи је нити идући за њом... Она још никад није имала одушевљенијег удварача него је био... Оскар!

И данас му се његова Ниники ствара пред њим! Шта је учинио, шта је рекао, кад је видео?... Зар није излетео из собе, и потрчао за њом?

... О, какво олакшање! Знак који је највише умирује: није потрчао за њом. ... То је очигледан доказ, да је није познао! Богу хвала! Она је спасена!

Аделина је стајала без иједног покрета, наслоњена на кревет. Она диже руке и спусти своје шаке на његове.

„Зар нема хвала?“

„Добро — али ја не разумем.“

„Одмах ћу све да ти кажем.“ Окрете се Каролини: „Треба сместа да се снесу куфери с тавана и да се припреми све за моје путовање.“

„Путујеш?“ запита Аделина, запањена.

„Јест, на осам до десет дана... Сад ћу да ти испричам. Али се страшно жури. Полазим у 19.55 сан-готхардским возом.“ А Каролини ће: „Брже, журите, спремите куфере. Сад ћу ја доћи.“

„Зар нећеш вечерати?“

„Не; заказао сам састанак с једним пријатељем у железничкој ресторацији.“

Каролина се удаљи.

„Дакле, пре свега,“ запита Џемс, „јесам ли добро изабрао?“

„Јеси... Тако је лепа.“

Џемс пусти њене руке, одиже хаљину која је лежала на кревету за један крајичак: „Је л' да?“

„Дакле?“ запита Аделина, која је почела да се стишава и коју је радозналост чинила поготову необазривом: „Дакле, шта се то десило?“

Џемс скине капут и прслук, зароља рукаве на кошуљи и почне се прати. Од тренутка, кад је из своје фабрике изашао мирна корака, није имао ни тренутка оклевања, страха, није му срце почело јаче куцати, није се бојао да ће се издати.

Начином који је он себи тачно унапред назначио, могао је непогрешиво и сигурно делати. Да је нашао Аделину одмах после Диманвилова причања, он би је може бити задавио. Међутим сад, пошто је савладан први тренутак гњева и бола, осећао се дорастао и најјачем узбуђењу. Бојао се само њеног узбуђења; да би то избегао, морао је Аделину умирити још пре него је види.

Претпоставио је да ће му то испасти за руком

поклоном и писамцетом. Ако је затекне мирну и сигурну у себе, задатак ће му бити олакшан. Њено бестидно лицемерство омогући ће му његово властито лицемерство, као неки рефлекс, као сокољење за борбу, коју води њеним властитим оружјем. У тој борби био је још поткрепљен свешћу, да ће његова победа бити потпуна и страховита.

Сад, пошто је први сусрет претурен, мора говорити, причати. Мора покушати да што мање остане у њеној близини, да не би морао стављати и сувише велике захтеве на своје силе. Тако је почео са својом тоалетом, и то је било добивено време, које му даде могућност да говори на макове а да при томе не мора гледати у Аделину.

Сапунећи руке, започео је: „Ти си данас била у фабрици.“ И, не давши јој времена да одговори: „Морам те покарати што ниси ушла. Ти си још право правцато дете. Зато што си видела човека ког не познајеш, ти одмах бежиш као да је то сам црни ђаво. Да си ушла, представио бих те томе господину. То је био барон Оскар Диманвил, један веома љубазан човек. Данас сам ишчекивао његову посету, посету од које зависи твоја, наша ерџа. Истина, ја сам ти још пре неколико дана могао саопштити једну радосну вест, али хтео сам да те изненадим. Хтео сам да сачекам, да ствар буде сигурна и закључена. Сад, дакле, имаш да сазнаш.“ Он се прекиде у говору. Отирао је лице а убрус га је ометао у причању.

„Велики Боже, ја сам већ као на иглама“, рече Аделина, једва се држећи усправно, а њене очи пратиле су пажљиво сваки његов покрет.

А Цемс поче опет мирно: „Ја сам завршио посао. Мој систем је већ испробан, све иде без замјерке.“

Аделина је ћутала. Није њу тресла грозница да час пре сазна о техничком проналаску њенога мужа, него друго, много важније откриће. Све што је до сада чула мора је умирити. Па ипак,

осећала је још као неки камен на срцу. Њој су потребне друге речи, друга уверавања. Каква? Не зна она. Али сасвим друге ствари хтела би она да чује из Џемсових уста.

„Не говориш ништа?“ запита он.

Аделина се прибра и прошапта: „Па ти тек мораш да ме разумеш!... Не могу да нађем речи.“

„Диманвил је шеф куће у којој служи мој брат Џон...“

„Е!“ рече Аделина.

„Заборавила си већ?“

„Јест, истина, често сам од тебе слушала то име...“

„И видела си то име на кувертима од писама, која примам из Лондона.“

„Па?“

„Па Диманвил је шеф друштва, које ће да откупи мој патент... За пола милиона у најмању руку, а ја ћу бити генерални директор тога друштва...“

„Пола милиона?“ запита Аделина. Њено изненађење било је и сувише велико. Пред њим је заборавила на своје рођене бриге. „Ти ћеш имати својих пола милиона?“

„Половину у готову а половину у акцијама новог друштва.“

„И данас путујеш? Вечерас?“

„Наравно. Немам времена за губљење. Морам себи обезбедити право продаје у свима државама. И после, Диманвил мора свакако вечерас за Женеу. Искористићу прилику да путујем с њиме у друштву.“ Сад узме Џемс из ормана једну кошуљу и метне златна дугмета у манжетне. Поклон његове жене, та дугмета!

Аделина се још није била довољно раздрмала. Можда је Џемс разумео њене мисли.

„Како рекох, да си ушла, представио бих те барону. Необично симпатичан човек. Управо је говорио нешто, кад си ти дошла. Као и ја, и он је чуо твој мали крик изненађена; дигао је поглед

али тебе више није било. И не видевши те, знао је да је на вратима била жена... Е, онда сам му ја морао објаснити да имам жену, која је оличење шебивљивости... И морао сам му се извинити... О, лепо си ме удесила! Морао се човек у души чудити, каквом сам се то ја досадном женом оже-нио..."

„О!“ Аделина одахне дубоко. Заиста, била је спасена!

Спасена? У његој глави се поче витлати једна сасвим друкчија хрпа мисли. Диманвил у ве-зама са њеним мужем! Можда за увек! Кад тад мораће се с њиме упознати... Званично познанство — Оскар је већ тако добро познаје!... И шта он-да? Како објаснити му све то?... Ниники — Бар-тонова жена?

Не, не, не! На то она сада неће ни да мисли. Има за то још доста времена. Међутим, господин Оскар путује још вечерас. А с њом се није видео, и још се ништа не зна. За оно што буде доцније већ ће се повести брига. У најгорем случају, испо-ведиће Оскару све. Испричаће му своју историју, уз то ће измислити по што шта. Шта? То још не зна. Али дотле, дотле има времена!... О, какво о-лакшање!... Боже, хвала ти. И паде мужу, који се сагнуо да веже ципеле, око врата и притисне му дуг пољубац у потиљак. Цемс се стресе. А тада је почела по соби да скакуће, весело, подврискујући. Одједном откопча домаћу хаљину, скине је и баца у кут.

„Шта то радиш?“ запита Цемс.

„Хоћу да пробам моју нову хаљину!“

„Каква лудорија! Сада?“

„Јест, сада, па да те отпратим на железничку станицу.“ То јој се измакло у превеликој радости.

Цемс се најежи сав. На станицу? Зар је заборавила да ће тамо бити Диманвил? Или... О, Бо-же! Боже! Па његова је жена невина? Све је то била једна заблуда?

„Не, мало моје, ти треба да вечераш... А ја морам претходно и до Галија, да га обавестим да путујем...“ И чекаше на одговор. Да ли ће наваљивати?

Не. Аделина, која се угризла за усну, не водећи много рачуна о томе шта говори, јер је, ако пође на горе, лако могла да поправи ствар (поправљала је она већ и много горе ствари), није наваљивала. „Добро, али ћу хаљину ипак пробати.“

Стајала је тако у кошуљи, без прслучета, врло лепа. Фина кошуља с плавим цветњима спадала јој је с рамена и разголићавала мала, издигнута, деичанска прса. И док је Џемс, још у доњем рубљу, навлачио ногавице, потрчала је вратима и залучала их. А онда изненада загрли мужа око врата и потражи његове усне својим устима.

То је било последње искушење које се морало претрпети. Али потпуна утишаност његових чула — и упркос овоме додиру — поможе Бартону. „Остави, дете, изгубићу воз. Диманвил ме чека у пола осам а морам још и до Галија.“ И савлађујући се, пољуби је у чело. Њена уста није могао нити је хтео пољубити.

Али је Аделина била упорна: „Ти одлазиш — на осам или десет дана. Замисли!“

Ту Џемс савлада наступ гњева. Он је стеже сурово, зари нокте у њене голе мишице и одгурне је.

„О, па то боли!“

Џемс се истога часа савладао. И стаде се смејати. „Тако се ради с непослушном децом. С децом која нису паметна. За љубав једне ћуди човек да упропасти цео један посао, од кога зависи цела будућност!“

Наслоњена на постељу, понижена, шапутала је Аделина: „Само два минута...“

Џемс опет прасне у гласан и нервозан смех и прибегне простаклуку, да опијајући се њоме, по-

тражи снагу да издржи искушење: „Није него, знам ја тебе, заводнице — два твоја минута!“

Сад се смејала и Аделина; смејала се а њено задовољство још се више повећало. Спомицање њихових интимности, сада, у овоме тренутку, из уста мужевљевих, умирило је потпуно. „Па лепо, да не пробам хаљину!“ И поново навуче пеоар.

Од тога тренутка за Џемса није било никакве опасности. Обукао се брзо. Брзо је спаковало кућере, с брда с дола, уз припомоћ Аделине, која му је брижљиво помагала, весело чаврљајућа и пуна љупкости. „Хоћеш ли понети ову пицаму?... А жуте ципеле?... Колико пари чарапа?... Марамиче? Неклико у боји, неколико белих... Је ли тако? Мислим да би требало да понесеш булду. Истина, април је већ, али у купеу је хладно. Ко зна какав је мраз на Готхарду?“

Одговарао је једноставним речима. Пустео да ради шта хоће. Поготову му се свиђала та комедија, у којој тако лепо игра своју улогу. Боже, ни у сну му не би пало на памет, да тако лепо уме да се савлађује. Колику јачину воље има он, и хладнокрвност! И похвали за то себе у души.

А онда нађе друге одушке својим осећајима. Док је Аделина брбљала, све га нешто запиткивала и давала му савете, он је није ни слушао, него ју је у себи ружио и проклињао. „Мрцино! Девочијуро! Последња жена! Свему је дошао крај. Смеј се само, смеј! Нећеш се дуго смејати. Бубре једно, приредићу ти ја представу, какву ниси видела ни на позорници. Смеј се, збијај шалу, ругај ми се у души својој! До сутра, најдаље до прекосутра. И дођи на састанак, јеси ли чула? Да си дошла! Јер се иначе може десити, да од свега о-

вога начином комедију и задовољим се тиме, да ти пљунем у лице! А ако не дођеш, ако те управо овај једини пут кад треба мени да се продаш, спречи страх или неки наступи моралности... Ако ми не даш то задовољење, тако ми Бога, напаћу те овде код куће и раскинути на комаде, ти гадна животињо!..."

Аделина је још једнако говорила: „Ја ћу, знаш, док ти будеш на путу, да будем врло добра. Сваки дан ћу вечерати код тетке или код Бјанке и увек бити код њих. Тако, је ли? И ти ћеш ми писати сваког дана, је л' да? Не, још боље да ми телеграфишеш. Сад смо богати, не мораш да штедиш. И да ми јављаш увек где си, да бих знала како да адресујем писма... Него, да знаш — ја немам новаца..."

„Казаћу Галију да ти сутра пошље мало пара, а и ја треба да узем.“

„Него, то није тако важно... Не мора бити. Ти нећеш дуго остати на путу, је ли? Ја нећу јести код куће, према томе не треба ми ништа. А у случају потребе могу да узајмим од тетке..."

На вратима, док се вратар спуштао низ степенице с куферима, опростила се Аделина мало хладно од мужа, љута, не тражећи од њега пољубац. „Знаш, то ти никад нећу опростити.“ И њене мудре очи учинише наговештај на оно мало-пређашње одбијање. „О, кад се вратиш, молићеш ти мене — и ја ћу те натерати да клечиш.“

Цемс искористи ову малу комедију, да је се отараси без сваке срдчности. Али док се он спуштао низ степенице, она се наднесе над оградом и добаци му шапатом: „Павосниче, па гледај да се што пре вратиш..." А онда ће тихо: „Још један пољубац само, злоћо једна!“

А Цемс, све четири по четири, сјурио се низ степенице, ушао у кола и одвезао Галију.

Гали је био при вечери. Цемс га изазове у предсобље.

„Какав добри ветар Вас доноси овамо? У ово доба?“

„Несрећа. Пре два сата примио сам депешу из Глазгоа. Мати ми је смртно болесна.“

„Рђава ствар.“

„Путујем у 19.55. Молим Вас да известите управу и да ме извините.“

„Дођавола! Не брините! Путујте без бриге, и што сте тако обесили нос? И да ми пишете. Надам се да ће се све ипак повољно свршити.“

„Хвала лепо, господине Гали. Али бих имао још једну молбу.“

„Шта хоћете, драги мој Бартоне?“

„Већ је било касно, па нисам имао времена да из банке подигнем новаца...“

„Колико Вам треба? Две хиљаде, три хиљаде?“

„Доста ће бити две хиљаде.“

„Ево. Имам при себи. Не морате губити ни тренутка.“

„Најлепша хвала. Молим Вас за перо и мастило ради потврде.“

„Шалите се. Међу људима од части...“

„Не, знате како је, у тим стварима мора да буде реда. Од живота до смрти...“

„Каква смрт? Надам се да ћу живети још стотину година. А о Вама и да не говорим... Дакле, имате ли намеру да изгубите воз?“ И док је Џемса гурао напоље, пожелe му још једанпут, да се све окрене на добро.

У 19.45 био је Џемс на железничкој станици и извадио карту до Кома. Десет минута доцније отпутова, а у подне идућега дана приспео је у Милано маркиз од Морекамба.

Ноћ у хотелу Волга у Кому провео је одевен, опружен на постељи, с несаницом у очима које су бленуле у плафон, у једној соби, која је била слабо осветљена светлошћу од свеће.

Ни бол, ни гњев, ни увређено честољубље нису му ометали сан. Били су то једино брига и страх,

да ћеће моћи извести свој план, који је проучио у свима појединостима.

У Кому је пред полазак купио револвер, за сваки случај.

Наредио је да му се доручак сервира у соби, али јео није ништа. Гледао је само да јело неопажено склони у страну. Бринуо је о свему, смислио и најситнију појединост. Ко зна, може Чезар и посумњати у странца који нема апетита. Међутим, сручио је у себе читаву боцу бордовца.

Прво је наишла у собу једна собарица, затим један грум. Последњег запита: „Јесте ли ви Чезар?“

„Нисам, господине.“

„Пошаљите га.“

И указа се Чезар. „Господин маркиз ме је звао?“

„Ви сте Чезар?“

„Господин маркиз указује ми част да ме познаје.“

Џејмс није хтео да губи време нити је имао стрпљења да сачека неку нарочиту прилику. Узе израз великог господина коме је досадно, испружи се у наслоњачи, метне ноге на најближу столицу и припали хавану.

„Један мој пријатељ из „Cercle de la rue Vivienne“ говорио ми је за вас, млади човече. Разговарали смо о путовању. А он је казао: „У Милану да одседнете у Отел-дез-Етранже и да додате Чезара. Тај има добре цигаре,“ додаде он уз фини

*) Клуб у улици Вивјен.

осмех. Цемс је говорио француски, али је намерно подвлачио енглески изговор.

Тај светски човек од једног Чезара поможе му одмах да се извуче из незгоде и одговори му енглески: „Мени је мило што моје ситне услуге остављају за собом тако добру успомену.“

„Дакле, да ви мени кажете, Чезаре, како бих ја могао провести ово после подне. Ваљда тек вама нећу говорити, да ме галерије не интересују.“

„Господин маркиз може данашње поподне да проведе добро, а сутрашње, у случају да још овде буде, одлично.“

„Не знам да ли ћу остати толико. Ни у ком случају дуже него до сутра увече.“ Он се сети Диманвиллових обавештења и додаде с најживљом радозналешћу: „А зашто не већ данас поподне одлично?“

„Господине маркиже, оно одлично нема се увек одмах под руком.“ Чезар је говорио у ставу пуном поштовања, као најкоректнији слуга од респекта у присуству свог господара. Коначно, та понизност је главна садржина његове службе, као првог келнера једног великог хотела.

„Жели ли господин маркиз да бира сам или ће то мени оставити?“

„Не, не, ја ћу да бирам.“ И додаде, смејући се: „Могло би се десити да нас двојица имамо савим различан укус.“

„Дозвољава ли ми господин маркиз, да му дам једно затворено писмо и једну адресу?“

„Наравно.“ И узе куверат. Чезар је на једној посетници написао писаљком неколико речи.

Чезар се поклони и хтеде се удаљити.

„Желео бих да овде затекнем цигаре, кад се будем вратио.“

„Који квалитет воли господин маркиз?“

„Свакако најбољи.“

Чезар се поклони још једанпут и изађе.

Цемс је био задовољан својим држањем. Осим

мирноће видео је на себи понашање високог господина, које га је запањивало. Човек себе, у ствари, позна добро тек у тешким ситуацијама живота.

Међутим, сада га је боцкала радозналост. Тако би радо да прочита писмо, које има да преда Ђанкијевој. Не могаде одолети. Какве особине треба човек да има, да би стекао право да купи своју рођену жену? И овлажи омот на месту, где је слепљен, водом, почека мало док се лепак разводио и отвори. На карти је било написано: „Енглез — маркиз — путује сутра вече. Може се дати и три, ако се са два не задовољи. Очекујем исплату за прекјучерашњи посао. Филип.“

Одлично. Човек треба да буде странац, по могућству племић, али свакако богат и да одмах путује „И три, ако се са два не задовољи.“ Не сме се, дакле, попустити! И тај се лакрдијаш служи њиме — дивна прилика! — да опомене због неисплаћене провизије. Очигледно оне, коју је имао да тражи за посредовање Диманвил — његова жена. Још му припада и провизија? Дођавола! Диманвил је платио хиљаду лира. Посредништво Ђанкијево, Чезарева провизија — зове се Филип, тај Чезар! — па ту не остаје богзна шта за Аделину! Бога ми, његова се жена продаје заиста за багату!

Нареди да се набаве кола и даде кочијашу адресу: улица Сперонари 53.

До сада је све ишло као подмазано. Џемс, у осталом, није ни имао каквих других брига, осим рада око тога да му успе план. Да је по среди једна опасна комедија, која би се могла претворити у страховиту драму, да је у питању он, затим његова жена, јавна жентурача која се простачки и бестидно продаје, да је он један увређен човек, који је начињен смешан и смртно осрамоћен, — све то га више није занимало. Као махнит, није мислио ни на шта друго до на свој сурови план и имао једну једину бригу, да га изведе. Није њега

распаљивала увреда, већ очекивање. Био је просто у хипнози. Као да су га успавали и казали му: „Мораш учинити.“ И сад он, ето, дела у будноме стању.

Брачни пар Банки били су пристојан свет. Суоседи, вратарка, кућегазда, свако је могао дати обавештења од чега живе ти Банкијеви. На вратима од њихова стана биле су обешене две табле. На једној: Ф. Банки, судски експерт, на другој: З. Банки, кројачица.

Господин Фаустин Банки готово је целог дана запослен изван куће. Његов позив доноси собом, да се непрестано бави по судским ходницима или онде где има инвентарских распродаја и лицитација, код људи што су пали под стечај. Кад би стари Синигаља, антиквар из првога спрата, одлазио у потрагу за старим стварима које се распродају, затицао би га онде готово увек. На овим распродајама учествовао је он као вештак или извикивач.

Госпођа Заира је, напротив, увек била код куће. Била је кројачица. Тачније, она је у својој младости била кројачица. Данас, будући се у њу има велико поверење, играла је још само улогу посреднице између својих муштерија и младих кројачица, које је мољачу да препоручи њихове салоне. Стога је у њеној кући вечити одлазак и долазак младих девојака. У најновије време придошла је једна нова професија: почела је лечити ишијас боље од чувене госпође Касано а, на сваки начин, боље него што то полази за руком

докторима, и поред све њихове надувености. И на вратарци се испробала вештина Ђанкијеве. „О, госпођо Заира, ваша медицина ме је излечила, а ништа од свих оних трица што су ми давали у болници“.

И из тога разлога била је преко целог дана код Ђанкијеве читава тарапана. Људи свакојаког узраста, свих сталежа, јер болест никог не штеди и сваки је ту немоћан. И како је добра, та жена. Од богатих би узимала само малу једну на-траду, од сиромаша ни паре. Благосиљали су је, добре жеље разлегале су се и преносиле у монотном богорађењу литанија степеницама па све до вратареве собе, где су се понављале. Сваки који би излечен — или готово излечен овуда прошао, исплакао би овде, на грудима вратареве жене, последње сузе утешене душе.

„Коме говорите? Она је светица. Да нема раја, морао би се створити, да би се она у њега ставила.“

И госпођа Заира није лечила само ишијас, већ и свакојаке друге ситније бољетице. Млади људи су долазили у кућу, говорило се о извесним болестима.

„Руку на срце, што се тога тиче, боље је за-жмурити на једно око,“ примети вратарка, „али, на крају крајева, главно је да се и ту чини добро, па шта нас се тиче.“

Па је госпођа Заира, поред свих осталих имала још једну врлину. И она то није крила, јер није била једна од оних варалица, које шпекулишу на лаковерност наивчина: бацала је карте. Али да се разумемо: нити су љубавни напитци, ни праменови косе, ни мртвачке лубање били њене реквизите. Није препоручивала ни бројеве за државну томболу, нити продавала животне и љубавне еликсире. Она је просто и отворено бацала карте, на божјем дану, с којим год хоћете шпиллом карата, не правећи се тајанствена и не дају-

ћи себи изглед помахнитале жене. „Цео живот је судбина, зар није тако?“ објашњавала је она вратарки. „Ако умрете сад, у овоме тренутку, то вам је донела ваша судбина. Спотакнете ли се на степеницама или вам тресне цигла на главу, било вам је суђено. Дакле, зар није могуће, да је та судбина, о којој ми ништа не знамо каква је, али је она у ваздуху и сигурна је ствар, зар дакле не би било могућно да она на некоме месту буде тачно записана? Где ћемо то наћи? У картама. Али треба умети читати их. А ја имам ту способност. Нема ту ништа за чуђење. Кад ми, на пример, дође нека дама и каже: 'Учините да се онај, којег ја волим, у мене заљуби', онда ја њој кажем: 'Не, госпођо. То тражите од варалица, које ће вам дати ништавне љубавне напитке. А ја ћу Вам рећи да ли ће онај, кога Ви волите, једног дана одговорити на Вашу љубав. То Вам могу рећи, јер је већ суђено и зато што се у картама може прочитати. И, већ према одговору који карте дадну, чекају Вас задовољство или бол, нада или разочарење. Ако карте кажу да, онда Вам не остаје ништа друго него да чекате са светачким стрпљењем; кажу ли не, мораћете се смирити. И — временом, може бити, почети мислити на друго!?' Зар нисам у праву? Али не треба мислити", наставља она као савесна жена, „да ја не могу да се преварим. Понекад дођу у картама такве комбинације, да би, њих да реши, човек морао бити Господ Бог. Али ја не обмањујем. Ако сам сигурна у своју ствар, онда говорим: 'Тако вам је сигурно'. Ако нисам, онда кажем: 'Изгледа ми тако и тако, али Ваш случај није јасан. Дајем одговор онако како га читам, али не могу ни за шта да гарантујем.' И тако знају они који мени долазе и даду ми по нешто као накнаду за мој труд, да су дали новац савесном чељадету.“

И колико и какви све људи код ње долазе! Господа, висока господа у бундама — јер љубав-

ни бол мучи сваког без разлике, и сиромаше и богаташе. И заиста, није никаква реткост пред капијом куће број 53 у улици Сперонари, видети кола с грбовима. Госпођа Заира може се похвалити, да међу својим муштеријама има грофице и маркизе. Одлазило се безбрижно до ње, поверавало се пријатељицама и саветовало и њима да чине то исто. Јадне душе нису имале ни појма, какво друго занимање госпођа Заира још има, и шта све стављају на коцку одлазећи њој. Ствар је у томе, што нико није знао за то друго занимање.

Највише ако је вратарка што прокљувала. Али је она добијала силне напојнице а није ни била њена ствар да много истражује, а још мање да што о томе прича осталим становницима куће и кућегазди. И зар је госпођа Заира није излечила од ишијаса? Била би то дивна захвалност, кад би је сад пошла опадати!

Тако је Ђанкијева, у једној мирној и часној кући, терала своја разна занимања и била од суседа — људи грађанског живота и духа — поштована ради добра што је чинила а још више због грбом украшених кочија, што се задржавају пред капијом. За Ђанкијеву било је врло важно, да станује ако не баш у отменој а оно бар у пристојној чистој кући, да овде прима муштерије, које би јој слали Чезари великих хотела. Ове муштерије су, у ствари, биле прави и уносни извор њених профита. Све остало, кројачица, лекарство и бацање карата, све је то бацање прашине у очи, да би се што боље оправдао долазак и одлазак толиких људи свака узраста, свих друштвених кругова и свакога пола.

А полагала је на свој добар глас. Она је, како оно рече Диманвил, аристократкиња својега позива. Што се тиче женског материјала, не би презрела ни балерину последњег реда нити посрнулу девојку. „Јер се у свакоме послу хоће избор и разноврсност,“ говорила је она обично, „а укус је разно-

врстан, као и људи. Понекад најбоља господа претпостављају шеснаестогодишње девојче у ритама удатој жени.“ Па би се понекад десило, да чак и каква женска из мапе 1, добро приказана, како само она то уме, донесе много новаца, кад би наишла нека од Чезара послата муштерија без искуства а са много новаца у цепоу.

Са себи својственим усхићењем и са целом својом истанчаном уметношћу, радила би наравно тек онде где је у питању финија врста жена и у слојенијим случајевима. Стизала су јој многа питања. У вароши је била позната њена срчаност, и тактичност. Много што шта пошло би јој за руком, што су друге колегинице узалуд покушавале. Њена девиза је била: „Све на овоме свету је питање новца. Нека ми сутра дође Рочилд и каже: 'Сваку своту, али хоћу да имам ту и ту, — па макар 'та и та' била не знам како висока личност, па макар то била и сама краљица од Парагваја — не знам да ли се доста јасно изражавам.“ А Банкијева је имала право да се хвали. Слава неких њених успеха прелазила је све границе уздржљивости и танкоћутности.

Џејмс Бартон изиђе из кола и запита вратарку:
„Станује ли овде госпођа Банки?“

„На другоме спрату, десно.“

Испео се, дрхћући. Велико, пресудно истраживање имало је сада да дође: да ли је „Плавојка“ доиста његова жена.

Сумња ли у то? Јест, сад сумња. Зрачак наде усправио га је и узрујао га, сад кад га раздваја само неколико минута од онога тренутка, кад има да добије потпуну извесност. Од момента кад се опростио с Диманвиллом дељао је као опхрван фиксном идејом, прожет апсолутном сигурношћу и вођен силном жељом да се сурово освети. Његов разум није хтео да мисли, да испитује, да види јасно. Сад је пак још једанпут размислио о свему што се догодило. Је ли истина? Да ли је могуће? За име Божје, зар је могуће то што је чуо? Али зашто? Та зашто? Из каквих чудноватих разлога? Из каквих је непојамних догађаја својега живота Аделина постала обичном јавном женом, једном од оних што се купују за утврђену цену, једном од оних које се имају оног истога дана кад се човек с њима упозна? Зар све то није бесмислица? Да није по среди нека заблуда, изазвана неком особитом и варљивом сличношћу?

На све то од јуче није мислио. Сада о томе размишља. И поведе га нада, последња танка нит наде.

Брзо се испео уз степенице, хоће да буде на чисто. Па ипак застаде на одморишту: побоја се да ће тамо, горе, изгубити последњу илузију. Потрчао је, па опет застао. Да ли да се пожури, да опет освоји срећу, да похита те да сврши с једним гадним и страшним сном? Или да оклева, да би извршење смртне пресуде задржао макар само за један минут?

Па се у духу вратио у прошлост. Тако светла, ведра прошлост. Четири године непомућене среће. И зар све ово није бесмислено? И зар није његова кривица, његов злочин што је тако слепо поверовао Диманвилу, томе шупљоглаву? Зар није требало да га щчепа за врат и да му довикне: „Пази ти, ниткове, ти говориш о мојој жени, о најчаснијем створу на свету!“ Или зар није, кад га је прошао први гњев и биле побеђене прве сумње и прва утученост, требало да похита Аделини и каже јој искрено шта се десило? И да је замоли за опроштај, што је макар и за тренутак могао посумњати.

Застао је на пола пута, наслонивши се обема рукама на ограду.

У том чује горе на степеницама кораке. Немо се спуштао. Није могао тек тако да остане на степеницама. Морао се одлучити. И био је спреман да пође за импулсом срца, које се у тим кратким тренутцима смирења испунило нежношћу, кад му у ушима зазуби један глас као удаљени одјек: „Моја плавојка“! Радосни поклик Димаивила јуче, тамо у канцеларији, његов поклик изненађења, тако искрен, тако природан, толико необуздаи!

И зато се у неколико скокова нашао пред вратима, на којима је писало Ђ а н к и. Дочепав је врвцу за звоно обема рукама и повукао чврсто. Док је чекао, прође поред њега особа чије је кораке чуо, неки свештеник. Црна прилика је у овоме тренутку деловала на њега чудновато. И он помисли на то, да то није служитељ његове вере, већ

вере његове жене, вере којој је она била предана толиким жаром и побожношћу.

„Госпођа Ђанки?“ запита он свежу, чисто одевену девојку, која се пред њим појавила.

Девојка не одговори, него га само позва знаком да уђе. Прошли су кроз не велико, једним прозором од стране степеништа рђаво осветљено предсобље и ушли у салон. Овде му девојка показује једним знаком да чека и изиђе. Џемс се спусти на столицу уморан и осврне се на све стране.

Соба, с обичним намештајем, најобичнијом фабричном робом, намештена без укуса, идала је све карактеристичне особине стана једне имућне грађанске породице, која има на 3.000 лира месечног прихода. Свуда ситне стварчице, начичкане до блунавости. Начин како су распоређене досадан. Тек свакако, та соба је дисала атмосфером мира и поштења.

Могао би то бити и стан ситног државног чиновника, или судског извршитеља.

На зиду је висело две штампане слике. Поклони „Секола“ претплатницима, затим две литографије, Виктор Емануело и Гарибалди, један према другом.

Узалуд је Бартон тражио неке знаке порока. Атрибуте извесног позива. Нигде ниједне женске фотографије.

Госпођа Заира га није оставила да дуго чека. Дошла је, поздравила га лаким нагибом главе и једним „Monsieur“*), које је изговорила рђаво, али љупко. Будући стално има посла са странцима, могла се споразумети на свима језицима. А очи ове добре познаваатељке људи погодише пре него је гост још и проговорио, његову народност повод његове посете. Чим је погледала Бартона, помислила је одмах: овај је Енглец, и долази *pour le bon motif**) – то је била једна између оних осам или десет карактеристичних фраза које је

*) За ону ствар.

научила и које би, изговорене у згодноме тренутку, давале утисак да располаже дубоким знањем језика. Једино, недостаје јој као вежбање, ад би могла говорити течно.

Ценећи Ђанкијеву по спољашности, могла би се сматрати становницом-грађанком ове грађанске куће. Била је то жена ситна, од својих педесетак година, скромна и чиста, у црној хаљини, ружна, али јој ружноћа није била несимпатична. Широка кецеља од перкала, која јој покривала готово целу хаљину, даваше јој изглед запослене домаћице.

Џемс, коме се журило, хтеде јој приштедети увод као и забуну што би морала говорити француски. Предајући јој Чезарово писмо, ослови је на италијанском: „Имам за Вас једно писмо.“ Нашао је у себи снагу да се добро представи, па је нарочито подражавао страначки нагласак, како је то већ чинио с хотелским slugом.

Ђанкијева прочита карту, изађе из собе и врати се опет с једном кутијом од картона, коју с осмехом постави на сто и отвори.

Али се Џемс журио. Он се савлада и рече притворно мирним гласом, пуним досаде: „Мадам, мени су познате Ваше узансе. Један мој пријатељ, који је имао задовољство да се с Вама упозна, обавестио ме је пре неки дан у Паризу о томе, да Ви имате разне категорије... Зато бих Вас, дакле, молио...“

„Разумем“, прекиде га она уз један обешечачки осмех, „молим лепо...“ Наслони се широким рукама с кошчатим прстима на картонски поклопац, као да хоће да одбрани неко благо. Ситним својим очицама фиксирала га је она: „Ви тако лепо говорите талијански. Долазите ли чешће у Италију?“

„Једанпут годишње ради уживања.“

„Е!“

Бартон се уплаши да није што покварио. Ђан-

ки га је једнако фиксирала. Изгледало је да је нешто посумњала. Тада он осети, да је потребан последњи напор воље. Будући је толико забасо и није било више времена за повлачење, морао је ићи до темеља и добити апсолутну сигурност, која му једина може вратити срећу.

Требало је, дакле, Ђанкијеву умирити. „Зна-те... Ја сам, кад сам пре неку годину овде живео, научио нешто талијански.“

„У Милану?“

„Не — у Риму и Напуљу... Било је то на мом свадбеном путовању.“ Та мисао пала му је на ум у току самог разговора, и учинила му се добром.

„А, господин је ожењен?“

„Да, у Енглеској... Ја сам већ три године ожењен...“

Банки показа један лукави смешак: „И сад путујемо сами, и хоћемо да мало врднемо...“

Џемс избаци облак дима из своје цигаре. „Далеко од куће!“ А онда, одмах даље на мегдан: „То јест, само кад сам у Италији — у Милану се никад нисам задржавао. Кавивали су ми да не спада у најлепше градове ове земље.“ Са сасвим невиним лицем пребаци ногу преко ноге и настави пушити. „Дакле, драга моја госпођо, мој пријатељ напричао ми је о Вама толико добрих ствари — између осталог и о једној плавуши, коју Ви познајете...“

„Е! Плавојка!... Него чекајте: Ваш пријатељ није више млад човек — око педесет — висок, просед?“

— Није.“

„Онда — плав, млад човек, онизак — Енглеz.“

„Ни то.“

Ђанкијева метне кажипрст на чело и поћута за тренутак, као да напреже сећање. „Онда, може бити —“ поче она и прекиде себе: „Него куд ће се човек сетити свих! Долази толико њих, а од кад имам Плавојку, већина бира њу. Она је тако слат-

једне од оних, које би се мени могле свидети и која ће се, могла бих се заклети, допасти и Вама. Ова овде. Потсећа мало на Плавојку.

Џеџс шчепа слику инстиктивно и гледаше је дуго.

Ђанкијева је у томе видела доказ, да му се она свиђа. „Хе? Просто једно ништа! Тако мајушно — јест, и тако младо! Седамнаест година... Али жива ватра, живци жеравица. Та, оваква какву је видите, млада каква јесте и сва поезија како изгледа, могла би поучити и мене и Вас. Ко је једанпут с њоме био, тај ће се свакако вратити.“

Џеџса је поготову спопао гњев. Био је у стању да стару песницом одгурне у страну, да би се час пре дочепао трећег свежња, који виде у кутији. Али је још у себи нашао снаге да се савлада. Није у питању само истрага, него треба још извршити и сурову освету. Могао би он и да ускори истрагу, али би тиме упропастио освету. Он баца цигару и рече: „Не, не, не. Сва та причања не занимају ме ни најмање.“

Међутим је Ђанкијева наставила несметено: „Господине маркиже, Ви можда мислите да те девојке нису ништа особито зато што су глумице или играчице. Можда сте мишљења да се могу оловити на улици, позвати на вечеру или отићи њиховој кући а да им претходно не будете представљени? Варате се. Мислите да претерујем, али можете покушати. Ова овде, Антонијета Гарибалди, игра у позоришту дал Верме. Мислите ли зар да би она примила позив, кад бисте је после представе сачекали на излазу? Не, господине. Јер има љубазника, а он је адвокат. И, наравно, неће да га изгуби, јер он јој даје новаца. Али пошто новца никад доста — то је позната ствар — ја јој прибављам споредне приходе. И она има у мене поверења, јер зна да ћу је представити једино ојоме који је неће компромитовати. А слично Антонијети стоји и с осталима у овој мапи.

Мислите ли Ви зар, да ја ове фотографије показујем својим миланским клијентима? Та ја бих била за лудницу! Могло би доћи до депи-скандала међу љубавницима, и мој добар глас био би упропашћен. Ове“, и лупне лако прстима, готово нежно, по сликама, „ове су за странце. Треба новаца да би се могло живети. А на свету не живе само миланци.“

Џемс задрхта. Па, како стара никако не хтеде престати, он је прекиде: „Је л’те, хоћете ли Ви да ја одем не закључивши ништа?“ И учини као да ће се дићи.

„Не, немојте; само стрпљења!“ рече Банкијева. „Зар баш нећете ни да чујете за ове? Ви баш свакако хоћете да видите Плавојку?“

Она скупн ундине, виле и пажеве, и врати их у омот. А онда одрешн обазриво и нежно трачицу, која обавијаше мапу 3.

Џемс се усправи и посматраше напрегнуто тај пакет. Срце му је ударало као чекић. Руке и ноге дрхтале су му толико, да му није пошло за руком да савлада то дрхтање или да га прикрије.

Сад му се решава живот.

„Овде имам само пет фотографија, управо само четири, јер је сасвим бесциљно да вам једну од њих показујем.“ Чвор на траци био је тако чврсто везан, да јој није пошло за руком да га одрешн.

„Да Вам помогнем?“ рече Џемс и пружи руку пакету.

„Хвала лепо, већ је готово.“

„Дакле, да видимо!“

„Један тренутак само“, и стара узе оних пет фотографија и окрете Бартону леђа, да их не би могао видети. Онда извади једну слику и врати је у кутију. „Како рекох, бесциљно је да Вам показујем ту слику. Она је била примадона у позоришту Каркано, а сад је ангажована у Риму. Задржала сам слику, јер је обећала да ће се вратити.“

„Слушајте Ви“, рече Бартон, „нема никакве потребе ни да ми остале показујете. Дајте ми Плавојку.“

„Тренутак, само тренутак. Погледајте прво ову: маркиза. Заиста. Ха, ха!“ И додаде уз осмех: „Да однекуд моји суграђани могу да виде ову слику! Какво изненађење!... Несрећница, знате. Њен муж свиња једна, пијандура, профућкаој цело имање... Тужна приповест.“

Бартон узе фотографију и не погледавши је, и чекаше.

„Ова овде је кћи једног судског чиновника, који је доспео у лудницу. Живи с мајком и даје часове клавира. Па да, мора, поред клавира, да капне и са неке друге стране, да би се могло живети.“

„Добро, и шта још?“ запита Џемс. Његова радозналост и нестрпљење већ су се граничили с лудилом.

„Те две Вам се не свиђају? Не говорите ништа... Ево Плавојке.“

Џемс брзо пружи руку, завали се у наслоњачу и диже слику на висину очију, тако да је образовала прави штит за његово лице.

„Е? Шта кажете за ову?“ запита стара.

„Лепа?“ каза Бартон чврстим, равнодушним гласом.

То је била Аделина. Без труни сумње. Да би, изгледа, била уништена и последња сумња о томе да је по среди поражавајућа сличност, на левом образу код ува био је мали младеж. А била је то она иста, само мало умањена фотографија, коју је он имао у канцеларији: иста хаљина, исти став, — поштена једна фотографија.

„Лепа!“ додао је он још једанпут, а глас му није задрхтао нити он показао макар и најмање узбуђење.

„Погледајте још и ову слику,“ рече Ђанкијева, да га ишчупа из сањарења у које је одједном запао. И показа му последњу од четири слике, које сачињаваху садржину мапе 3.

Бартон је узео механички; готово му је испала из руке. У брзome покрету да је ухвати, видео је нехотице. Ту га је чекало ново чудновато изненађење. Ова, последња фотографија, коју му је пружила Ђанкијева, била је Бјанка Кардели, Аделинина присна пријатељица.

Пред Џемсом као да је зинула провалија. Карделијева? И она? Дотле је отишла њена поверљивост? Или је то она — почела овде? Карделијева! Светица! Анђеоско биће! Како се лепо о њој говори, па и Гали! И Гали, који је познаје од детињства, кад су Бјанка, Аделина и његове кћери биле школске другарице. Карделијева, која је примана у свима добрим кућама, која имтимно општи са беспрекорно моралним породицама?! Чинило му се да сања и изгледало му да у том изненадном открићу налази одговор за све. Каква ће се тајна сада одгонетнути?... Карделијева? Па то је несумњиво она одвукла Аделину у то блато. Бјанка није светица, каквом је сматрају, већ обична авантуристкиња. Ко зна одакле је, откуд долази, шта све има за собом? Прича да се удала у иностранству, да јој је, муж био

рђав човек, од кога се морала развести. Вратила се у Милано, обманула све, преварила старе своје пријатеље. И била је у породицама, које су је познавале девојком, примана, од свих поштована, цењена. Јавна жена!... Она, она је саблазнила Аделину и покварила; она, то је несумњиво.

За тренутак је Бартон помишљао на то, да са Ђанкијевом, уместо једног, закључи два посла. Хтео би да види и Карделијеву. У оној кућици онде и њу би радо запитао, из каквих је то разлога тако ниско пала.

Дође му жеља да запита Ђанкијеву, да ове две можда нису пријатељице? Може бити јој је једна од њих довела другу? Која јој је дошла прва? Шта би све могли да расветле одговори на та питања!

Али бојао се, издаће се. Онда је мирно поставио једно питање. Та мирноћа није била поремећена радозналошћу да сазна појединости, јер знао је да ће ту радозналост моћи да задовољи у најкраћем времену. „Све ми се чини да сте нешто говорили о некој маркизи“, — нешто од Ђанкиних речи врзло му се још нејасно по ушима — „и о жени неког лудака. Али о овим двома нисте ми причали ништа. Је ли и Плавојка удата жена?“

„Јесте, од пре годину дана.“

„Е! И муж јој не даје новаца, јел’те?“

„О, свака жена има толике силне потребе!“ примети стара филозофски.

Дакле ту, у тој лакој реченици, коју је Ђанкијева изговорила полушапатом, не придајући јој никаква значаја, била је скривена тајна гадости, коју је он сматрао као оно најниже људско понижење? Та зар је могућно, да се Аделина давала једино новца ради, простачки и дрско, да из своје властите проституције поцрпи средства за раскош и за забављање? И на какву то раскош? Зар јој он не зна живот, сат по сат? Зар не зна забаве,

које је себи дозвољавала. Зар не зна њену скромност у одевању? Шта је ту необично? Зар Аделина није увек трошила само онолико колико јој дозвољавају приходи? Не, не, има ту неки сасвим други узрок и мора ту имати нешто непознато, непојамно, што он није у стању погодити у томе часу; нека нарочита ствар, неки болан доживљај, да је тако морало бити. Да нема сиромашног љубазника? И издржава га, може бити?... Јест, то се догађа често. Љубазника?! Али он, Џемс, осећао се вољеним непрекидно и јако, све време. Не, не! Има ту нека тајна, нека ужасна тајна, у којој се, може бити, скрива извињење — не, извињења нема — него оправдање Аделинино.

„Дакле?“ запита Банкијева, прекидајући га у мислима.

Џемс се трже, диже главу и покуша, у последњем напору, да лицу даде израз лакоће: „Дакле, Плавојку. Него кад?“

„Сутра, господине маркиже.“

„Сутра? Зашто не данас?“

„О, па данас је немогуће!“

„Зашто то?“

„Зато што јој морам написати писмо, а она га не може примити данас.“

„Поштом свакако не, али ако би се послало по куриру?“

Стара се осмехне: „Да знам где станује, отишла бих до ње ја сама.“

„Ну, шта је?“

„Али не знам. Не знам јој чак ни њено право име.“

„О, па зар је тако што могуће?“ запита Џемс у неверици.

„Часна реч. Пишем јој на пострестант, под шифром.“

„Тајанствено, баш!“

„Она је једна поштена, веома позната госпођа, која се креће у најбољем друштву.“

Сад Џемс по[]ом. „Тако мени
немојте говорити. З[] добро, ко је она,
где станује и све ост[]и знате да сам
странац, да сутра пр[] се, једном речи,
немате чега бојати, м[]“

„Али кад Вам се [] Ви мислите да
ја не бих учинила, само да могу“

Бартон није више наваљивао. „Дакле, сутра.“

„Сутра. У два сата на овоме месту.“ И даде
му лист хартије са једном адресом. „Пропустиће
Вас даље, и Ви ћете тамо наћи Плавојку. Ако не
буде, почакаћете неколико тренутака, да дође.“

Бартон се диже. „Добро. И шта сам Вам ду-
жан?“ додаде он с једва приметним подрхтава-
њем у гласу.

„Ваш пријатељ, [] причао о мени и
Плавојци, можда Вам је рекао и то...“

Џемс извади из лиснице новчаницу од хиљаду
лира и баци је на сто. Жеља да покуша снизити
цену бола га је много; [] сазна, по којој
се најнижој цени може купити љубав његове жене.
Узео је шешир и отишао, аспраћен Банкијевом,
речима захвалности. Изишавши из врата, у једноме
предаху сјурио се низ степенице.

Кад је опет седео у колима, која су га враћала
хотелу, заплакао се и горко и очајно.

Други део

1

Експресни воз је ујутро кренуо из Париза и грабио Средоземноме мору.

Бјанка Кардели, у црнини, седела је шћућурена у једноме куту купеа, непомична, очију пуних суза. Сећала се последњих минулих година, не налазећи ни једне добре, слатке, ведре успомене. Последњи бол, смрт обожаване ћерчице, која је умрла пре три године, потпуно је сломио њен отпор. Има већ пет година како се бори са страшном, суровом судбином. Лепота младе, сјајне жене полако је уништена за ових пет година њеног париског живота, пуног изнуђених оргија и незаслужених мука.

Побеђена, враћа се она сада у завичај.

Путовање је било дуго, а часови јој се отегли у недоглед.

Бјанка се дигне с места и скине из мреже мало црно куферче, забаци танки вео који јој покриваше лице, отвори куферче и маши се пакета писма. Била су то Аделинина писма, које је она од интимне пријатељице примала у току ових пет година у редовним кратким размацима. Једина писма која је сачувала. А од колико је људи примала она писма! Украшена грбовима, намирисана, интимна, шупља, банална, страсна писма. Све је уништила пред пут. Понела је једино Аделинина писма. Сва су била сређена по датумима, с пуно љубави.

Бјанка отвори прво и прочита га. Онда читаше остала, прелетајући погледом преко мање важних а задржавајући се на интимним, опширним, у којима пријатељица отворено описује свој живот. Да ли је то Бјанка тражила утехе у своме болу, осећајући дубоко бол оне друге? Или је из писама хтела да поцрпе храбрости, да изађе пред своју пријатељицу, уверавајући се да њен живот није био и сувише недостојан да би се могао удружити с животом Аделине.

*
* *

Среда, 3 маја.

Мила, обожавана Бјанка!

Тек је недеља дана како си отишла, а мени се све чини да су протекла столећа! Зашто си толико дуго чекала да ми пишеш? И да ми јавиш адресу? Моја Бјанка, благо моје, па зар си заборавила твоју Аделину? Зар је могуће?

Баш си зла! Отпутовала си у прошли уторак — а данас, тек данас имам твоје прво писмо! И какво писмо! Седам реди; избројала сам их. Разумем бриге око новог боравишта, новину околине, посао око смештања. Па ипак све то ново није требало да учини, да заборавиш пријатељицу... Дакле, ипак ће бити истина: „Далеко од очију — далеко од срца“?

Па како су штури, тих седам реди! Заиста ниједне реченице љубави, ниједне речи како сам ја очекивала.

Дакле, баш хоћеш да заборавим на лепе дане детињства, школе, још више него што је случај и без твоје хладноће?... Сећаш ли се писама које си ми писала — потписана са Уго?“

Писала бих ти још много што шта, испричала ти толике ствари.

Љубим те.

Аделина.

9 маја.

Моје благо! Благо моје!

Јест, ти си у праву, и свему сам крива ја. Путовање, нови људи, сва париска вртоглавица!... И то је било већ тако много, да си нашла времена за тих седам редака. А ја се још тужим и чиним ти прекоре! Али шта ћеш, како да ја сирота, проста осамнаестогодишња девојка, нешто разумем и појмим, кад сам до пре две године живела у пансионату, а од онда у тако маломе граду као што је Милано, у кући моје тетке? Имам мале видике, то је.

Али сад, кад си у Паризу, гледај немој да се понесеш! Знаш, ако нас садашњица раздваја, прошлост нас спаја. Ми смо здружене на живот и смрт.

Код нас нема великих новости. Моја тетка тражи ми мужа. Тото, банкар, помаже јој при томе. Јадници, није им лако! Ја сам лепа — увек си ми говорила, и ја сам ти веровала! — али немам ни кршене паре мираза.

Бјанка моја, не мораш бити љубоморна, њега још нема — далеко је од тога.

А ти? Ти?

То нагло путовање изгледало ми је мало тајанствено. Зато што ти је твоја мати једнога дана рекла: „Да путујемо у Париз.“ И — речено, учињено. Отпутовале сте. Зашто? Ујак? Какав ујак? Ко је икада говорио о некоме ујаку? Знало се да твоја мати има у Паризу познаника, пријатељица, али ни за каквог ујака?... Каж ми истину, хоће да те удаду? Преклињем те, кажи ми истину. Реци да ли сам погодила! Знам да не бих могла спречити, немам за то никаква права, али хоћу бар да знам од које болести имам да умрем.

Тако је то, изгубила сам последњу радост,

која ми је била остала! Поготово ми долази на ум да се овамо више нећеш ни враћати. А три месеца одсутности, о којима се говорило, претвориће се у многе године.

Реци ми истину. Између нас не сме да буде тајни.

Љуби те.

Аделина

*

Недеља 14 маја 19..

Боже, колико ме је обрадовало твоје јучерашње писмо! Ништа о некоме мужу!

Али ни о повратку не говориш ништа. И ти делиш моју бојазан, да се твоја одсутност не продужи, можда за дуго. Или се ниси усудила или си заборавила да ми одговориш на то питање? Али, Боже мој, ваљда ћеш знати какве намере има твоја мати! Шта вели она? Шта ради? Да ли ће тај благословени ујак, којег сте нашли у последњем тренутку, да вас код себе задржи целога живота?

Модел који си ми послала, врло је леп. Чаробан шешир. Врло ми добро стоји. Вечерас, кад с ујка-Тотом пођем у позориште дал Верме, понећу га да се у њему кочоперим.

Сад га називам ујаком. Кад сам га први пут тако ословила, тетка се нешто мало уплашила. Ујка? Али сам ја то изговорила с таквом детињском љупкошћу, тако наивно, да се она умирила.

Ја још никако да разумем, зашто се њих двоје не венчају.

Има тако много претварања и лицемерства у свету. Овде код нас, на пример. Тетка Ермелинда и Тото се много воле. А смеју ли то да кажу осталоме свету? Не. Морају да крију од свега осталог света, јер би људи причали свашта а друштво би почело избегавати тетка-Ермелинду.

До виђења, злато. Љуби те, љуби твоја

Аделина.

28 септембра

Ево м'о најзад, Бјанка, опет у Милану. Како су били досадни ових два месеца, које смо провели у брдима.

И ти си ми завидела! Јест, да смо били у Санкт - Морицу, Алањи или Малоју, у каквом великом хотелу, пуном света, онда да. Онда бих се, можда, забављала. Али замисли само, отићи из Милана и два месеца пролутати по брдима! Задржати се два дана овде и недељу дана онде, вазда у хотелима који су мање посећени, где се не може видети ниједно пристојно лице, где није било ни кучета с којим би човек могао измењати неколико речи. Увек само нас троје, вечито нас троје: ја, тетка Ермелинда и Тото. И зашто све то? Да нас не би видели познати. Једном смо били принуђени да преноћимо у једном великом хотелу; знаш једноме од оних, у којима се силази на вечеру у деколтеу. Десило се тако, да није преостао ниједан други хотел. Шта се ради? Ја и тетка долазимо једним колима. Тото другим, кроз пола сата. Разумеш ли ти то? Да смо тамо случајно набасали на неког Миланца, ма ког познатог, тетка Ермелинда и Тото, чим су спазили једно друго, били би веома зачуђени и рекли би: „О, каква случајност! Ви овде? И Ви? Како је то пријатно!“

Додуше, људи не би ни за трунчицу поверовали у ту лакрдију, али би пристојност била спасена. И свет би опростио што њих двоје путују у друштву, само кад је све удешено с дужним обзирима. А гнушао би се због неморала, да смо све троје дошли једним колима.

Тако је то, Бјанка. Свет прашта жени љубазника (разуме се, под погодбом да је једини). Додуше, свет хоће о томе да буде оријентисан, али

неће да га жена својим понашањем званично призна. Тешко ономе *qui s'affiche**).

Тетка Ермелинда разуме све ово врло добро и чини свету на вољу. Тако је она уважена, вољена и цењена.

Ти свакако увиђаш, да све ово за мене, која морам да сносим досаду тог чистунства и лицемерства, није баш никакво задовољство.

Разуме се, тетке није ни на крај памети да мени баца прашину у очи, али она има у мене поверења.

Тако је прошао летњи одмор, Бјанка, два месеца досаде очајнички дугог времена. Али ми нисмо нигде поклизнуле, па се можемо као и пре појавити у салонима А и Б, и можемо примати Д, Е и Ф-а. И ниједна наша пријатељица, све до оне последње, нема права да изрази ни најмању сумњу.

Видиш, стичем искуство, читаву ризницу искуства. И кад се једног лепог дана будем морала удати, да од себе ослободим тетку, ступићу у друштво под чврстим оклопом.

Пиши и реци ми, да ме волиш.

Твоја Аделина.

*

Моја Бјанка!

Три месеца претворило се у осам, а ти још ништа не говориш о повратку. Шта више, у твојим писмима дало би се прочитати између редова, да се ти додуше не усуђујеш да отворено кажеш, али си већ убеђена да се нећеш ни враћати, ако неки нов догађај не наиђе у твоје животно.

Дозволи ми да ти за данас кажем само још ово једно: постајеш ми страшно разумна и озбиљна. Шта се то дешава?

Аделина.

*) Који се афишира, силом показује, истрчава.

*

Бјанки потеклоше сузе још обилније. „Шта се дешава?“ питала је Аделина. О, истину, сурову истину она Аделини није рекла, и изгледало јој је тада, да јој никад неће казати истину.

Воз стаде. Бјанка стави на страну писма која је дотле прочитала. И док је у пространоме холу лионске станице затућила бука од гласова и настало трчање и тискање путника, носача и железничких службеника, она настави читање. Прелазила је брзим погледима безначајна писма, која не садржавају важних причања и утисака. Покушала је заглаштити у себи ларму и буку станичну, који су у њој будили сву окрутну болну стварност њеног садашњег живота.

Воз крене даље.

*

12 јули.

Мила Бјанка,

Хоћу и морам све да ти кажем, да би ме могла посаветовати (ко би ме други могао саветовати осим тебе?). Реци ми ако оно што намеравам учинити није правилно, ако одлука коју доносим није добра или паметна.

Бјанка, моја Бјанка, како је ружан свет у коме живимо! Какво нас благо окружује, каква гадост! А ми то чак увек и не опажамо!

Ја сам сада, може бити први пут у животу, збуњена и осећам да сам данас, у цигло једноме тренутку, изгубила сву ону брезбрижну веселост којом је било прожето моје биће. Слушај: тиче се Орландија....

Између Орландија и тетке-Ермелинде дошло

је данас до сцене. То, додуше, није ни најмање изменило њихове односе, али ће можда много што шта изменити у моме односу према њима. Срећом нисам била непосредан сведок ове сцене, али сам за то све чула. Да ли је тетка мислила, да ја нисам код куће? Или је на мене заборавила у сталној узрујаности разговора, час увређена, пуна гнушања, понижења, час сипајући клетве и поруге? Чињеница стоји да сам се ја, привучена гласним говором, приближила вратима и чула све. И не кажем се. Добро је, па чак и правилно је, што сам дознала оно што сада знам.

Повод разговору пружио је предстојећи одмор. Где ће се провести. Све оно што је Орланди предлагао — и морска купалишта и ваздушне бање по брдима — све је то тетка одбацила. Свуда постоји опасност да се сретнемо с познатим Миланцима. Орландија зна свако куче а тетка неће да се компромитује.

Разговор је већ подуже трајао и претворио се у приличну ларму, кад тетка доби као неки живчани наступ.

„Боже мој, Боже, какав паклени живот! Овако се даље не може,“ поче плакати и поготову се чупати за косе.

„Е, тако се даље не може?“ загрмео је на то Орланди. „Не може се тако даље? О, драга моја пријатељице, па да завршимо, кад хоћете. Нико вас не натерује, а ја понајмање...“

Не, не, моја Бјанка, одвратно ми је да наставим.

Ти знаш да ја нисам девојка, која се састоји само од невиности и од наивности. Нарочите прилике мојега живота криве су томе, можда зато што је моје детињство било све друго само не лако и весело, или истанчанија интуиција, коју ја имам од природе — тек стоји чињеница да ја знам, разумем и погађам многе ствари, о којима младе девојке не смеју ништа да знају. И није ствар само у знању, али ја мислим да на овоме

пољу умем тачно да ценим и добро и зло. Ја знам тачно, каква се важност овде — мора се свет узети онакав какав је, јер није у нашој моћи да га променимо — додаје добру и злу. Знаш да се добро увек сме мање да хвали него што би човек хтео, и да се зло мора да изобличава више него што би требало.

Једном речи, ја сам скептички и песимистички расположена. Можда ми је то у природи, а и из искуства. И ничем се више не чудим. А остала сам иста, каквом си ме оставила. Па ипак, — како то само да кажем — и ако сам у чврстој оклопу и склона да се ничем не чудим, данас сам се ипак морала чудити. И сад, док ти ово пишем, пење ми се из срца једна горчина у подгрлац, и ја осећам одвратност што ти морам испричати то што сам данас чула.

Слушај: ја не знам шта ће од мене бити, шта судбина снује са мном. Али нека ми се деси — да рђаво свршим (јест, јест, данас имам такво осећање, такве сумње, и тачно је да их имам), хтела бих да видим лице човека, који би имао храбрости да ме покуди, да ме осуди.

Јер како изгледа мој досадашњи живот? Мајку нисам познала; умрла је при моме рођењу. Оца се једва сећам; умро је кад ми је било осам година. Оставио ме је саму и потпуно без средстава. Тетка ме је, тако рећи, узела са улице, па ме је, да би се ослободила мене и брига које би јој могла задати, стрпала у пансионат, где сам провела десет година. Тетка ме је посећивала неколико пута годишње. Кад су ме отпустили из пансионата — зато што сам била већ одрасла удавача — морала се решити да ме узме к себи. Довела ме је у ову кућу, где нисам познала ни старање пуно љубави (осим оног привидног, за свет), нити имала пред очима частан пример (осим оног привидног, за свет), нити сам нашла мирну уједначеност живота (и ову само

привидно!). Једина добра ствар у мом животу, једина мила успомена — само си ти и наша при-
сност, наше пријатељство...

А данас... Не, не — сад нисам у стању да
наставим... Ја, сумњалица, имам очи пуне суза.

*

П о н оћ.

Хоћеш ли да знаш истину? Истина је у томе,
да моја тетка није, како сам ја мислила, само Ор-
ландијева љубазница. Она је и више и горе. Она
му је робиња... Постоји још једна реч, која то
тачније изражава. Али нећу да је исписујем. Не
зато што сам девојка, него стога што је реч о се-
стри моје матере.

Кад је моја тетка остала удовица и готово
сасвим сиромашна, прихватила је Орландијево при-
јатељство, пуно саучешћа, у нади, готово у узбу-
ђењу, да ће јој поћи за руком да га доцније
склони на брак. Међутим, протекле су многе го-
дине, а Орланди није ни прстом мрдноу да оства-
ри сан моје тетке. Саможивац и рачунџија, какав
је он, није сматрао за потребно да се подвргава
једној формалности, која му не би пружила никак-
вих већих права од оних која већ има, док би
му за цео живот натурала веће обавезе.

Све сам то данас разумела из очајничких речи
тетких, коју Орланди није умирио него је само
цинички одвратио. Разумеш ли ти то? И ја, која
сам мислила да њој за све дугујем, сазнадох на
тај начин, да њој ништа или готово ништа не
дугујем. Неки господин, кога до пре кратког вре-
мена нисам ни познавала, који за мене не значи
ништа и кога ја сада мрзим, сносио је трошкове.
Ја сам мислила да сам му дужник само за ложе
у позоришту! Не, ја једем његов хлеб, носим одело
које он плаћа, станујем у његовој кући. Боже!
Кад смо биле деца причали су нам да долазимо

на овај свет као цвеће, а анђели се осмехују и певају кад се роди дете. Хтела бих да знам из ког сам чудног цвета ја испала, и какву су чудну и језиву песму певали анђели кад сам се ја рађала!

Бјанка, до јуче сам се у души хвалила, што нисам мала девојчица, што знам толико и погађам тако многе ствари, и ругала сам се својим приглупим пријатељицама што су тако наивне, невинне. Сад се не смејем више, нити се хвалишем. Како је одвратно — знати.

И плачем. Дакле, нисам ја толико скептична колико сам мислила да сам, дакле нисам још толико рђава, колико ми је јуче поготову чинило задовољство да се осећам. Има, дакле, још нечег наивног, нежног, доброг, поштеног на дну мојега срца.

Колико сам научила данас за пола сата ја, која сам мислила да знам све! Данас, кад ми је двадесет једна година, тек почињем да живим. Данас полазим сасвим сама на своје путовање, потпуно свесна тога шта сам, шта је моја вредност и чему се могу надати. Да ли ћу морати још да се спуштам, или ћу наћи начина да се уздигнем?

Шта на првоме месту треба учинити?

Да одем од куће? Да из ове куће утекнем? И куда? Шта да радим?

Тетка је имала довољно новаца, па ме је васпитавала у пансионату за имућне девојке. У нади на добар исход својих планова. Требало је да постанем нећака госпође Орланди, милионарке. И можда чак и њена наследница. Кукавна жена! Међутим, чињеница стоји да ја ни данас, по свршеном образовању, нити што знам нити што умам. Да су ме пре тринаест година, после очине смрти, дали у сиротињски дом, тамо код капије Мађента, данас бих ја била шваља, праља, кројачица, телеграфисткиња, слушкиња или Бог зна шта већ. И можда мање несрећна него што сам данас. Шта

могу, оваква, сада? Куда да идем? Код кога да потражим помоћи, савета, заклона?

О, Бјанка, реци ми ти једну добру, паметну реч, која би расветлила таму око мене!

Ја уопште немам храбрости (видиш, како сам искрена), немам одважности да смело погледам у очи неком поштеном и часном решењу. Чак и кад бих нашла неко место, знам, не бих остала. Не бих остала упркос гађењу којим сам данас испуњена, и после онога што сам чула и сазнала. Шта да радим? И ако сам, с друге стране, морална, није то моја заслуга. Стање је овакво: осећам одвратност за своју околину а, с друге стране, недостаје ми храбрости да потражим другог излаза.

Верујем да немам права да собом — мојим телом (да се изразим јасније) — слободно располажем. Кад бих била вољена и да волим — онда јест, осећам, басила бих се у загрљај драгану, не тражећи ништа друго, не надајући се ничем, него у једном једином задовољењу да што пре одавде одем...

Бјанка, сунце се рађа. Пробдила сам ноћ, да ти ово све кажем. Да ти излијем своје срце. И само то, па већ је за мене било једно олакшање. Сићи ћу сама, да писмо спустим у сандуче. Морам проћи поред реке. Можда би ту био излаз!

Твоја Аделина.

*

17 јули.

Мила Бјанка,

У праву си, ја не смем располагати собом и својим животом. И ја немам право да наградим незахвалношћу све оно што је моја тетка за мене учинила. Да ли је урадила добро или рђаво, све је једно; свакако, урадила је у доброј намери. Ти си рекла тачно, треба да се правим као да не знам ништа. Ја сам у кући своје

тетке. Ако је то довољно свету који нас поштује, мора бити довољно и мени. Ти си у праву.

Живи се од компромиса. Тако је, и није друкчије.

Твој пут је лакши од мога. Свакако, по начину како ми говориш, видим да си и ти добро припремљена и да ћеш савладати препреке, које ти се испрече на путу. Али неће их бити. То ти желим. Увек је боље немати потребе савлађивати препреке; човек се мање троши.

Захваљујем ти, моја Бјанка.

Много много пољубаца од

твоје Аделине.

*

3 фебруара.

Удајеш се?! Бјанка, ти се удајеш?!...

(Бјанка прекине за тренутак читање и зарони у мисли, пуна туге. Била је то једна од њених лажи, не најзначајнија, али она која ју је стала највише савлађивања. Да би могла признати трудноћу и, доцније, материнство, била је принуђена да учини такво саопштење, засновано на лажи, па је још и сада осећала свој тадашњи бол што мора тако учинити. Она настави читање).

Удајеш се?! Бјанка, ти се удајеш?!...

Па лепо, не бој се — нећу ти приређивати сцене љубоморе. Прошло је много времена, од како смо се ми једна другој заклеле на вечиту верност! Сећаш ли се онда, у пансионату? Каква ватрена љубав! Па оне сцене које сам ти приређивала, кад би се ти осмехнула на неку другу, кад би је мало дуже погледала! Па онај дан, кад сам на тебе скочила као хијена, видећи да си загрлила малу једну плавушу, на коју сам била

толико љубоморна! Да сам тада имала под руком неко оружје, ја бих те убила!

Од тога доба прошло је много времена. Стари се и стиче — памет.

Дакле, удајеш се. Је ли леп, богат? Како се зове? Уго? Уго, наше најмилије име, које си ти изабрала, да тако потписујеш своја писма мени (тада, у пансионату). Је ли Француз?

Не говориш о њему ништа. Два ретка, онако узгред: „Знаш, мислим да ћу се удати!“ као да је у питању нешто сасвим споредно. Међутим, ја не дам да ти тако пишеш: „Знаш, мислим да ћу се удати!“ Немој ти мени причати да је цела ствар још неизвесна. Кад ти о томе пишеш, онда је то свршено и решено питање. Ти си и сувише озбиљна, одвише практична! Зашто, дакле, не причаш ништа ближе? Ако тај брак има да постане чињеница, онда се свакако с тим — Игом ниси упознала јуче? Ствар је морала лагано да сазри. А ти ми је тек данас саопштаваш, у кратком писму.

Слушај, Бјанка, има ту нека тајна по среди.

И сада ми, мила моја Бјанка, испричај све опширно и по реду. И реци ми, да се између нас ништа није изменило и да се, у пркос тој удадби, ништа неће променити.

Љубим те.

Твоја Аделина.

*

У марту.

Дакле, и поред твоје удаје, да ти и даље пишеш на твоју стару адресу и на девојачко име: Бјанка Кардели, Булвар Поасонјер 2. Лепо, али ми реци да ли да ти пишеш мадам место мадамозел?

Уосталом, гадно је од мене да се тако шалим. И ја сам тебе молила да ми пишеш пострестант. Можда се и теби, као и мени, из истих разлога у-

чинио саветно да моја писма, као удата, не при-
маш у твојој новој кући.

Пиши ми много. Реци ми да ме и у браку, и у
пркос тога брака, волиш.

Аделина.

*

На Божић

Бјанка, мила мамице!

Мамица! То је
реч која ме дира у пркос скепси и гађењу, које
имам од живота!... Ти си мајка!

Сад имаш нешто слатко, драго, што те везује
за живот: твоју малу Јестиру. —Шта ли ће бити
са мном?

Уморна сам од живота, уморна!

Аделина.

*

6 јануара.

Данашња занимљива вест је, обожавана моја
Бјанка, то да сам синоћ играла. Замисли! Ја сам
за ове три године мрачног, једноличног кућног жи-
вота поготову заборавила како се игра. Али је ипак
ишло сасвим лепо, чак су ми рекли да сам била
краљица забаве. Кукавна краљица...

Сећаш ли се још Кларе и Вирџиније Галијевих,
кћери једног фабриканта свећа, који је, редовно
сваке недеље, у пратњи своје боље половине, де-
војке посећивао? Елем, пре неки дан сретнемо се
с тим Галијевим код Кавалерових. Узгредни по-
зив на мале домаће забаве, које они приређују сва-
ке суботе, тетка је одмах прихватила... А овде
морам нешто додати.

Од неког времена тетка Ермелинда тражи за ме-
не мужа с особитом ревношћу и гњевом, и, мора се
признати с више изгледа на успех него до сада. Ни-
је она при том надахнута ни неком повећаном љу-
бави према мени, нити старањем за моју судбину.
Не... То је повећана брига за себе саму, сваким сатом
све већа брига за своју властиту судбу. Најзад

је у њеноме мозгу блеснуло једно сјајно подозрење: Тото не може да се одлучи да је узме за жену — мисли она — мање из страха од тога да не постане муж, колико из страха и ужаса од тога да не постане отац! Аделинин отац!!

Те мисли она не може да се ослободи. И кукавна жена гледа на све могуће начине да ме коме утрапи.

Што се мене лично тиче, пуштам је да ради шта хоће, с мало наде за себе и за њу, али је не збуњујем и не кварим њене покушаје. Сваки пут кад ми стане хвалити неког, кога сматра погодна да ми буде муж, ја јој одобравам, нити јој противуречим. А кад ми се тај неко приближи, ја употребим све вештине завођења и претворим се у најнаивнију, најљупкију кокету, коју је икада видео свет.

Знаш, мене још некако трпе; ја сам на терету, на досади, на сметњи. У теткеним је очима то једна коб, против које се човек не може борити. Не треба да брине, сирота жена, и да сумња: ја ћу врло радо одиграти судбину и учинити све што је у мојој моћи, да је ослободим тога терета, себе.

Најзад, честољубље и тежње тетка - Ермелинде потичу из једног осећања. Стало јој је до тога да изиђе из свог двосмисленог положаја. Само из пристожности хтела би она да постане госпођа Орланди, само свога властитог душевног мира ради, да би умирила своју савест. Хтела би да самој себи изда уверење о часности. Ти знаш да је тетка Ермелинда одувек водила бригу само о спољашности, о томе „шта ће свет казати“. У своме бићу, манирима, поступању, у својим речима она је у односу на свет у толикој мери остала дама, да друштво никада није ни покушавало, нити се усуђивало да је контролише у њеном кретању. Ко ништа не зна, клања се; ко нешто зна, клања се такође, будући да још никоме никада није дала повода за подозрење, или сумњу.

И исто се тако, верујем ја, поштује и уважава жена која има стотину љубазника, али уме добро да их крије. Док жена, која има макар само и једног јединог, бива истог часа анатемисана, ако себе ода у једноме тренутку лакомислености, страсти или непажње. Свет захтева претварање, а онда се гради као да не зна ништа.

У ствари, тетка би се још могла повући, и То-тоа најурити... Али од 2000 и 3000 лира пензије не да се живети... А подвизи се, напокон, не могу захтевати од свакога. Зато ни мени не приличи, да јој приговарам...

Тетка је, дакле, с усхићењем прихватила позив Галијеве госпође. То се могло и предвидети. Те породичне забаве су праве установе за склапање бракова. Не да се замислити боља брачна фабрика него што су те породичне свечаности.

А сад бих стварно требало да причам о јучерашњој забави код Галијевих. Него писмо је већ дугачко. Учинићу то сутра .

Пуно пољубаца од твоје
Аделине.

✱

7 јануара.

Ево ме, Бјанка моја, с мојим готово свакодневним писмом. А да те не бих давила мојом убичајеном меланхолијом, настављам о јучерашњем предмету: забава код Галијевих.

Кад бих ти рекла да сам се забављала, то би била лаж. Шта ћеш. Опажам сваким даном све јасније, да имам аристократски укус и амбиције. Све малограђанско ми се не свиђа. А нема ничег ђивтинскијег него је кућа Галијевих: балови (које приређују да би кћерима нашли мужеве), њихови разговори, људи које примају и начин на који их примају. Нешто тако трапаво, досадно, паланчанско, нешто тако — поштовања достојно. Па да, кад не постоји могућност да се за неког заинтересујеш, кад немаш амбицију да се допаднеш, кад за тебе

дивљење извесне једне публике баш ништа не значи, кад не тражиш мужа — е, па како онда да те занима таква забава, како да ти буде по укусу?! А ја не тражим мужа, тетка га за мене тражи, и ја пуштам нека ради шта хоће. Не волим никога, и свакако у Галијевој кући нећу наћи човека, кога бих могла заволети. Млади људи што онамо долазе, а има их десетак — петнаестак више или мање уважених, више или мање имућних, више или мање лепих људи, сви су они истог грађанског типа, глупави и обични људи.

Па ти играчи! Кад ти будем описала једнога, имаћеш пред очима све остале.

Господин Анселмо Герли. Млад човек од својих 28 до 33 године. Ни велики ни мали. Лице шупљоглаваца. У почетку забаве фризирани брчићи, око поноћи обесили се, рашчупани. Коса колмована, углачана, напомађена. Дугачак фрак с огромним реверима, који допиру до рамена. Скотови дуги, висе до листова. Отворен прслук у беспрекорној форми срца. Уштиркана крагна, које се у жару игре понекад откопча; тада он прекида игру и закопчава, не без извесног напрезања.

После свега би човек мислио, да тај господин Анселмо не живи у богзна каквим приликама. Али то није случај. Он је син једног трговца јужнога воћа, који обрће милионе... Господин Анселм за послен је у фирми свога оца. Још рано ујутру свршава он послове са ситним трговцима, а онда води преписку. Увече се пресвлачи и забавља. Претплатио се на ложу у театру дал Верме и ужива глас весела, духовита и дарезљива човека. Причају да издржава неку играчицу. Како видиш, не недостаје му ништа. То јест, недостаје му мало отмености, али он то не опажа, а не примећују то ни у кући Галијевих, где га сматрају одличном партијом за сваку од девојака.

Je n'en voudrais pas, par exemple!)*

*) Ја га не бих хтела!

Аделина Оливијери — Џемс Бартон. Верени.

Љуби те за увек иста пријатељица

Аделина.

*

24 марта.

Као што сам предвидела, моја драга, лепа Бјанка, јуче нисам имала ниједног слободног тренутка који бих ти могла посветити. Али, шта ћеш! Изгледа да је брак једна веома шкакљива ствар. Треба посвршавати различите формалности, јер се моме веренику жури, чак и много жури (нека је благословен.) И онда по дућанима...

Тетка, испуњена безграничном срећом због овога брака, показује такву дарежљивост, која значи врхунац несебичности. Она би да уђе у сваку радњу и да однесе половину робе...

Како је дошло до ове веридбе? Како? Не знам ни сама.

Гали је члан управног одбора оног трамвајског друштва, коме је Џемс директор. Упознали смо се на забави о којој сам ти писала. Како и зашто се он у мене заљубио ја не знам.

Уосталом, ово је други пут да употребљавам реч „заљубио“. Први пут је било у шали, сад мислим озбиљно. Могла би помислити да ја уображавам. Али не. Ја чак и не мислим да је то тако важно. За мене је важно само то да ме узме. А зашто он то чини...

А он је доиста заљубљен. На свој начин, наравно, то ће рећи на енглески начин. Погледао ме је, муцао вазда кад би ме оловио, поцрвенео би чак, он, јаки мушкарац, па ми је најзад, јуче кад је ствар била закључена, рекао: „Госпођице, ја Вас волим. Надам се да ћемо бити срећни....“

Ја сам га загрлила и казала му ти.

Дакле, ипак је то једини разлог зашто ме узима. Будући то иначе, признајмо отворено, за њега није ни мало добар посао, јадник!

„А ти?“ свакако ћеш ти мене запитати.

Ја?... Налазим да је најбоље што бих ја себи могла пожелети, ако је само до жеља. И, кад за њега полазим, не чиним ништа што би било противно мом укусу. Он је леп (готово и сувише леп за 'мушкарца'), интеллигентан и отмен. Шта бих још могла пожелети? Не волим га, то јест нисам у њега заљубљена. Можда зато што нисам имала прилике да се заљубим. Али сам према њему добра, и то је можда боље. Мислим да ћемо бити срећни, — ако нас не стигне нека зла коб.

Још се мора додати, да овај брак за мене представља један мали триумф. Јер Гали је, у ствари, Бартона наменио за мужа Клари или Вирцинији. Стари је лисац. Душе ваља, Џемсове прилике за сад још нису особите, али Гали има око и види, да у њему има сржи за нешто нарочито. Али ако, с једне стране, тата Гали није жмурио, с друге није жмурила тетка Ермелинда. Џемс спада међу оне, за које је она рекла: Ово би била добра партија! И тек што је она то изрекла (а будући у питању није био један Герли), била сам спремна за борбу. Него знаш и сама с каквим малим поверењем у успех!

Боже мој, све ово је страшно ниско, знам ја. Али ја имам добро извињење: за мене је тражење мужа била поготову једна животна нужност, питање савести; док сви ти маневри код оних који немају тако дубоких разлога, већ значе ситне нискости. А ја те уверавам, ове вештине примењују се од матере и кћери у деведесет породица од стотине. Посматрала сам код наших пријатељица.

Него било је тешко приближити му се. Није играо, није се ниједној удварао, није готово ништа говорио. Шта сам могла радити?

И како сам поступила? Руку на срце, не знам нити се више тачно сећам. Мислим да ми је највише помогао *la poule des dames*. О! *La poule des dames* какав проналазак то „даме бирају“!

Резултат је, да ме је Џемс Бартон јуче фор-

мално запресио. Да будем и ту искрена, морам ти казати да сам очекивала. Додајем у његову похвалу, да ме није пустио, да дуго чекам. Што се пак тетке тиче, мало је требало да ме не баци њему у наручје и не каже: „Узми је, нека те Бог благослови, и води је још данас!“

Прибојавала сам се, кад му буде позната финансијска страна... Али сам сметнула с ума да имам посла с Енглезом: пре него ће се одлучити на крајњи корак, он се тачно распитао. И моје сиромаштво за њега није било препрека. Је л'да, најпосле је и то нешто, што карактерише човека. Зато сам му наклоњена и још седам, да ће увек бити тако. Он ће ме извући одавде!

Бјанка моја, шта бих ти још могла казати? Ја сам срећна. Релативна, не потпуна, апсолутна срећа, једном речи срећа од овога света. Али зар могу захтевати више?

Свадба ће бити за месец дана.

Пиши ми брзо.

Твоја Аделина.

Свиђа ми се и име мог вереника: Џејмс, просто али снажно, сирово, мушко име. Је л' да?

*

2 маја

Бјанка моја, само ме још два дана раздвајају од дана моје свадбе. Настало је закашњење од недеље дана, јер смо чекали на извесне исправе из Енглеске, а ни наш мали стан у улици Принчипе Умберто, још није био спреман. Ми ћемо из општине право кући (кући... то на мене донекле делује). Без свечаности, без свадбеног ручка. Нећемо чак ни у цркву, будући је Џејмс — не знам да ли сам ти већ рекла — протестант. Признају ти, да је мени свеједно. Одавно ја већ живим у протесту против свега и против свих!

Имала сам ових дана тако много посла. Међу-

тим, као Џемсова жена имаћу цео дан на свом расположењу. Као што већ знаш, мој муж мораће да преко дана остаје у својем бироу. Зар ћу моћи чинити што боље, него да ти пишем, много као и пре.

За време целог вереништва био је Џемс сваке вечери код мене. Смешна ли човека! Рекла сам ти већ да је он у мене заљубљен. Сваким даном уверавам се све више. Мислиш ли зар, да ми он о томе говори? Од дана веридбе, кад је изговорио знамениту реченицу: „Госпођице, ја Вас волим и надам се да ћемо бити срећни“, није се више ни једном речи вратио на тај предмет, ништа више о љубави.

Сваке вечери у осам сати долази он и остаје до десет. Разговарамо о свему и свачему, о нашој свадби и припремама за њу, а онда ме пољуби у чело и одлази. Никад ниједне страсне речи, никад једне речи љубави. Тетка нас често и радо оставља саме, да на миру уживамо своју срећу. А сада већ унапред ужива у срећи, која њу очекује: ослобођење од терета, који је за њу била слатка сестричина. Што се мене лично тиче, признајем ти у поверењу, већ сам у више махова покушавала да га охрабрим, да бар малчице постане интимизији да не би све било остављено за дан венчања. Хтела сам тиме рећи, да је лакше постати муж и жена, када се постаје постепено. Али не постоји средство да се са Џемсом достигне та интимност. Још ни данас нас двоје нисмо ништа више него два пријатеља, који се воле и поштују, чак и одвише поштују. Прексутра ће у нашој кући бити врло сложено, у најмању руку веома шаљиво... Доста: уосталом, он ће морати да буде она предузимљива страна. Да видимо и то чудо!

До виђења, моја Бјанка, злато моје! Не знам да ли ћу сутра имати времена да ти пишем. У четвртак свакако не: велики дан, замисли! Али у петак ујутро добићеш вест, па макар и теле-

графску. Ти на дан своје свадбе ниси на мене мислила. Ја тебе заборавити нећу.

Грлим те .

Аделина.

5 маја, 8.15 пре п.

Бјанка Кардели

Булвар Поасонијер 12 — Париз.

Tout bien — enchantée — tendresses.

Adelina*)

✱

6 маја

Бјанка моја,

верујем и надам се да те је мој јучерашњи телеграм о свему обавестио у својој лаконској краткоћи: о догађајима и утисцима. Телеграм описује стање ствари. Ја сам задовољна.

Јуче је био први дан од мојега рођења, да ми се — кад сам се ујутро дигла, прозоре отворила да у собу пустим топли мајски ваздух, наслонила се на прозор и погледала на улицу — свет учинио мање ружан, па сам нашла да можда и вреди родити се и живети.

Тако налакћена на прозор, махала сам Џемсу, који је пошао трамвају, да се одвезе у биро. Дуго сам још остала тако, изгледајући на улицу а не видећи ништа, размишљала сам и покушала, да читам у својој души.

Имала сам лепо предосећање за све што ће у будућности доћи.

Мислила сам о томе, како би наш живот, ако нам се не деси никаква несрећа, могао да буде један сладак, тих, весео живот. И наумила сам чврсто, што се мене тиче, да избегавам све што би могло загоризити нашој срећи. Па сам пожелела и дете, и то што пре. И замишљала, како ћу га пре подне водити у парк.

Јуче је Џемс у подне дошао на ручак. Али је

*) Све добро — очарана — нежно поздравља. Аделина.

то било само изузетно, јер је јуче био први дан нашег заједничког живота. А онда је опет отишао у биро. Онда смо у шест вечерали, па изашли у шетњу. У девет смо већ били код куће а у десет, као два паметна добра детета, у кревету.

Да поновим: задовољна сам. Само — чудновато не могу себе да познам. Зар сам толико опијена свом овом материјалном и душевном новином која ме окружује? Или је то ново стање? Нови стан? Нове бриге? Нови правац, којим су мисли сада и нехотице удариле? Не знам. Али сама себи изгледам, да нисам више она која сам била. Кад сам, на пример, прочитала ово моје писмо до овога места, — ни у чему не могу себе више да познам. Још колико прекјуче мислила сам, могла сам се заклети да ће моје прво писмо теби, упућено као од удате жене, изгледати сасвим друкчије. Веселије, лакше, — детаљније. Видиш, и сад још покушавам да будем стара Аделина која пише Бјанки, па ми не полази за руком. Мој уобичајени стил био је можда исцрпен мојим јучерашњим телеграмом. То је била последња вест од Аделине Оливијери — и ако она то у томе часу стварно више није била. Од данас пише Аделина Бартон.

Шта то треба да буде? Шта се десило? Ја не знам.

Па ипак, весела сам. И задовољна, ипак. Грлите

Аделина.

(Дошавши доведе, Бјанка је још једанпут прекинула читање. Замислила се, с писмима у рукама, и зурила је, не видећи ништа, упорно у пољану, којом је јурио воз. Сад више није мислила на себе, мислила је на Аделину. Све што једосада прочитала и што јој је изгледало готово као нешто ново, јер се већ изгубило у лавиринту сећања, упоре-

ћивала је с каснијим писмима, чија јој је садржина била присутнија и јаснија у памћењу. Поређала је једно уз друго и нашла везу — логичну, доследну, кобно тачну. У тим девојачким писмима, у тим утисцима, судовима, намерама које су биле поштене, познала је она, зрела жена, — коју је разорио интензивно проживљени живот, клице из којих ће се доцније (јадно мртвачко цвеће!) развити погрешке и ужаси једног промашеног живота. Залутали љубавни нагони, вештачко узбуђење, бесмислена љутња, кукавичлуци који су се надували до величине јуначких дела, и лицемерне немоћи, које су требало да послуже за то да оправдају свако издајство, сваку нискост.

Како је свето логично!

И она, Бјанка, чуди се и љути код прве незгоде, која се догодила, која се морала десити! Зашто?

И размишљаше о свом сопственом животу и упоређиваше га с животом пријатељице. Која је од њих двеју достојнија сажалења и више заслужује да јој се помогне?

Воз је јурио. Алпи су се беласали и били већ врло близу. Још неколико часова и Бјанка ће ступити на талијанско тло).

*

27 маја.

Знаш ли, драга Бјанка, да ти нећу ништа више причати о себи, ако ти не промениш свој систем. Пре свега, твоја писма су постала врло ретка. Знаш ја да ти имаш више посла: мати, муж, дете. И после, париски живот се много разликује од мог грађанског, једноличног живота. Схватам ја

све и не узимам ти за зло. Али да бар у тим својим ретким писмима имаш према мени поверења, које ја имам према теби, па да ми испричаш, шта чиниш, како живиш, како ти је, шта мислиш. Међутим, ништа од свега тога. Кратка писамца. Не велим да нису срдачна, али су неважна. Тоалете, мода, премијера у „Водвиљу“, гранпри у Отеју... Шта се то мене тиче? Има зацело још много других ствари, мора их бити, о којима не велиш ништа. Једном речи, да будем јасна: сва твоја писма могла бих показати мужу. Међутим, преписка између пријатељица, какве смо ми, имала би да буде пуна ситних тајни, ситних утисака, који, не садржавајући ништа нарочито ни, сачувај Боже, ништа подзриво, боље би ипак било да не доспеју мужу пред очи. Ја сам се вазда држала система, да ти увек све говорим. А ти си ме молила, да ти и после твоје удаје пишем на стару адресу; па и ти пишем мени: „Аделина Оливијери, пострестант.“ Али је то узалудан труд! Своја писма могла би слободно адресовати на мој стан: нису ни мало компрометантна. Муж ми је целога дана одсутан и пре је могуће, да ја добијем у руке његова писма и отворим их неголи он моја. Када би он твоја писма неким случајем и прочитао, њему би поред њих било само досадно.

Ја сам стално задовољна. Живот је мало једноличан, мало узбудљив. Али се ја не тужим. Казала сам ти већ: веома сам се изменила и постала врло разумна. А у упоређењу са мојим девојаштвом, садашњи мој живот је рајски.

Радим, занимам се по мало домазлуком, правим посете и читам много.

А ти? Дигни бар преда мном мало тај вео, који је пребачен преко твога живота. Свакако има ту нека тајна.

Много слатких пољубаца од твоје

Аделине.

*
Насмејало ме је твоје питање, драга Бјанка, које ми постављаш у данашњем писму. „Још ништа?“ О, не. Ништа! Мање него икада. А ја ти се кунем, имамо најбољу вољу. Шта могу? Судбина. Она ми није дозволила да осетим шта је то бити ћерка, а сад не могу да дознам шта значи бити мати. Бојим се да то за мене не буде несрећа. Увиђам да је још сувише рано за очајавање. Али, досада ме мори. Немам никаква посла, и дан ми се чини дуг, вечит, бескрајан. Цемса видим само за вечером. Тада је он већ толико уморан, јер устаје рано. Он одмах леже. Ја убрзо за њим. И ја започињем рано дан, и тако је дуго до вечере. Уверавам те, тежак је то посао превалити дан.

Удата сам већ пола године. Чекајмо стрпљиво.....

Ти си срећна! Жеља сваке жене код тебе се испунила до краја. Ти си одувек била срећнија од мене .

*
Твоја Аделина.

12 јануар.

Мила моја Бјанка!

Размислила сам и дошла до убеђења, да заиста нема озбиљна разлога да толико чамим и упропашћујем живот. Довољно је да ти кажем, да сам од времена свадбе много измршавела и да рђаво изгледам. Кунем ти се да нисам више у стању наставити живот, какав сам водила из сувише великих обзира према мужу. Да тамо рано леже и у шест ујутро устаје — па лепо, кад већ мора бити. Али где то пише да ја морам ићи за његовим навикама и потпуно се потчињавати његовим потребама. Тако ми Бога, не и још једанпут не. Трајало је то тако девет месеци, и ја мислим да је и то већ сувише. Још мало, и ја бих излудела .

Зато сам прикупила сву храброст и еманциповала сам се.

Има већ две недеље од како излазим готово свако вече. Одлазим или до тетке, или до Клелије, или сам код Росијевих. По некад идем у позориште, пошто неће да излази сама са Тотоом, од моје свадбе није могла ни привирити у позориште, пошто неће да излази сама са Тотоом. Цемс ме после вечере отпрати донде а неко од њих ме после врати кући.

Ја овим не чиним ништа ружно, је ли?

Уосталом, и мој муж сматра за сасвим правилно, да се мало разонодим и да не лежем с ковошкама. Он ме, шта више, увек и тера да излазим. Мора му се заиста признати бар једно од његових многих преимућстава: није себичњак нити је љубоморан. Па како сам ја оно неколико сати, које с њим проведем, мила и љубазна, он ме воли све више.

А то што ми даје мало разоноде, па и он тиме добија. Јер морам признати: једноличност, сувише велики мир мојега живљења у последње време начинили су ме меланхоличном, срдитом, раздражљивом, готово увек рђаво расположеном. Па пошто је он заљубљен (и ако заљубљен на свој начин), бринуо се и било му је тешко. Последње две недеље дана све се променило. Увече излазим, видим свет, ћаскам, понекад се забављам. Враћам се весела, узбуђена кући... Понекад пробудим и мужа, испричам му како је било, кога сам видела... А онда заспим, срећна и блажена, као цар.

Тако смо обоје задовољни.

У Клелијиној кући су вечери пријатне. Иначе нема жена, само она и, понекад, ја. Неколико мушкараца, пристојних. Ниједног младог фиџифрића, професионалног удварача, несимпатичног нерадника.

Клелија је постала заиста отмена дама, необичнога, финога духа. Окружила се неколицином

веома пријатних пријатеља. Најнеодољивији је... Ђовенцани, књижевник, чији сам ти прошле године штампани роман послала и који си свакако прочитала. Али њему је већ четрдесет и има тај добар укус, да се не удвара. Говори се о уметности, науци, понекад мало и о политици, али без педантерије. Говори се о каквој новој књизи или новој комедији, попије се шоља доброга чаја и поноћ увек дође и сувише рано. Најчешће ме прати кући Ђовенцани; станује у улици Манцони, дакле идемо истим путем.

Код Росијевих има више света, нарочито више жена. Вечери тамо нису тако лепе.

А како си ти? Забављаш ли се?

Пиши ми много и воли ме.

Твоја Аделина.

*

Априла.

Је ли, Бјанка, можеш ли ми објаснити, шта је то грешна љубав?

Има већ два месеца од како ја себи стављам то питање, па не могу да нађем јасан и дефинитиван одговор: он је увек само релативан, не задовољава ме у довољној мери и не умирује ме. Мој одговор је овај: ја, додуше, нисам на чисто шта је то грешна љубав, али осећам да моја љубав није грешна. Суди сама....

Мој муж, из вечери у вече, леже у девет сати. Осам дугих месеци покушавала сам да се навикнем на манастирски живот. Али сам се најзад уморила. Ја осећам потребу за животом. Мој муж сматра моје жеље као оправдане и подржава их. Ја нисам постала необуздана; не допуштам да ме заведу балови, позоришта и сва та тако звана места моралне пропасти. Не. Ја за своју забаву претпостављам часни дом једне уважене даме, где ћу виђати само пристојне људе; где се женама не удварају, где се не воде празни, шупљоглави, превратнички разговори.

И, да видиш: тамо, у тој кући, заљубим се ја на (моју) несрећу или срећу. Први пут од како живим, осећам да ме нешто доводи у екстазу, опија. Боже! Први пут осећам да живим, да сам људско биће, да сам жена. А он ми се никад није удварао, никад ме није дуже ни погледао, никад ми није рекао ниједне речи, из које бих могла чути нешто више него поштовање. Када би ме увече допратио кући, на оном кратком растојању понашао се увек као прави центлмен. У уздржљивости је ишао тако далеко, да ми није хтео чак ни руку понудити. Шта више, очигледно би с олакшањем одахнуо, кад би се понудио неко други да ме отпрати. А ни ја према њему нисам показивала ништа друго до ли поштовање, поверење, пријатељство; никад нисам прелазила границе љубазности.

А једне вечери ми је понудио руку, инстинктивно, нехотице, готово механички, и ја је примих као да сам на то чекала. Па смо, тако полако ходајући и не говорећи ни речи, прошли моју капију, и не приметивши је. И ишли смо тако полу несвесно све даље, док нас једна намељива електрична лампа не натера да окренемо. Кад смо стигли пред моју кућу, стајали смо ту и стајали, раме уз раме, не погледајући се међусобно. Одлучили смо се да отворимо капију, тек кад смо чули да неко наилази. Тек сад прошапта он: „Немојте више долазити госпођи Клелији!“

Утрчах пресрећна у кућу, сама сам себи била туђа, као новорођена. И било ми је тако, као да до тога тренутка нисам живела, као да је мој живот до данашње вечери био само један сан. Мужу, који се пробудио, испричала сам, весело као и увек, шта се код Клелије говорило. И, док ме је он грлио, затворила сам очи и заборавила и себе и свет.

Је ли моја љубав грешна?

Аделина.

*

Недеља.

Бјанка моја, само се по себи разуме да сам отишла Клелији. Нисам сумњала ни тренутка да ћу морати. Нисам осећала ни страх нити сам оклевалала улазећи у салон, где је он већ седео у својој наслоњачи, у себи својственој пози: немоћан па ипак коректан. Мислим да чак нисам ни поцрвенила кад сам га видела.

Сваки створ, па и онај који је против своје воље бачен у свет, има право на живот, — стара мисао, али у којој већ лежи притајено прво и најубедљивије оправдање људских погрешака. Само биљке и животиње вегетирају. До своје двадесет и пете године вегетирала сам и ја више или мање пријатно, задовољавала издашније или неиздашније потребе мојега организма. А једног лепог дана осећам одједном да живим и осећам насладу од живота. Зар да се тога одрекнем?...

О, не!

Заљуби се у својега мужа — веле ретори и законодавци. О, да грдних ли кретена! Као да је срце часовник, који се може регулисати на одређено време. Као да ти законодавци доиста воле своје жене а не жене туђе, јест и они!

Нећу лицемерство, ни лажни стид, ни глупо поштовање себе саме — како то називају моје пријатељице које пуштају да им се човек удвара месец дана а већ у напред тачно одреде дан, кад ће казати „да“.

Не. Данас сам била код њега и постала његова .

*

Не знам Бјанка, да ли ће се моје исповести наставити . Не знам да ли ћу ти послати ове листове, у које изливам своју душу. Они представљају мој дневник, без намере да буду моје оправдање. Ако их добијеш, то ће значити да сам осетила неодољиву жељу да кажем све, насладу коју човек има

кад коме саопшти властиту своју срећу. Саопштење којим се властита срећа повећава. Ако ови листови ипак до тебе доспеју, немој их сматрати као писма. Немам више времена, да пишем писма. Опрости!

*

Понедељак

Кад сам јуче ушла, дигао се изненађен, али ипак са извесним радосним задовољством у крупним, дубоким, тамним очима. Пружио ми је обе руке, посматраше ме дуго, не говорећи ни речи. А онда, ганут, пригушујући последњи слог, како има навику као да му речи замиру на уснама, запита: „Зашто, Адице?“

Одговорих срчано: „Зато што морам.“

Зар сам могла наћи бољи разлог?

Зато што морам, помислила сам ја, то ће рећи: зато што те волим, зато што ти мене волиш, зато што смо нас двоје једно за друго, зато што нема никаква разлога да се бранимо од те среће, која нам је свакако писана, пошто ништа нисмо урадили да је заслужимо, и зато што она од нас не тражи никакву жртву да је узмемо и задржимо. Ни јунаштво нити какву нискост.

Зато што морам. И зато сам дошла!

А он понови: „Зашто, Адице, зашто?.. Ја вас волим.... Тако привржено, са толиком нежношћу волим ја Вас, да се чисто страшим своје љубави услед зла, које би она Вама могла донети. Љубав често, и сувише често, значи исто што и несрећу. Јад што би Вама могао причинити бол и не хотећи, био би тако велики, тако јак да сва срећа, коју бисте ми Ви сада дали и, касније, сећање на њу — не би били у стању утажити тај јад.

Седела сам поред њега, он ми је дошаноу те речи и загледао ми се озбиљно у очи. Више се не усудих да га погледам. Одмах ту, на сточићу, лежала је књига, његов роман. Узмем је и држак је чврсто у рукама. Гледала сам име штампано на

корицама и понављала у души све исто име — Јевђеније Ђовенцани, — као да бих да га научим на памет, као да ће постати моја својина ако га будем понављала.

„Морате сами посведочити, да Вас ја нисам тражио, да око Вас нисам љублео.“

„Знам“, одвратих ја, „могуће је да Вас ја онда не бих заволео.“

„Лепо. Будући у овој љубави нема кривице, владајмо се и даље тако, да остане без кривице. Зашто рушити царолију?... Ја Вас тако много волим — али нећу да Вам причавам бол.“

„Шта је с тим? Мене није страх. Први пут у животу — ја волим. И хоћу да волим, хоћу да осећам љубав. Ја на то имам право.“

„Нећу да Вам нанесем бол.“

„Неће до тога доћи.“

„Хоће, доћи ће, и поред моје и поред ваше воље.“

Онда дигох према њему очи пуне суза и рекох: „Друга?.....“

Јевђеније погну главу.

„Ви волите ту другу?“ прошаптах у страху. „Према мени осећате малу наклоност, може бити и ђуд... И толико сте поштени, да ми то унапред кажете.“

Он ми паде пред ноге. „Не, заклињем ти се: ја је више не волим. Волим тебе, и само тебе, кунем ти се. Адице, ја ти се заклињем. И ја, који од тебе ништа нисам тражио, који се нисам усуђивао чак ни да те погледам, могу захтевати да ми верујеш. Али она друга постоји и има на мене своја права. Она је супруга и мајка, и за моју љубав ставила је на коцку живот, част, мир и љубав и поштовање своје деце. Морално, она је сада моја жена. Ти ћеш то свакако знати, јер, по несрећи, то зна цео свет. Она има сва права, ја ниједно, па чак ни право да волим.“ Он се диже и рече: „Одлази!“

Нисам могла. Онда сам се заклела, да ћу се

подвргнути свему само да се не бих морала одрицати његове љубави, и нека он само наређује. Очајна, тако рећи обесила сам му се о врат.

„Воли ме како можеш, како хоћеш, како она друга дозволи у своме незнању и неслућењу. Дај ми од својега времена и од својих мисли само онолико колико ми дати можеш. Бићу скромна, нећу тражити ништа, нећу чак ни љубоморна да будем! Прилагођаваћу се свему, навикавати на све, чак и на то да припадаш другој. Али ја те волим и нисам у стању да те се одрекнем!...

Уторак.

И данас сам провела три сата код њега у његовој лепој строгој кући, која је прави храм уметности и отмености. Како је велика, како је слатка наша љубав, у којој чулност није ништа друго до уступак, који дух чини материји.

О, лепих ли часова, које проводимо у Јевђе-нијевом кабинету за рад! Разговарамо загрљени, прелиставамо часописе, дивимо се цртежима а онда заћутимо, гледајући се у очи, пуни поверења, држећи се за руку. О, да лепих ли часова дивне радости!

Наша љубав је једна духовна љубав. Сливање душа....

Четвртак.

Ми нисмо љубоморни.

Признао ми је да је мио према оној другој. Да према њој мора бити добар из поштовања прошлости.

Рекла сам му да сам добра према мужу. Да морам према њему бити добра, зато што ме је спасао, извукавши ме из ничега.

И ми на та добра осећања нисмо љубоморни, јер она не могу умањити нашу љубав. То је дужност, после чијег се испуњења опет заћуримо у своју љубав и међусобно се усређавамо без гриже

савести. То није издаја. Ми једно другом пружамо оно, ште оном првом не можемо дати нити икада пружити. Наша љубав ни од кога не отима ништа. Да се нас двоје нисмо сусрели, никад не бисмо заволили другог. Ја свога мужа не, а он не би ону жену. Шта наше душе могу да им даду, што нам је дужност, да им дамо, то им ми и дајемо. Поштовање и наклоност у моралноме смислу, бригу, обзире, помоћ — све ово у материалноме смислу тих појмова.

Кад би гомила макар и наслутила нашу тајну, она би нас осудила. Али би нас поштовање неколицине одабраних обештетило за ту осуду. Оних избраника који разумеју људску душу.

Јевђеније ми говори о новоме роману, који намерава писати.

*

14 јула.

Драга моја Бјанка !

Хвала ти на саветима твој страх за мене је нови један доказ твоје наклоности. Али не бој се. Има већ три месеца од како се ми волимо, готово свакодневно се виђамо, па се не морамо плашити никакве опасности. Нико и не сумња, нити ће икада посумњати. Нико, а нарочито Џемс не, па ни они остали.

Разлог треба тражити у томе, што су наши односи нешто нарочито, нешто сасвим различно од свих других односа. Наша љубав није ни најмање изменила наш спољни живот, али такође — што је већ теже објаснити — није ни мало изменила наше осећаје према другима.

О, како је то тешко објаснити!

Обичан човек или жена разумеће свакако, кад кажем да имам љубазника па ипак не мрзим мужа нити га занемарујем било у коме погледу. Они би можда могли доћи до закључка да сам порочна, и не волим ни једног ни другог.

Ти пак, која ме пратиш у корак од мојега де-

тињства, ти која знаш прилике мојега живота, моју душу и мој начин мишљења, ти ћеш ме већ разумети..

Ја никад нисам могла увидети, зашто би љубав према једноме човеку морала имати као последицу мржњу на другога.

Моја љубав је тако висока, тако племенита, тако чиста, рекла бих поготову „идеална“, да до ње не досеже ништа земаљско. Она не квари душу и не збуњује дух. Услед ње не заборавам на своје дужности. Усуђујем се казати, да ме она чак опомиње на моје дужности, да ми даје више снаге, срчаности и воље, да их вршим. Јер моја ме љубав чини бољом, оплемењава ме, уздиже, и ваистину, у награду за то што вршим своју дужност, и дана ми је ова љубав, која је сав мој духовни живот.

Мој муж? Он није просечан човек, али можда својом природом, или силом околности, или зато што је цео његов интелект заузет радом, који сачињава велику садржину његовога живота, не захтева он од мене ништа друго до да будем домаћица, добра, пажљива, одана домаћица. И ја то и јесам. Стаје ме тако мало труда да то будем. Ни телесних ни духовних напора, нити одвратности према томе.

Ја вршим све своје дужности, весело и с драгом вољом, јер знам да су то дужности и знам да их морам извршити. Душа и тело воде у мени посебан живот, различан и одвојен.

Тако је Џемс срећан и благосиља данас, дуже него после једне године дана, дан када се мијоме оженио.

Видиш дакле, Бјанка,, да се немаш ничега бојати и да се ја не излажем никаквој опасности.

Твоја Аделина.

*

Драга моја Бјанка, данас у журби само два реда. Путујем сутра за Санкт Мориц. Тетка

иде са мном. Џемс ме је наговорио, да примим њен позив. Данас сам први пут слагала Џемса; рекла сам му да ме је тетка позвала. Истина је пак у томе, да ћу трошкове исплатити из својих ситних уштеда.

Наговорила сам тетка-Ермелинду, да баци под ноге све обзире и да изабере Сан Мориц за наше боравиште. Тото ће доћи за нама. Уосталом, она је напустила сваку наду на брак; скоро ће у педесету, па већ може дозволити себи раскош, да изазива пакост људску. Стало ме је мало труда, али успела сам да је убедим.

Свакако можеш и сама мислити, зашто хоћу баш у Сан Мориц.

Јевђеније ће с њом доћи юнамо... Али ја сам му обећала да ћу бити добра.

А делина.

*

Сан Мориц, 22 јула.

... Она је овде сама. Њен муж — банкар, милионар — има у Милану посла.

Јутрос је стигао Тото, па сам се преко њега с њоме упознала, још пре него преко Јевђенија, који би ми је, претпостављам, свакако представио. Јевђеније долази сутра. Кад је Тото чуо да се овде налази жена његовог пријатеља Гуљелмија, представио јој се данас о ручку прво он и, у исти мах, представио јој мене и тетку.

Она ме је предусрела упадљиво срдечно. Можда сумња нешто? Не знам.

Тера кнежевски луксуз. Гледана из близа, није ни лепа а није више ни млада. Али неоспорно има извесну чар, којом је у своје време омађијала Јевђенија.

Могу замислити његово изненађење, кад сутра буде дознао, да се нас две већ познајемо.

Јадник! Провешће неколико мало пријатних дана; биће то за њега право мучење. Али ја нисам

могла поднети жртву, да проживим цео месец дана а да га не видим. Најзад, обећала сам му да ћу бити добра. И бићу.

Овде је дивно. Али ме све то оставља хладном.

*

С. Мориц, 3 августа.

... Коначно, она не може да ме поднесе. Третира ме с висине, нељубазна је према мени. До душе, она не зна ништа, али мисли — и Јевђеније ми је дао на знање да ствар стоји тако — да сам ја у Јевђенија заљубљена и хоћу да јој га претотмем. И сад се она бори за њега. Борба лукавства, препредености, да се нешто изуходи, открије, борба нежности (која се граничи бестидношћу) и елеганције, да би га тиме за себе везала.

Ђанка, ништа се не бој! Ја сам мирна. Ја сам се њему заклела и у души заверила, да ни њега ни себе нећу компромитовати. На част њена раскошност (замисли, две недеље је овде и још није понела двапут исту тоалету) и заиста нећу ни покушавати, да је избијем из седла истим средствима.

А ја не истражујем. Знам да он не може бити у мом друштву, знам да га уходе и дању и ноћу. Имам осећај, да по мраку лута ходницима хотелским, да га улови у неку клопку. За ове две недеље дана могла сам га загрлити цицгло једанпут.

Стрпљења! Боље је тако, као да је он далеко, далеко од мене, с њоме у друштву.

Ја подносим њену неучтивост. Она ме третира као ситну неку малограђанку, она која је сасвим ниског порекла. Само јој мужевљеви милиони дозвољавају да изиграва грофицу и да се, место обичним именом, Јованка зове — Јана.

Шта се то мене тиче? Јевђеније ме воли а звук његова гласа, када с њоме у друштву разговара и ословљава је са „госпођа Јана“ сасвим је друк-

чији од онога, којим он и пред другима мене назива „госпођа Ади“. Ади, то лепо име од мила, нашао је за мене. Глас му тако подрхтава, кад га он изговара....

С. Мориц, 10 августа.

... Не, нисам хтела да јој се поклоним.

Прво је намеравала да овде остане најдуже до 12 о. мца. Међутим, кад је дознала да ће се 20-ог бити велики бал, она је, нарочито за забаву, из Милана телеграфски поручила нову љину. Хоће да те вечери све друге даме буду засенак. А мислила је такође, да ћу и ја отпутovati, па би она могла остати с њиме неколико дана.

Али остајем и ја. Предложила сам тетку, да продужимо боравак за недељу дана. После малог мољакања пристала је.

Пошто је тетка придобивена, морала сам се припремити за личну борбу. И, пре свега, не смем занемарити мужа. Рекнем тетка-Ермелинди како је најбоље да отпутујем за Милано, да се мало видим са Џемсом и да га замолим за дозволу, да још мало овде останем. И тако сам прекрјуче отпутовала за Милано. Џемса је веома дирнуо мој долазак. „Па довољно је било и писмо“, рекао је он.

„Пакоснице! Хтела сам да те загрлим!“ одговорила сам му ја.

Јеси ли видела, моја Бјанка, кад се мора — човек постаје гениалан.

Затим сам отишла кројачици. Чудо једно од кројачице! До 19-ог лифероваће ми чаробну хаљину, па не само да није тражила да јој се одмах исплати рачун, него ми је још отворила и неограничени кредит. У својој предусретљивости и поверењу отишла је тако далеко, да ми је позај-

мила 500 лира. Замолила сам је сама, па сам тренутну оскудицу у новцу мотивисала неколиким измишљеним незгодним околностима и догађајима.

И ето ме сада овде са свиме што ми треба да отпочнем борбу. О, мила моја Жанка, наишла си на противницу, која ће умети с тобом да се мери.

Што се пак тиче дугова које сам морала начинити, та наћи ћу већ доцније пута и начина да их поисплаћујем. Овај боравак у Санкт Морицу је, на крају крајева, једини луксуз, који сам ја себи до сада дозволила. Кад се вратим у Милано, опет ћу се држати своје дужности. Само мужа нисам никако хтела молити за паре. Прво знам, да ми их не би могао дати тако лако; била би то за њега жртва. Друго, нећу да му натерујем бриге, па ма какве оне биле. Од брига до сумње није далеко и...

Реци ми, Бјанка, јесам ли разумна? Шта ми слиш о мени?

До виђења, злато, ја сам срећна!

А делина.

*

... Ја и тетка путујемо сутра, Тото прек-сутра.

Како ми је тешко одлазити са сазнањем, да оно двоје остаје још два дана, потпуно сами.

Помало се тешим кад помислим, да ћу га кроз четири дана видети у Милану и да ће тамо неће бити. Мора у своју вилу на мору, где — премда она свет ни у шта не зарезује — ипак не може крај себе имати Јевђенија.

Они остају овде до понедеоника а онда заједно путују за Милано. Баш тај њен муж мора да је неки очајан глупак. Говори се да зна све, али не квари из љубави за мир.

Да има још и таквих људи? Или, зар је могућно да цео град зна за такав однос, само рођени муж не? Па ипак, виђају се многи такви слу-

чајеви. Несумњиво је да постоји један бог љубавника.

Прошао је и бал о коме сам ти писала. Нисам се добро забављала, јер сам и сувише била заузета њоме. А кукавни Јевђеније још мање. Он је био као између две ватре.

Пиши ми на Милано, као и увек пост-рестант.

*

6 јануара

Бјанка, моја Бјанка, каква жалост! О, зашто сад ниси код мене! Зашто у овоме страшном тренутку мојега живота ниси крај мене? Можда би теби једино пошло за руком, да ме задржи од лудовања.

Шта да чиним? Шта ће бити од мене?

Свему је дошао крај! И за увек. За увек, пошто ће Јевђенију његова часност, часност која је на себе саму поносна (а то је оно најгоре) забранити сваки уступак, свако попуштање, сваку слабост.

Отпутовао је јутрос рано и рекао, да се нас двоје не смемо више никада видети. И он ће то одржати! Замолио ме је за опроштај. „Ја сам те опомињао“, рекао је он, „знао сам да ћу ти нанети бол и не хотећи. Опрости, Адице!“

Немам ни снаге ни храбрости, да ти опширно причам шта се догодило. Оволико ти мора бити довољно: Гуљелмовица је све дознала и изненадила нас прекјуче у Јевђенијеву стану. Дошла је, јер је знала да сам ја тамо. Био је то први пут да је ступила у ту кућу; из страха да је не виде никада дотле то није чинила. А прекјуче је дошла онако како долази преварени муж, да жену ухвати на делу. Боже! Каква сцена! Кратка, језива у својој простоти, у трезвености својега тока. Призор као да је из неке комедије, па ипак жалосна стварност.

Седели смо у салону и ћаскали, као и увек. Одједном чујемо у суседној соби узбуђен шапат, као да неко покушава да силом уђе. А онда су се врата нагло отворила и указала се она, бледа и уздрхтала.

Ја сам том појавом била запрепашћена. Јевђеније скочи и пође јој један корак у сретанье. Али му она једним заповедничким покретом руке нареди да стане, као да му је хтела рећи: „Не бојте се, ја не тражим скандала“ — а онда му је дошанула: „Дакле, истина је. Имате љубавницу?“

А онда опет, после кратке почивке: „Требало је бар да имате толико храбрости, па да ми кажете!“

Па ће једним неодређеним тоном, у коме је било свега, ироније, мржње, поруге и беса: „Та ја не бих била толико сурова да Вам забраним.“ И оде.

Како сад да ти опишем, шта се после тога одиграло између мене и Јевђенија? Не знам више, не сећам се ничега. А јутрос је отпутовао и замолио ме за опроштај.

Он није човек, који би могао остати у тако боној, тешкој и понижавајућој ситуацији. Исто тако, није у стању да макар шта предузме противу те жене. Рекао је да је, у односу на њу, узео на себе свете дужности на цео живот. У своје време, кад је познао, није је он везао за себе лакомислено и обесно; иста она судбина, која је нас двоје начинила љубавницима, пресудила је и тамо. Зато му ништа друго не остаје, него да се одрекне мене, своје среће, која за јову жену значи увреду и бол.

Ја сам се жртвовала као и она, ја сам ставила на коцку исто што је и она ставила на коцку. Обе смо погазиле своју част за љубав истога човека. Али је она била прва. А ја сам знала, опомену ме је: „Ја ћу Вам морати причинити бол!“ — И

та слутња постала је стварност. И ја данас морам да повијем врат и да се покорим судбини. Јевђе-није ме је уверио, да мора тако да буде.

Било је то збогом за навек — а наша љубав је још већа него онога дана када смо, гоњени нат-човечанском снагом, једно другом пали у загр-љај.

Сад је свему крај!

На што ће ми живот? У коју сврху?

Бјанка, Бјанка, колико си ми ти сада потреб-на, твоја нежност, твоје добре речи! Ходи, дођи! Нађи неку могућност да дођеш у Милано. Дај ми тај доказ пријатељства и љубави.

О, да ми је да могу, да до тебе дођем! Али не може се!

Аделина.

*

8 фебруара

... И она тријумфује! И не води рачуна ни о коме и ни о чему. Да ли га је икада волела? Она ће свакако знати где је Јевђе-није. И мислиш ли зар, да му пише, да га зове? Зацело не! Она мисли једино на забављање и блиста својим разуз-даним луксузом. Виђа се сваке вечери у Скали, не изостаје ни с једнога бала, о њој се говори, око ње облећу.

Да ли га је икада волела? Зар би се тако лако утешила, да га је волела? Зар га је могла тако брзо заборавити?

А има људи, који називају женским достојан-ством кад се тако ради. Којешта! Ја, да сам на ње-номе месту, опростила бих му или га утешила.

Где је Јевђе-није? Ко то зна?

О, како бих му радо писала! До њега отишла, кад би то било могућно! Да знам где је, већ бих нашла пута и начина да до њега дођем. Бацила бих му се пред ноге преклињући га да ме целога живота код себе задржи.

Твоја писма, Бјанка, мила су и драга, али им не полази за руком да ме умире. Можда би то могле твоје речи. Али ти не можеш да дођеш! Не можеш!

За мене се ништа не бој. Мој муж је добричина, и ништа више. Не зна тај ништа. Само да му је да затекне постављен сто кад дође кући, па не тражи ништа више. Јест, понекад и понеки загрљај. А ја пуштам, заклапам очи и мислим на све друго, само на њега не.

Ово је пијанство. Надам се да ће проћи, иначе ћу од њега да умрем.

Да бар имам дете!... Али не, моја сурова коб ускратила ми је и радости материнства. Осећам да би ми дете сада било утеха, можда и лек.....

*

13 марта

... Све ми је равно! Ако ми је таква судбина, па нека буде! Два дуга месеца мучила сам душу и тело. Мој бол, место да попушта, постајао је сваки даном све јачи. Измршала сам, нисам јела готово ништа, спавала немирно. Најзад је и мужу пало у очи. Мислио је да сам болесна. И саветовао ми, да се вратим животу од прошле зиме, да излазим у друштво, да тражим разоноде.

И послушала сам његов савет. Ево већ две недеље дана, моја Бјанка, водим ја један луди живот. Хоћу да терам кошију с Гуљелмијевом. Хоћу чак и да је претерам.

Отишла сам Клелији, али ми је било страшно досадно. Нема њега више тамо! У томе салону морала бих постати меланхоличном. Сад често посећујем Русијеве. Ту долази много света, много жена, много младих људи. И воде о мени рачуна. Један од њих, један млади коњички официр, маркиз Чентимонти, наполитанац, глуп као сабља, уверава чак да се у мене смртно заљубио.

Онда вучем тетку у позориште. У Скалу, у ложе, које сама себи поклањам а тетка мисли да их плаћа Џемс, док Џемс и не сумња да их плаћа тетка.

Проводим многе сате код кројачице, чије рачуне покривам меницама. Који ће ђаво те менице платити — Бог једини зна.

Него, то је споредно. Потребно је да ми пође за руком, да у себи све заглушим. А кад то будем постигла, онда ћу једног лепог дана мужу на генералну исповест (добро да ме разумеш, наравно само у колико се тиче финансиске стране.) Па ћу се покајнички и предано вратити свом грађанском животу, кога сам се одрекла не једне ћуди ради или из сујете или из лакомислености. Била је то зла коб, која ме сустиже.

До сада ми овај начин лечења свакако чини добро. Ја се са заносом предајем друштвеном животу. И враћам се кући узбуђена, и сувише узбуђена. То је мужу врло мило, јер је већ озбиљно почео да брине због мојега здравља.

А ти, Бјанка, молим те, можеш слободне душе променити тон твојих писама, која су од пре кратког времена постала помало досадна. Пусти ме да чиним шта хоћу. У најгорем случају, ту је револвер: виси више Џемсовог кревета.

Твоја Аделина.

*

31 марта.

... Он или који други, зар не? Боље и он, који је маркиз премда глуп, али носи свилено рубље. Тако сам ниско пала. А ако се осврнем у прошлост, морам утврдити да сам се много пожурила и ишла брже него сам предвидела. Нисам удата ни пуне две године!

Не чудим се баш много и не плашим се ни мало. Кад бих хтела да се правдам у својим соп-

ственим очима, могла бих рећи да је тако хтела судбина. Кукавно извињење, али зар жене које падају, имају неко боље оправдање? Него ја и не покушавам да се правдам. Признајем да тако званни пристојни људи имају право да ме осуђују. Али то се мене ништа не тиче. Моја апатија иде тако далеко, да сам се дала човеку кога не волим: из тога можеш видети да ли водим рачуна о мишљењу света, који свакако о мени говори.

Помислићеш да претерујем. Не. Постала сам Чентимонтијева љубазница — јер је он хтео. Тек свакако, њему још претпостављам мојега мужа; и то ти објашњава, како то да Џемс никад није посумњао у моју верност, и сада још мање него икада.

Морално осећање је ишчезло Бог зна где и тако потпуно, да после греха не остаје чак ни грижа савести. Губим полако чак и свој аристократски укус. Некада сам од мушкарца тражила отменост. Али ону урођену, природну, дубоку отменост у мишљењу и у понашању; отменост душе и тела, речи и осећаја, духа и нарави. Данас ни то. Задовољавам се спољашношћу: грофовска круна на темњаку од сабље; и да рулчић не мирише на неки прстачки парфем. И најглупљих неукусности ја се више не гнушам, само ако се изговарају чегртавим официрским тоном.

Тонем.

Нећу напуштати Чентимонтија. Равнодушан ми је, зашто бих га остављала? Раније или доцније он ће се заморити или бити премештен у неки други гарнизон. После њега ће доћи неки други — сва је прилика. Ко зна да ли ће ме још колико сутра занимати, или ћу можда још или и пре или можда и после приметити, да ми више не треба ни отменост у спољашним формама.

И тако ће даље ићи у томе вртлогу, у коме ће потонути и последња трунчица пристојности.

Једино добро што ми је још остало, то је

храброст да се тако пред тобом разголитим. Ако и та храброст није недостатак стида!

Али нисам баш ни потпуно бестидна, да бих извлачила ма какву корист, макар и најмању, посредну корист из мојега греха, тога греха који је моја разонода и моја утеха. Па сам ту чак и осетљива. Чентимонти ми свакога јутра шаље цвеће. Једног јутра нашла сам у плавој траци, којом је цвеће било везано причвршћену малу минијатуру окружену брилијантима; ствар у вредности од 100 лира. Ја сам му је вратила уз опасност, да ме сматра паланчанком.

Све то, возња колима, ложе у позоришту, хаљине, повећава моје дугове. И има још једна разонода, коју сам ја себи створила. Изучила сам науку о финансијама. Правим чуда од трансакција; залажем, продајем — и потписујем менице, које се акцептују и без потписа мужа, само кад се зна да за леђима има муж. Нашла сам једну жену која ми служи као посредница, као банкар, чак као и есконтни биро: благо једно. Кад се по неки пут уплашим особите висине мојега дуга, она ме храбри: „Ух, милостива, виђала сам ја и теже ситуације. Увек се нађе неки светац да притекне у помоћ. Увек се нађу средства, да се исплати.“

... Између осталог, две новости. Једна да сам прекинула са Галијевима. Одржавала сам везе једино из обзира према Џемсу а помало и из захвалности, што сам у њиховој кући нашла мужа. Међутим, од неког времена показују се они према мени веома хладни, правили су врло уздржљива лица. Мати се чак није усуђивала, да Клару и Вирџинију са мном оставља саме; једном речи, избегавали су ме сваком приликом као опасну неку ствар. Шта велиш?

Друга новост је та, да сам ухватила да је Тото у мене заљубљен. Прво сам мало размислила да ли да се гнушам, али увидех да је најпааметније

од срца се смејати. Долази ми често у посету и бира време кад код куће нема никога. И сваки пут говори од прилике овако: „Немојте казати тетки да сам долазио. Долазим к Вама као пријатељици коју познајем од детињства и коју волим; осећам се тако добро, кад с вама проведем један сат. Ваша је тетка, знате, врло добра жена, али има ипак понекад тако неке своје чудне мисли...“

„Могла би постати љубоморна“, допуњујем ја, смејући се.

Кад дође, не занимам се много њиме. Радим што имам да посвршавам, тумарам по кући, чак и у домаћој хаљини, онако какву ме затекне; читам, пишем. Он пак седи мирно у куту и посматра ме својим сивим похотљивим очицама — а ја пуштам и смејем се у себи. Онда се диже.

„Одлазите већ?“

„Да. Али ево ме скоро опет.“

„Дивно. До виђења!“

Помало одвратна, али крајње комична ствар. Једном ми је казао: „Мала, смем ли да Вам исповедим нешто?“

„Исповедите!“

„Кад сте још били девојком у кући теткиној, често сам помишљао на то, да Вас начиним својом женом. Али нисам се усудио...“

„Добро сте учинили; дала бих Вам корпу.“

То су учтивости, које ми измењујемо.

*

Кад се само сетим дана моје свадбе, онога јутра кад сам, обасјана мајским сунцем, стојала на прозору и посматрала децу са служавкама, која су одлазила у шетњу, у градски парк — па и себи желела дете... Онога јутра имала сам најбоље намере.

Како је мало времена прошло од тога доба, и каква промена!

Јесам ли крива ја? Је ли то баш све и до краја моја кривица?

Да сам однекуд Јевђенијева жена!

Тако говоре, може бити, све жене, само што на место „Јевђеније“ стављају име свога љубазника — првог љубазника. Па су у томе тренутку исто толико искрене, колико и ја сада. Ако се оне тако хоће само да правдају, а у основи свега тога скривају се једино лаж, лицемерство и самообмана, па носимо ли увек за то кривицу ми? Не верујем, и искрено сам тога мишљења. А није ми стало да за себе тражим оправдања или олакшавајућих околности, то сам ти већ казала...

А делина.

То је било последње писмо. Онда је стигао телеграм, који је Бјанку Кардели натерао да напусти Париз.

Милано, 12 априла.

Бјанка Кардели.

Париз — Булвар Поасонијер 2.

— Дођи сместа, сместа — ти си за мене увек стара Бјанка — и још си боља од мене — очекујем — депеширај час доласка.

Аделина.

Тај Аделинин телеграм био је одговор на једно чудновато, неочекивано, дугачко Бјанкино писмо. У томе писму је Кардели испричала цео свој живот од дана кад је девојком напустила Милано и, позвана од матере, настанила се у Паризу. После молбе за опроштај што је пријатељицу у петогодишњој преписци обмањивала, описала је болне, страхотне догађаје онога времена. Девојци није хтела причати тако бесрамне ствари а и саме се себе стидела.

Мати ју је одвела у Париз под изговором, да ће тамо наћи једног старог ујака, којег Бјанка још не познаје. Полако, кроз читав низ срамних догађаја, пробила се истина на светлост дана. Чулећи се и стресајући се, увиде девојка, да јој мати

није она часна жена каквом је она сматрала а и сви они — па међу њима и Аделина и тетка јој — што су им долазили у кућу. Много година, од како је остала удовица, — Бјанка је тада још била дете —, била је она љубазницом једнога адвоката, који ју је издржавао. Једнога лепог дана морао је адвокат, због извесних не баш најчистијих ствари, из Милана, па је доконао да срећу потражи у Паризу. Међутим, после неколико месеци бесциљних и заморних покушаја, признао се побеђеним и убио се.

Тако је Бјанкина мати остала сама, без потпоре у великом, непознатоме граду. Онда је та још замamna жена доконала, да почне нудити своју полуишчезлу лепоту декадентима љубави, продајући се.

Њена кућа постала је за кратко време једно од оних сумњивих средишта, где је једно међународно друштво проводило ноћи у коцкању. И Бјанка, лепа, расцветана и примамљива, обрете се једнога дана, и против своје воље али и без сваког отпора, жртвом своје средине. После материне смрти склизнула је још ниже стазом пропасти и поклонила живот девојчици, и не знајући ко јој је отац међу толикима. На дан рођења тога детета плакала је Бјанка од миља и од јада. Први пут у животу је осетила да воли искрено. И та прва, јака, права љубав припадала је њеној кћери. Назвала ју је Јестиром, по имену своје матери; био је то опроштај у тренутку попустљиве нежности, која све заборавља. Јер Бјанка је сачувала још нешто добро на дну своје душе; нешто је спречавало да сасвим поквари, нешто јој је забрањивало да заборави на прошлост, која је стојала у тако грубој супротности са садашњошћу. Слатку, веселу прошлост добре девојке, која је одрасла поштена и која је једином својом кривицом и грехом сматрала велико пријатељство с другарицом, пријатељство које се пре-

творило у љубав. И то „нешто“ везивало је за прошлост, успомена на ту везу на њену малу тајну. Као жена и да јој је судбина била друкчија, морала би поцрвенети због те ситне тајне; сада пак, у овојме животу, који води противу своје воље, приморана силом околности, чинила јој се та тајна као последње прибежиште невиности и чистоте осећаја, повучена и преплављена великом бујицом њенога живота.

Та веза, захваљујући преписци с Аделином, никад није била прекинута. Она никад у себи не нађе смелости да ту преписку обустави, али је нашла храбрости да дела. И та чудна, петогодишња преписка увек је за њу била једно мучење и, у исти мах, и срећа.

И увек је за њу била права мука да на то писмо одговара, будући је у толикој мери принуђена обмањивати пријатељицу. Говорила јој је о матери (која је морално била мртва још пре него је умрла); о мужу, који уопште није ни постојао; искрена је била само онда кад би говорила о великој љубави према својој детету. Па ипак, било је тако лепо свакога дана сести за сто и писати пријатељици; било је то, као да је сунчани зрак за тренутак обасјао таму њенога живота; као морално купатило које јој, после оног од сваког јутра, у коме кокота по моди челичи своје тело, олакшава срце и обнавља дух. Била је то као дезинфекција, као утонуће у чистије сфере.

И Бјанка је туговала и била немирна услед све већег кварења добре душе девојчине. Прво искрена исповест њене љубави за Јевђенија, доцније бестидно откривање једног ашиковања, однос Аделинин с Чентимонтијем, све је то Бјанку бацило у бригу и страшило је. Она је предвиђала пад. И покушавала да је саветује, да је покрене на кајање и на љубав према мужу. Она, париска демимонткиња, прихватила се с апостолским усхићењем дела поправке. Аделинин одговор гласио је обич-

но: „Само ми ти немој држати моралне придике. Лако је бити поштен, кад свуд унаоколо влада склад и кад се има срећа да се буде везан с мужем који се воли. Али кад се човек свакога јутра пробуди без једне жеље коју би да свакако задовољи, а увече заспи не задовољивши једну жељу...”

И Бјанка би дуго остајала с тим писмима у руци, док би јој се усне механички цериле. И плакала би као очајница...

Живот за последњих неколико година био је подложен великим променама.

У граду који је измислио моду, не штеди она никога и налази жртве свуда. Она за сваку сезону тражи нарочите ефекте; правци укуса с погледом на нарави и тоалете мењају се тамо исто тако као и у погледу на жене. Тако је Бјанка имала и добра и зла времена. Покадшто би се дигла врло високо, да затим дође пад. Имала је задовољство да се вози на четири коња, а онда јад да залаже и последњи накит.

Једног дана разболи јој се дете. Било је то једно мучно време. Па како се у Бјанки сада, више него икада, пробуди мати, и она је све своје бриге, све пољупце, и сав смех имала још само за болесно дете, кућа јој постепено опусти. Пријатељи код ње нису тражили материнске љубави. И кад је мала умрла, морале јадна мати да прода накит, да би мали мртвачки ковчег могла покрити цвећем.

На дан погребa, у неисказаноме болу, осетила је несавладљиву, неукротиву потребу да себи даде одушке. Одједном је добила потребу да буде искрена. Па је написала Аделини целу страшну, очајну истину, молећи је за опроштај и за утеху.

Аделинин одговор је био: „Дођи, увек ћеш још бити боља од мене.“

Намеравала је да у Милану остане само неколико дана. Хтела је само толико, да једно кратко време буде заједно с Аделином. И Аделина ће је

тешити. А после тога да поново ишчезне. Јер њена је судбина гони да се врати у онај град, где се догодила злокобна промена њенога бића, где ће она, не црвенећи, опет моћи да започне животну борбу.

У ствари, Бјанка није била створена за овај живот. Њој је увек прошлост излазила пред очи, па отуд и њена неутешност и одвратност према начину својега живота. У томе је био и разлог (а не како су мислили њени пријатељи, у лакомислености или бескрајној сујетности), што није показивала никаква практична смисла за свој позив, да јој никад није полазило за руком да себи постави мету достижну да се обогати. И она није хтела да напусти тај живот, јер је то њена судбина, али не извлачећи из њега неке веће материјалне добити него онолико колико јој је потребно за живот. Хтела је, дакле, натраг у Париз, да тамо настави живот, још неутешнија, са још већим гађењем него раније.

„О, па ти ме више не волиш, ти ме не волиш више, немаш за мене ни љубави ни пријатељства“, то су биле Аделинине речи Бјанки. „Шта ћеш у Паризу? Остани овде, крај мене. Водићемо један живот нас две, као некада. Бјанка моја, остани!“

Бјанка је погледа сањивим погледом, као одсутна духом. Зашто натраг у Париз? И хтеде одговорити: А шта бих овде? Али не рече.

И заиста: шта би овде. Оно што би чинила у Паризу? А онда? А Аделина?

И покуша да то растумачи Аделини. „Не могу остати. Познају ме, знали су каква сам била, а ие треба да ме познају овакву каква сам сад.“

„Јеси ли заљубљена? Имаш ли кога у Паризу?“

„Не.“

„Лепо. Онда ћеш остати овде.“

Тако Аделина није мислила на проблем Бјанкиног живота и није хтела да мисли. У потсвести је можда налазила једно сасвим просто и природно решење: Бјанка ће живети овде онако како је живела у Паризу. Главно је да нико не зна и да Бјанка

пред светом остане драгом, интимном пријатељицом. Да само њен муж, коме ће је представити, никад не посумња и сматра је часном женом, гледајући у њој нераздвојну пријатељицу своје жене; да само Бјанка остане повереница, можда саучесница, коју она толико жели и која јој треба, — само то, све остало је не занима. Кад је прочитала Бјанкино признање, није се нимало гнушала, није поцрвенела од стида што је пријатељица једне јавне жене, и не оклевах да јој одговори: ходи, ја те очекујем. А онда је загрлила и саслушала њену исповест, не осећајући за њу ништа друго осим саучешћа. И ти се осећаји неће изменити ни у будућности, у то је убеђена! Бјанка је била добро и слабо створење. Не могући се коначно одлучити да остане, попустила је пред бурним молбама пријатељице и одлагала пут од дана до дана, од седмице до седмице, од једног месеца до другог. Када је свота, коју је собом понела, била потрошена, посредством једног пријатеља којег је још у Паризу имала, распродала је одело, намештај, накит. За све је добила око десетак хиљада лира.

А онда је Аделина натера да у Милану узме стан. Стан је био потребан, да би пријатељица опет могла примати старе познанике. И сви су мислили, да се Бјанка развела с мужем.

Она се дала склонити на све и уверити, и лагаше из љубави према Аделини, а и из једне потајне радости, да живи животом о коме је сањала девојком. Повучена својом пријатељицом, пружала је она своје срцу то задовољење, у сталној вери да ће дуго трајати, најдаље док не потроши новац. А онда ће отпутовати.

Овде нека не дође до оног. Овде не, где је одрасла, где је сматрају часном и несрећном, овде се никад не би продала. Са последњих пет стотина лира намеравала је да крене и да настави свој кукавни живот.

У прво време опхрвало би је покадшто очаја-

ње, кад би дошла кући или кад би познаници отишли. Онда се стидела и плашила онога шта чини: има ли она право да тако злоупотребава добру веру људи? Зар њен садашњи живот није још срамнији него онај пређашњи? ... Међутим, кад би пред Аделином изразила те сумње и бојазни, ова би је исмејала и назвала „тупавицом“.

„Цео свет је превара! Они, које се ти толико бојиш да обманеш, варају и тебе. Ти дочекујеш жене које се издају за поштене а имају десеторицу љубазника, мушкарце за које цео свет мисли да су пристојни људи, а који су стварно покварени у друштвеном и свом личном животу. И сви се смеју ближњем, кога су, мисле они, преварили и обманули. Смеј се и ти њима!“

Ова лакомислена умиривања нису могла да увере Бјанку, али се она предавала слатком, неочекиваном задовољењу и угодности, у коју ју је уљушкивало поштовање, којим је окружена. Дотле је место свога имена стално слушала „птит Блаиш“, ако у предјутарњим оргијама не би постала и Биби, Лулу или Тити.

А овде је ословљавају са „доспођо“, и ту је нашла своје породично презиме, које је изгубила заједно са чистотом и више га није ни тражила, јер је постало бескорисном, излишном ствари, појединост без сваког значаја.

И, пошто је прво плакала од стида, плакаше сада од ганућа, и увиде да је она у основи добра и да није покварена, и да би била добра жена и мати пуна љубави, само да је судбина хтела. И у таквим тренуцима ганућа, присне слатке нежности, после исповести учињеној самој себи а која се увек сврщавала отпуштањем грехова, састави Бјанка један прост план: онога дана кад јој се средства стану ближити крају, потражиће неки посао, макак било — постаће продавачица, кројачица, праља, може бити и слушкиња; само да се више не би морала одрицати онога што је усрећава и што је

сада, први пут у животу, могла да изиграва: да
буде поштена жена.

То је била проста и добра намера. Али је Аде-
лина, у свом злокобном паду, силом прилика мо-
рала да повуче и Бјанку.

Једнога дана дође Аделина узбуђена и задихана, сјајних очију, Бјанкиној кући.

„Шта је? Опет материјалне неприлике?“

„О, тих имам више него много. Али ме то не интересује. Нешто сасвим друго. Читај!“ И пружи Бјанки једне новине. Један чланчић био је обележен црвеном писаљком: „Јевђеније Ђовенцани борави опет у нашем граду. Зацело ово име није непознато читатељкама, које воле истанчану, аристократску уметност. Ђовенцанијев роман *Изазивање* побудио је пре три године велику пажњу и нарочито међу женама нашао најватреније и најусхићеније обожаватељке, пошто се у тој књизи испољило тако нежно и, у исти мах, тако дубоко познавање тајни женске душе. Несумњиво се у читалачким круговима поодавно стављало питање: Зашто се о томе писцу не чује ништа? Јер Јевђеније Ђовенцани је једнога дана ишчезао с позорнице, о њему се ништа више није чуло нити се он могао видети по аристократским салонима, чији је био љубимац. Годину и по дана од њега ни трага ни гласа. Чак ни његовим најприснијим пријатељима није било познато, који је забачени кут, из тајанствених разлога, изабрао за боравиште. Сада се, најзад, Ђовенцани вратио. На жалост, није то више онај стари. На путовању, које га је одвео у Египат, Малу Азију и Индостан, спопала га

тешка грозница. Пре три дана искрцао се овде у Напуљу и одсео у хотелу Везуву. Тегобе путне су њему, тешкоме болеснику, озбиљно нашкодиле. Он је у постели и под лекарском негом. Желимо од срца да млади, симпатични песник нађе пуног оздрављења у поднебљу својега завичаја.“

Ко је послао Аделини те новине?

Није знала. Може бити сама Гуљелми? Можда какав напуљски пријатељ, који је из болесничког бунцања чуо исповест?

„Путујемо вечерас.“

„Путујемо вечерас?“ запита Бјанка у чуду.

„Јест. Свакако и сама увиђаш, да морам похитати Јевђенијевој болесничкој постели. Али не могу отпутовати без тебе.“

„Аделина...“

„Брзо, брзо! Мислим да се може измислити нека сестра, тешко болесна сестра у Напуљу. Путујеш да је негујеш, али немаш снаге ни храбрости да одеш сама. И ти ме молиш и преклињеш, да путујем с тобом.“

„Али ако твој муж дозна истину?“

„На који начин? Како он може да дозна?“

„За то треба новаца...“

„Ја немам; али имаш ти. Позајми ми од тих пара. Можеш бити сигурна да ћу ти вратити. И да пожуримо. Хајде са мном до Џемса, да га молимо.“

„Али...“

„Одбијаш? Бојиш се, изгубићеш паре?“

„О, Аделина!“

„Онда?“

„Та помисли мало и на оног другог...“

„На кога?“

„На Чентимонтија.“

„Шта се тај мене тиче?“

„Требало би да му кажеш...“

„Не пада ми на ум ни у сну. Какво право има он на то?“

„Оно које си му дала ти сама.“

„Нисам ја њему дала никакво право. Ја сам му се сама дала, и чак не знам ни зашто. Сад сама себе од њега одузимам.“

„Али ако те он воли, он ће гледати да открије разлог твоје путовању. Кренуће за тобом. Дознаће све и може се лако светити.“

„Пре свега, он ме не воли. Узео ме је зато што је била најлакша ствар на свету узети мене. А свакако га занима више његова кобила Каћа. Чак ће му се, може бити, учинити неком срећом, што ме се тако јевтино ослободио...“

„Аделина, па ти говориш о себи самој!“

„Наравно. Чуди те? Боље, чуди се ти, како то да до сада имам само једнога а не стотину љубазника?“

„Само двојицу.“

„Само једнога, тог несносног блесавка Чентимонтија.“

„А Ђовенцани?“

„Е, па то није љубазник; он је љубавник.“

Бјанка увиде да је немогућно ову жену довести разлогу. А још мање проповедати јој морал. И то, да га проповеда она, управо она!

Исте вечери отпутовале су за Напуљ.

Два пуна месеца провела је Аделина крај Јевђенијеве болесничке постеље, покушавајући да га пољупцима и миловањем отргне од смрти, која је полако захватала његово грозницом и љубављу разорено тело. Умро је једне ноћи у последњем пољупцу очајника. Као што се дало предвидети, лекари више нису могли да помогну. Умро је, знајући да му ова страст ускорава крај, и беше блажен после та два месеца неописане борбе са страшћу.

Из тог последњег пољупца изашла је Аделина измењена. С Јевђенијем, њено срце било је мртво. Понео га је собом у гроб. Кад су леш однели, истргнувши га силом из њеног загрљаја, остала је готово безумна, наслоњена на Бјанку. Поглед јој је био укочен, замагљен. А кад је дошла к себи,

погледала се у огледало, као да се хоће уверити је ли то она, она иста; толико јој се чинило да се изменила.

Та два месеца била су њен цели и њен прави живот. Сад ће се вратити у Милано и почеће свој мирни и уредни пређашњи живот. Њен здрави, снажни организам, неосетљив, свему ће дати отпора. Она ће бити жена Џемса Бартона, и ништа више. Окусила је од свих радости и страсти, које може да окуси човечија душа. О, како ће њен живот од сада да буде прост!

Али је госпођа Заира Банки већ чекала при њеноме повратку. Стара је разапела све своје мреже — Аделина је била добро спутана и више побећи није могла. Госпођа Банки увукла се у Аделинину кућу као продавачица чипака, после постаде њеним повериоцем, жирантом на меници; једном речи стално је ударала закрпе на кошуљу, која је представљала Аделинину економску ситуацију а која се за последњу годину дана распала у комаде.

Чекала је Аделину с хрпом доспелих меница и с претњом да ће јој пописати ствари, све испричати мужу.

Шта ту да се ради? Аделина је преклињаше плачући, мољаше да јој остави времена. Онда је стара бацала карте и казала јој лепим речима средство, које би је полако али сигурно могло да извуче из свих неприлика. Аделина поцрвене од стида и најури је. Па оде Бјанки. Али јој је Бјанка мало могла помоћи. Њена средства, последњи плод њезинога срама из кога се ишчупала и у који, ето, сада поново понире, готово су нестала.

„Не, не, ти си у праву. Ти ми више не можеш ништа дати. Ја сам ти већ толико дужна, и не знам кад ћу моћи да платим. Опрости, ја сам једна несрећница. А ти, шта ти мислиш чинити?“

„Вратићу се у Париз. Таква ми је судбина. Аделина, из Париза ја ћу моћи да ти помогнем!“

Душа јој је крвавила кад је изговарала те речи.
О снови, о наде!

„Немој, чекај још!“ Аделина је одједном дошла на једну мисао. Хватајући се те последње наде, отрчала је Орландију.

„О, какав добар ветар доноси Вас к мени?“ запита банкар и упиљи се у њу сивим очима старог развратника.

Аделина се савлада и замоли га, да јој да на зајам новаца. Измислила је ситне подужице, које је починила из лакомислености, из ненажђе; једном речи обавезе, о којима не може говорити мужу.

Орланди се није нимало зачудио. Рече да је знао и предвидео да ће доћи догле. Он је члан цензуре једне банке, па је кроз његове руке прошла једна меница с њеним потписом.

„Признаћу, Аделина,“ додао је он, „очекивао сам Вашу посету. Та коме бисте се првome и обратили у таквој незгоди него старome пријатељу, за кога знате да је према Вама добро расположен и који је вазда покушавао да Вам то и докаже.“ Примаче се ближе, обави јој руку око струка и дошану, да ће за њу нешто учинити, и много учинити, само ако она жели, и не само данас него и у будуће.

С тешком муком успела је Аделина да се спасе бесрамних усана старoga, које су се ближиле њеноме образу.

Већ сутрадан унела је Банкијева, с највећом пажњом „Плавојкињу“ слику у тајанствени албум бр. 3.

Трећи део

Џејмс Бартон, који је провео једну бесану ноћ и заспао тек пред зору, савладан умором, пробуди се нагло од куцања у врата.

Изишавши из постеље — није се чак ни свукао — похита да отвори. Уђе Чезар.

„Шта хоћете? Нисам звао.“

„Извините, господине маркиже, али...“

„Колико је сати?“

„Десет“.

„Па лепо, шта хоћете?“

„Имам да Вам нешто испоручим од Госпође Банки.“

„Шта то?“

„Госпођи Банки је необично жао што Вам мора саопштити, да данас први пут у животу није у стању, да испуни обвезу“.

„А то ће рећи?“ запита Џејмс престрашен.

„Господине маркиже, то ће рећи да жена, коју сте јуче изабрали и с којом сте данас требали да имате рандеву, отказује...“

„Отказује?!“ узвикне Бартон љутито и, у исти мах, зачуђен и толико узбуђен, да се уплашио и Чезар.

„Није управо тако да је грубо одбила. Она је само поручила Банкијевој да данас не може; не знам, можда се не осећа добро, или нека друга сметња... Знате, како је“, додаде Чезар с лукавим осмехом, „удата жена...“

Цемс, који није рачунао на такву случајност и који је два дана унапред похлепно сладио сурово уживање од тога састанка са својом женом, изгуби мирноћу и обазривост.

„О, па то је превара!“ —

„Опростите, господине маркиже...“

„То значи човека поштена обманути у његовој доброј вери...“ и поче ходати по соби крупним корацима.

„Извините, господине маркиже“, прихвати Чезар стојећи све време код самих врата, „опростите, али ово је први пут да се таква ствар догодила. Мадам Банки се никад не би усудила — *oh, jamais de la vie**) — да узме на себе обавезу, а да је не испуни. Господине, жене које к њој долазе као посредници, до сад су се тачно држале заказаних састанака.“

„И Плавојка?“

„Ја поједине жене не знам ни по имену ни по спољашности, али Вас уверавам да су све обавезе, у којима сам ја до сада имао част да заложим своју одговорност, тачно испуњене.“

„Па зашто не овога пута?...“

„То је оно што ни госпођа Банки не уме да објасни. Била је врло непријатно дирнута, па је похитала да Вас обавести. Наложила ми је да Вам испоручим њено извињење, коме ја, ако ми господин маркиз изволи дозволити, придружујем своје лично.“

„А сад?...“

„Па, ако путујете, ако сте на сваки начин припућени да још вечерас отпутујете, онда ће Вам госпођа Банки вратити новац.“

„Није то моментано најважније!“

„Или би господин маркиз пристао на заменицу?“

„Не!“ дрекне Бартон, осећајући да му је од љутње и гњева од тог случаја крв ударила у главу.

*) Ни за живу главу!

„Да или не? навали Џемс и даде јасно на знање, да „не“ значи повраћај новца.

„А неће да ме компромитује?“ запита Банкијева, још неодлучна.

„Часна реч једног центлмена.“

Она пристаде. И Џемс написа француски, не показавши старој, шта је написао:

„Опет ја. У Вашем интересу Вас преклињем да дођете. Нема за Вас другог начина да избегнете опасност. Дођите за љубав Вашег спасења. Оскар Диманвил.“ Затворивши омот, обратио се Банкијевој: „Отпремите писмо сместа, у моме присуству.“

„Али ја га не могу послати друкчије него поштом,“ успротиви се стара, сећајући се комедије коју је јуче играла.

„Којешта!“ узвикне Џемс и поцрвене од гњева. „Којешта! И ја да поверујем, да Ви не знате како ћете тој жени писмо дотурити непосредно!“

„Али...“

„Слушајте Ви, такве приче причајте неком другом, мање паметном и неискуснијем од мене, и коме ћете тиме моћи да импонујете. Уосталом, чега се плашите? Знате добро да вечерас путујем, знате да Плавојку не познајем и да ме не занима да дознам ко је она... Дакле?“

„Кад Вам кажем...“ покуша Банкијева још једанпут.

Џемс узе шешир и учини као да ће се удаљити. „До воље вам! Ја морам вечерас на пут због важних послова. Не могу остати овде само зато да бих Вама олакшао ствар и за љубав једне авантуре која ме, на крају крајева, нимало не занима. Молим Вас, вратите ми новац!“

„Боже велики, тешко је с Вама! Лепо, да ипак покушам. Имам још један пут — видећу да ли ће ми поћи за руком — можда ће једна Плавојчина пријатељица — мислим да јој је пријатељица — не знам...“

„Лепо, лепо. Видите, ја сам убеђен да ће Вам поћи за руком да Плавојци дотурите ово писмо и да ће оно Плавојку просто приморати да не пропусти састанак. Чекаћу је у два сата у оној кућици, коју сте Ви одредили.

И, сигуран у своју ствар, он се удаљио.

У два сата стигао је Џемс колима пред једну капијицу у баштенскоме зиду. Зид је опточавао један врт, у удаљеној, пустој улици дељи Орти. Изашла је да му отвори стара једна жена, у простоме оделу, готово глупава у лицу и сељачке спољашности. Кад јој је показао карту што му је дала Ђанкијева, пустила га је унутра. Прошли су кроз повртњак и дошли до једне мале пољске кућице, скривене у зеленилу. Успели су се уз мале степенице. Стара отвори једна врата и учини Џемсу знак да уђе и да чека.

Џемс се осврте на све стране.

Била је то прилично пространа, ниска соба, кроз чија се два прозора гледало у пространи зелени повртњак. Од намештаја је нарочито падао у очи широк брачни кревет, који допираше до половине собе. Поред кревета стајала је плава софа старинског облика и две наслоњаче. Испред софе четвороугаони сто, на коме је лежао неки албум. Поред кревета је био обешен чивилук. Према вратима, на која је ушао Џемс, налазила су се друга мала отворена вратанца, кроз која се улази у мало купатило; ту се налазило све што је потребно за тоалету једне жене. Цело уређење је било просто али чисто; опажао се чак и као неки покушај, да се постигне елеганција, ако већ не отменост. Кроз полузатворене прозорске капке продирала је мирна, пригушена светлост, пуна зелених рефлекса дрвета, и мирис расцветаних трешања и кајсија. Унаоколо владаше потпуна тишина. Чули су се равномерни ударци мотике а час-по слатка, меланхолична хармонија тихе песме, коју је можда певала

каква сељанка, сакривена у оном зеленилу. Овде, у соби, владала је мртва тишина.

Исцрпjen и сломљен телесним и душевним премором од ова два последња дана, Цемса је одржавао на ногама некакав снажни затег живаца, што се стално повећавао, јер се сада ближила последња фаза и она права катастрофа велике драме, која се уринула у његов живот. Осврнуо се на све стране, прегледао корак по корак место где се налази, а затим се и нехотично скљокао на кревет.

Али је постеља била тако мека и пера тако еластична, да је једним замахом одлетео у вис и одмах се нашао на ногама. Престравио се и нагонски га опхрва гнушање, што му је тело, макар један тренутак само, почивало онде где је његова жена своје тело износила на пазар. Стојао је укочена, стакласта погледа, крв му је у дамарима и слепим очима ударала грозничаво, у узбуђењу тог језивог ишчекивања.

Да ли ће доћи Аделина?

Хоће, у то је био готово убеђен. Оно писмо, само ако јој га је Банкијева доставила, — мора је довести у ову кућицу и противу њене воље.

Цемс је очекивао Аделину с нестрпљењем љубавника пред први љубавни састанак, за којим се дуго чезнуло и који је најзад добијен. Кад она буде ушла, он ће опет повратити свој мир. Та он жуди, да од ње саме, да из њених уста чује целу историју њеног проклетога понижења; њега толико мучи радозналост да дозна, каквим је страшним, чудним догађајима она до тога дошла.

Па је посматрао ту мирну, чисту, поготову елегантну собу, која је, окружена тишином и зеленилом, тако добро била сакривена у бучноме граду, а у којој је Аделина толико пута проституи-сала и себе и његово име.

Колико пута?... Колико?... Шта он зна?... И

ко су му супарници од једнога дана или од једнога сата?... Где су они сад?...

И колико их је? Колико?... Један или стотина. Нискост није ни већа ни мања, и не добија од броја ни већи ни мањи значај. Па ипак би радо да зна, колико их је. Него дознаће он то од Аделине. Она их је свакако бројала и рећи ће му. Један или стотина — зар сада није свеједно?

И он се опет осврте, посматраше сваки кут собе, сваки комад намештаја, сваки предмет. Ту, дакле, ту је она њега преварила.

Преварила?

Уловио је сам себе на овој речи, па му мисли потекоше новим правцем. Преварен? Може ли он себе сматрати превареним човеком? Од кога преварен? Где је тај његов супарник? Где је тај љубазник његове жене? Може ли се он назвати љубазником?

Цемсово лице одједном промени израз. За тренутак је изгледало чак и весело.

Заиста је чудноват његов случај! Он може сутра, може чак и данас да оде међу људе без бојазни да ће приметити подругљив осмех, или да одједном сви ућуте кад он наиђе, јер су управо тада оговарали њега и његову жену. Кад нико ништа не зна!... Нико. Јест. Карделијева је саучесница, и она ће ћутати као заливена. Вероватно, па чак је и извесно, да Банкијева зна како ће своје поруке спровести Аделини, али зацело не зна ко је Аделина; тешко је претпоставити да се дала потпуно у руке једној подводици! И после, и после, и та Банкијева! То је створење које не долази у обзир; она не припада свету који посматра, цени, смеје се.

Па зар је он онда преварени муж?

Остало је још дознати разлог, зашто је Аделина тако ниско пала. И има ли ту браколомства? Браколомства, које би могло заденути његове осећаје, поред његова достојанства, које је свакако

увређено? Као муж је несумњиво увређен, веома увређен. Али као човек? Или зар његово осећање части не налази извесно умирење у врсти бракомства, коју је његова жена изабрала? Његова жена се давала из користољубља, нискост преисподња, — али она није узела љубазника, она њему није претпоставила ниједног другог мушкарца на свету...

И тако је Цемс стојао дуго, укочена погледа, и размишљао. У поштену и часну човеку пробудила се животиња. И при томе је тражио можда и он, као што то чини и сваки други у најстрашнијем тренутку свога живота, кад га каква несрећа обори на тло, макакво олакшање, па нека је само и уобразиљи, у збирци осећаја.

Чуо је од улице лак корак, па пригушено мрмљање. Појури прозору, да види. Приближавала се нека дама, сва у црнини, праћена старом женом. То је зацело Аделина. Није јој видео лица, али је то њен стас, њен ход. Он тада оде од прозора до на средину собе и окрене се вратима, наслоњен на сто, готово седећи на њему. И чекаше.

Врата се отворе и уђе жена. Али чим је ушла, дигла је поглед, спазила Џемса и с усана јој се оте мали крик ужаса. Брзо је устукнула корак уназад, као да хоће да се опет дохвати прага. Али Џемс, који је био спреман на тај покушај бегства, рекне тоном команде, без узбуђења: „Аделина!“

Аделина стаде као укопана и наслони се и нехотице на довратак, као да губи свест. Затим, после једног тренутка ћутања, диже се Џемс и приђе, упревши очи у лице под велом. Као уједом, тако ју је шчепао за мишицу; одвукао ју је од врата, која закључа, а њу доведе у средину собе. Још тренутак чекао је неодлучан, а онда, држећи је све једнако једном руком, другом јој с лица здере вео. Затим је снажно гурне према софи и пусти је да се на њу скљока. Аделина диже за час очи на Џемса, а онда их брзо обори, престрављена, уздрхтала, покри лице обема рукама и почне грчевито, болно плакати.

Плакала је од срџбе, из гњева.

Сад, кад је већ видела на домаку свршетај срама, који је трајао целу годину дана, сад кад је, мислила је она, средила ситуацију, сад кад је богатством што је Џемсу допало намеравала да исплати Ђанкијеву и ослободи се ужасног, срамног робовања, сада, баш сада да буде откривена, издата. Цела њена зграда снова и нада распала се, ето.

Ту јој је муж: муж јој је заказао састанак и знао је да је то она којој он заказује састанак, да јој се освети, можда да је убије. Али се она не боји смрти. Она се страши помисли на овај разговор, у коме ће се морати понизити не зато да би измолила опроштај или саучешће, него да чује страхотне ствари које ће јој казати Џемс.

Да себе види пониженом она, која је вазда била тако поносите, толико поносите да је, кад се и морала проституисати, изабрала такав облик, проституције, који јој пружа могућност да не постане робњом мушкарца који је плаћа. Она није била приморана да захваљује. Облик који је њој дозвољавао да у тајни, што њу окружује, и даље живи издигнуте главе, не бојећи се поруге и пакости. Не морајући да осети, да јој свет, који она мрзи, ускраћује поштовање.

Како, на који начин да њен муж дозна и дође овамо? Да није Оскар казао? Је ли рекао све? Дао му све потребне доказе? Као најординарнији потказивач, само да је уништи? Колики нитков! Боже! Да је нешто ту, с каквом би га снагом она, жена, рашчупала на комаде!

Када је ујутро стигао позив Ђанкијеве, она је за часак била страшно љута, а после се смејала.

После разговора с мужем, после свечаног најављивања великог добивеног богатства, није више ни мислила на Ђанкијеву, на своје ужасне обавезе. Само за један часак на опасност што јој прети од Оскара. Али у осећању велике среће, која ју

је сву опхрвала, није томе придавала неки велики значај. Оскар је није познао: та њен муж не зна ништа, и отпутовао је с њиме за Француску. Можда је ни доцније неће познати. А ако је ипак позна, порећи ће све, у најгорем случају купиће његово ћутање... Па је отрчала Карделијевој и тетки својој, да им исприча велику новост. У своје усхићењу задовољства казала је вољеној Бјанци: „Дошао је крај и мојим и твојим бригама: ја сам богата, и ти са мном.“ Па су обе од радости плакале и благосиљале Џемсово име.

„Бићеш увек према њему добра?“ запитала је Бјанка пријатељицу. „Бићеш добра, мила, одана жена...”

„Да, да, да и можда ћу моћи чак и да га заволим“, одговорила је Аделина.

А онда, кад јој је стигло писмо подводице, наљутила се много. То писмо потсетило је на сву њену нискост, натерало је да први пут поцрвени од стида. Али је брзо утешише изгледи на будућност, па је завршила смехом на рачун тога цисма.

„О, о, мила моја старка“, помислила је она, „свршено је, крај. Платићу ти да пукнеш. Платићу ти и дугове и камате, и платићу твоје ћутање до векивекова. Богата сам, и ниси ми више потребна.“

Онда је брзо одговорила да неће доћи, да не може доћи, да је у послу а за који дан пружиће јој довољно објашњења.

Тада дође друго писмо с Оскаровим потписом: „Дођите својега спаса ради.“

Оскар? Дакле, проговорио је. Да нису у питању кораци да се ствар поправи? Зар није отпутовао с Џемсом? Или се вратио под ма каквим изговором, да је види, да с њом говори, да се с њоме споразуме? И зашто, кад зна ко је она, није дошао у кућу? Можда није сигуран да ли је баш њу познао? Њена појава у Џемсову бироу тра-

јала је само један тренутак!... Или, може бити, Оскар не зна ништа, а ово је само једно средство да је види? Та он је њоме био толико очаран и толико ју је молио за други састанак.

Шта да чини: да иде на састанак или да не иде? Заклопила је очи, као да жели чути глас надахнућа, и оно што јој срце диктира....

А сад је плакала од беса.

Луда! Пала је у клопку. На који начин су јој разапели кљусу, како су могли тако лепо да је спреме, она нити је знала нити је покушавала, да погоди. Али, упала је. На последњој карти прокоцкала је све.

Сад је овде. Овде у кућици, пред својим мужем. Није се могла бранити, ни спасавати. Не може ништа измислити, ништа навести у своје оправдање.

Дошао јој је крај, за увек, неповратно.

Џемс је стојао пред њом, а његове очи су мирно на њој почивале. Раздвајао их је само сто. И он је чекао да плач њен престане, да попусти жестоко јецање.

А онда је рекао мирно: „Говори!“

Али је плач почео изнова, још страшљивије, као да ју је његов глас пробудио из мртвих.

Почекао је још мало, па поновио: „Говори!“

Аделина се мало подлакти, скине руке испред очију и погледа га готово упитним погледом. Било је то више него молба. Срца због понижења, којем је он подвргава, била је у њеноме погледу.

„Говори!“ понови Џемс, сада већ гњевно.

Она промрмља: „Убиј ме, па да се сврши!“

А он ће поново, мирно: „Да, може бити. Али доцније. Прво мораш да кажеш. Мораш да ми кажеш како то, и зашто то.“

Сад се Аделина диже, узме вео и пође одлучним корацима вратима. Не! Она неће говорити. Може је убити. Али да говори — не! Нема шта да каже. Не може толико да се понизи. Да прекли-

ње? Да моли? Шта? Нема за шта да моли. За живот? То је непотребно. За опроштај? Осећала је да нема да моли за опроштај. Ово што је дошло, дело је судбине. Његово поштовање? Њега јој више он не може дати. Пред њом стоји њен муж, а њен муж јој није више у стању дати своје поштовање. Он ће је убити или ће је пустити да оде, и она ће се вратити подводачици. Или можда још горе, још ниже?

„Не, одавде се не излази!“ рече Џемс.

А кад је Аделина дошла до врата и хтела да откључа, он се обрео код ње у једноме скоку, шчепао је за мишицу и бацно је на кревет. Она паде, али се одмах диже, налакти се једном руком и погледа Џемса погледом пуним гњева и пригушене мржње.

Боже! Колико она мрзи тога човека, који је увек био слеп и који је прогледао управо у ономе тренутку њенога живота, кад би њој његово сле пило било тако драгоцено. Она мрзи тога човека, који није видео ништа кад је њој било свеједно да ли ће што приметити. Зашто није прогледао у најочајнијим тренуцима, пошто ју је Јевђеније напустио. С колико би поноса она тада све исповедила. С каквим би се усхићењем она тада дала убити, као жртва љубави. Зар тек сад да прогледа, сада, да види срам у који ју је судбина суновратила. Сад кад су све духовне жеље задовољене, када срце опет мирно куца, пошто је заједно са драгим умрло у једном вишем смислу, кад се она почела спремати да живи мирно у телесноме смислу, у потпуној мирноћи духа.

„Говори!“ заповеди Џемс још једанпут.

И извади из ручне торбе револвер, метне га на сто и положи на њ руку. То је требало да буде подстак на исповест, коју је најзад хтео да чује.

Аделина је имала један тренутак нагонскога страха. А онда баци љутито: „Немам ништа да кажем.“

„О да! Имаш, — мораш имати шта да ми кажеш!“ прошапта Цемс.

„Ништа, ништа што би тебе могло занимати а мени послужити као оправдање... Не тражим ја оправдања. Убиј ме!“

Узбуђење је лагано расло у њој. А поглед на оружје, које јој уливаше страх, даде јој сад луду храброст човека који зна да је за длаку од смрти, види да је неповратно осуђен и бори се очајнички да отме свој властити живот, да га продужи макар за цигло један минут. С овим slabим, оданим — можда још заљубљеним човеком — ваља се борити срчано и с поносом.

„Не, ја немам ништа да ти кажем!“ понови она. „Моје оправдање нећеш моћи да разумеш! Ниси у стању да га разумеш! Ако ме не намераваш убијати, онда ме пусти да идем!“ И покуша опет да се помакне с места.

Овога пута Цемс није имао потребе да је спречава покретом или макар и једном речју. Само се машио револвера, али не дижући га са стола; притиснуо је оружје чврсто руком на столу.

Аделина је осећала језу у целој телу, и стојаше непомицна, тресући се у бесу. Боже! Каквом је бесном мржњом испуњена она! Могла је и она да има оружје, и тада би била у стању да пуца прва. Чак и по цену злочина спасла би се она тога понижења.

„Хоћеш да проговорим; хоћеш, је ли?! Да ти кажем да нисам крива ја што се налазим овде, што ме подвочачица продаје првом ком стигне? Какво ћеш задовољење ти од тога имати? Какву ће корист донети мени? Та ја те нећу молити за опроштај! Молим те једино, да ме убијеш... Хоћеш да силом говорим! Јер ти изгледа немогућно да се може тако ниско пасти! Јер те чуди! Да си открио љубазника, једног јединог, ти се не би чудило, је ли? Па то се тако често дешава!... Па

лепо: продавала сам се за новац зато што ми је требало пара, зато што сам била задужена до гуше, зато што ми је претила моја и твоја пропаст, зато што — нисам имала другог излаза! Зато је до тога дошло. Је ли ти доста? Знаш ли сада оно што си знати хтео? А сад да учинимо крај!“

Заћутала је и одједном се зачудила својој храбрости. И чекаше. Џемс је пак био непомичан, управивши очи на њено лице, и чекаше. И, будући је мук трајао и све трајао, он се поготову миран посади на сто. Међутим, његов покрет престравио је Аделину, која је већ помислила да јој је дошао крај. И започе опет брзо:

„А чуди те нити можеш да појмиш, да сам се нашла у таквој ситуацији? Наравно! Јеси ли ти икада имао ма каквога појма о моме, о нашем животу? Ти си се тиме увек тако мало бавио... Никад ниси мислио о томе, никад ти није падало на ум да дознаш, шта ја радим оних дозлабога дугих дана, кад сам била тако, тако сама. И увече, кад би ме пустио да сама одем у свет, док би ти спавао у својој постељи! Оставио си ми толику слободу! Нека само, чим доћеш кући, јело буде на столу и да буде укусно зготовљено — и теби од твоје жене ништа више није требало. И јеси ли хтео, да ја будем око тебе. Видиш! Чудновато, можда баш зато што сам те волела, имала сам несрећу да се ни у кога не заљубим, те не узех љубазника. О, никада ти не би открио! А и кад би дознао, можда се чак не би ни чудило. Не, ја нисам имала љубазника, како га имају готово све жене, скоро све које ја познајем, све које сам сретала по салонима својих пријатељица. А ја сам млада, крв ми бије лудо у дамарима... Ја сам раздражљива, осетљива! И, место да узем љубазника, ја сам се задуживала. Јеси ли икад отворио мој орман с хаљинама? Јеси ли икад погледао рачуне кројачице или модискиње? Јеси ли икада

запитао, ко је платио ложе у Скали или бављење у Св. Морицу? Ја сам плаћала све то! Ја, која сам била толико пристојна, да не пустим другог да плаћа, никог другог, који би тако радо да сме платити. И ти си увек мислио да је четири хиљада лира годишње довољно за све то... Ти, практичан човек, увек си живео у облацима!"

Она прекиде поново. Сад се више није чудила томе што говори. Опијала се својим сопственим речима. Али је покушавала да погоди, какав ути-сак њене речи чине на Џемса.

Џемс је слушао непоколебљиво.

Затим, после једне почивке, притисне Аде-лина рупчић на очи: била је ганута. Ганутош, која је била, у исти мах, и премор и исцрпеност њене снаге. А онда настави: „И једног дана видех да сам упропашћена: читава хрпа меница налазила се у рукама једне жене, коју сам ја, у својој неискусности, сматрала добротворком и добром саветницом. Место тога поткопала ми је живот, уплела ме у своје срамне мреже, да једнога дана изврши препад и покаже се шта је у ствари; тек онда кад више нисам имала права да се буним нити могућности да се спасавам. Па ми је претила да ће ти све рећи и тебе, заједно са мном упропа-стити. Ја се престравих. Тражих храбрости, али је не нађох — да дођем теби и да ти све испо-ведим. Плашила сам се да ти до века не отрујем живот, да ти не уиштим егзистенцију. Ја сам за помоћ замолила оне, који би је могли пружити на частан начин. Али сам нашла људе ниже, који су били нижи од саме Ђанкијеве. Човек, који је двадесет година љубазник моје тетке, хтеде по-стати и мојим љубазником, па би по цену моје љубави исплатио моје дугове. Онда ме обузе оча-јање. Нисам више размишљала, изгубих главу — и продадох се!"

Она заћута. Нервозно јецање прекиде је у говору.

Цемс је остао непоколебљив, у ишчекивању.

Онда се Аделина почне чудити томе ћутању.

Да то, можда, не значи спасење? Да њена срчаност, њена искреност нису дирнули тога човека? Хоће да је поштеди? и само живот да јој поштеди?

Дуго ћутање се зацарило.

„Јеси ли готова?“ запита Цемс.

Од његова гласа она је уздрхтала; тон, којим је изговорио те речи, престави је поново; а његова непоколебљива „хладноћа“ будила је у њој бес и мржњу, који су се раздирали у души и срцу.

А онда поче поново јако плакати.

„Јест, свршила сам, сад знам све. И знаш зашто сам дошла овамо, зашто сам овде била и с киме сам била. С људима које нисам познавала и који мене нису познавали. Је ли, нема баш никакве потребе, да ти описујем душевне муке, срам и презрење, које сам осећала. Нема потребе, је ли да? Јер не тражим оправдања! Јер ми нећеш веровати и зато што имаш право да ми не верујеш. Могла сам без свега овога! Могла сам наћи једног јединог човека, једног који би ме волео и који би плаћао. Срам, нискост ограничили би се само на једног „љубазника“, као на објекат. И ја бих се на то навикнула. И добила бих више и могла бих се ређе продавати! А прилика сам за то имала и сувише! Заиста, ту ти се могу заклети!... Али шта ћеш! Била сам наивна! Покварена, то јест, али у исти мах и наивна! И поштена у својој покварености. Ти си ми био драг. Имала сам намеру да те поштујем. И ја сам изабрала већу жртву за себе, али која тебе неће подвргавати порузи. Било је тако лако да узмем љубазника, али то би тебе начинило смешним. Претпоставила сам да их имам стотину. Једног јединог не бих била у стању сакрити од света, али стотину да. За једног морала бих се везати за дуго: за ове сам, међутим,

била везана само један сат и није имало никакве потребе да им глумим љубав! Тако сам црвенела ја, да ти не би морао да црвениш... И пошло ми је за руком!... Убиј ме, ако хоћеш, али не причај никоме зашто си ме убио: неће ти се веровати! Ја сам сматрана за једну од најпоштенијих жена, а ти за једног од најсрећнијих мужава.“

Заћутала је опет. Узбуђење јој је сметало да настави.

После једног тренутка запита Џемс још једанпут, мирно: „Јеси ли готова?“

А она одговори гордо: „Јесам“.

Сад се Џемс покрете мирно и одлучно.

Пришао јој је лагано, с оружјем у руци.

Аделина задрхта.

*

Порота га је ослободила.

